

Impactverslag 2024

Koersen op eigen kompas

NATUUR
& MILIEU

Laat zien dat het kán

Voorwoord

Beste lezer,

Met trots en plezier nodig ik je uit om ons impactverslag van 2024 te lezen. Het was een jaar vol uitdagingen. De uitslag van de Tweede Kamerverkiezingen van november 2023 maakte al snel duidelijk dat Den Haag een ingrijpende politieke verandering doormaakte. De verschuiving naar rechts en de verminderde aandacht voor klimaat en natuurbescherming, werden bevestigd in het hoofdlijnenakkoord en regeerprogramma.

Natuurlijk ging dit ons, onze achterban en samenwerkingspartners, enorm aan het hart. 2024 werd daarmee een jaar waarin we streden voor wat we hebben opgebouwd en tegelijkertijd zochten naar nieuwe kansen in deze veranderde politieke werkelijkheid. We werkten samen met een breed scala aan organisaties, ook met partijen die op het eerste gezicht andere belangen hebben dan wij. We gaven de zorgen van mensen en ondernemers een stem in Den Haag en boden constructieve beleidsvoorstellen. Onze vernieuwde beïnvloedingsstrategie hielp ons hier richting aan te geven.

Deze samenwerkingen gaven niet alleen energie, maar ook de moed om door te gaan. Dat zie je terug in dit impactverslag.

Klimaat- en natuurbeleid gaat ons allen aan. Daarom onderzochten we regelmatig hoe mensen tegen deze thema's aankijken en deelden we de resultaten met media en politiek. Een goed voorbeeld hiervan is de publiekspeiling over de wegverbreding bij Amelisweerd. Om zichtbaar en relevant te blijven, vernieuwden we onze merkstrategie: Natuur & Milieu laat zien dat het kán.

Ook financieel bleef de organisatie veerkrachtig. Ik ben ontzettend dankbaar voor de steun van donateurs, fondsen, bedrijven en partners. Dit geeft ons vertrouwen in onze gezamenlijke bijdrage aan een duurzaam en rechtvaardig Nederland. Dankzij de Nationale Postcode Loterij kunnen we blijven innoveren en agenderen. Een mooi voorbeeld is het programma De Rijke Noordzee, waarin we natuurherstel en -ontwikkeling in windparken op zee bevorderen.

In 2025 zetten we onze koers met vertrouwen voort. Waar je ons in ieder geval over zult horen, is de verduurzaming van grote industriële bedrijven. We blijven samenwerken met gezondheidsorganisaties en met biologische boeren en telers om het gebruik van schadelijke bestrijdingsmiddelen terug te dringen. Daarnaast zetten we ons in voor effectief en rechtvaardig klimaatbeleid.

We gaan door. Dat doen we oplossingsgericht, gebaseerd op feiten, en samen met jullie.

Met hartelijke groet,
Marjolein Demmers
Directeur-bestuurder

‘Een van de hoogtepunten dit jaar was het Manifest Bereikbaarheid. Met bijna dertig organisaties als mede-ondertekenaars staan we voor een Nederland waarin iedereen toegang heeft tot voorzieningen dicht bij huis, met flexibele en gezonde vervoersopties. Ook de stikstofcrisis stond voorop. Samen met de bouwsector en ondernemers pleitten we voor concrete oplossingen om uit de impasse te komen. Daarnaast onderzochten we met economen hoe de luchtvaart verduurzaamd kan worden. Met campagnes als Vervliegers en Droombestemmingen dichtbij lieten we zien wat de impact van vliegen is en hoe avontuurlijk reizen dichterbij huis kan zijn.’

Inhoudsopgave

Onze missie & visie	Ontwikkelingen in samenleving en politiek 	Minder fossiel, meer duurzame energie en circulaire economie → Klimaatbeleid → De Rijke Noordzee → Woonruimte met splitsen, optoppen en transformeren	Anders reizen en minder vliegen → Zero-emissiezones → Luchtvaart 	Natuurinclusieve kringlooplandbouw en herstel biodiversiteit → Schoon water → Bestrijdingsmiddelen → Groen in de stad
Media & Achterban 	Organisatie & duurzaamheid	Verslag Raad van Toezicht 	Financieel jaarverslag	Bijlagen → Risicomanagement → Samenstelling Raad van Toezicht en (neven)functies RvT-leden en directeur-bestuurder

Wij geloven in een duurzame toekomst voor iedereen. Waarin gezonde lucht, schoon water, vruchtbare grond en een groene omgeving vanzelfsprekend zijn. We werken samen aan concrete oplossingen en doen voorstellen voor effectief beleid om onze natuur te herstellen en te versterken en klimaatverandering tegen te gaan. Met onze projecten betrekken en inspireren we de maatschappij, het bedrijfsleven en de politiek met de toepasbare alternatieven en aantrekkelijke voorbeelden. Wij zorgen er met onderzoek, inspiratie, informatie en sterke samenwerkingen voor dat iedereen zo veel mogelijk doet om Nederland zo snel mogelijk duurzaam te krijgen. Samen laten we zien dat het kán.

Onze missie en visie

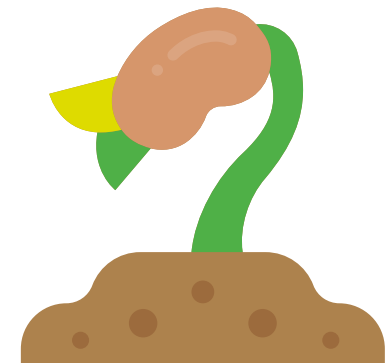
In 2024 hebben we onze merkstrategie aangescherpt en onze huisstijl daarop laten aansluiten. Dit helpt onze organisatie zich te onderscheiden en in contact te komen met onze doelgroepen om onze doelstellingen te realiseren en loyaliteit te stimuleren. Met een merkstrategie kunnen we onze stem laten horen, ons verhaal delen en onze waarden uitdragen. Zodat alles wat we doen bij elkaar klopt en optelt, en onze sterke boodschap overbrengt.

Onze doelen

- **Een klimaatneutrale samenleving vóór 2040**
We blijven er alles aan doen om de doelen van het Klimaatakkoord van Parijs te halen. Het zal niet altijd makkelijk zijn om anders te gaan leven, maar het levert ons enorm veel op: gezonde lucht, schoon water, minder hittestress en een gezonder leven. Daarom werken wij toe naar een klimaatneutrale samenleving. Dat betekent dat onze uitstoot van broeikasgassen afneemt in het vereiste tempo om de opwarming van de aarde te beperken in lijn met de afspraken in het Parijsakkoord.

- **Behoud en herstel van biodiversiteit**

De diversiteit aan plant- en diersoorten in onze natuur willen we behouden en herstellen. We focussen op de milieumomstandigheden die daarvoor nodig zijn. Dat zijn schoon water, een vruchtbare bodem en minder uitstoot van schadelijke stoffen. Het is niet moeilijk om ons het belang hiervan voor te stellen, maar deze vanzelfsprekendheid bestaat helaas nog niet. Daarvoor moeten de vervuiling en de verstoring verminderen. En er moet ruimte worden gemaakt voor natuur.

Impact daar waar het efficiënt is

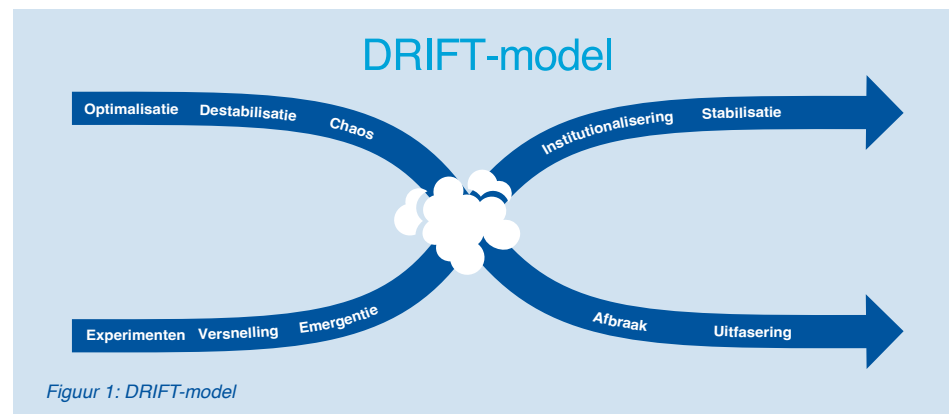
Hoewel er nog veel systeemveranderingen nodig zijn om onze doelen te halen, zien we ook veel positieve ontwikkelingen. Wij jagen deze ontwikkelingen aan en doorbreken impasses. Hierbij gebruiken we het transitiemodel van DRIFT (zie figuur 1). Dit model laat zien dat niet-duurzame onderdelen uit het oude systeem (de gevestigde orde) worden afgebouwd en uitgefaseerd. Van linksonder naar rechtsboven werken we aan de opbouw van duurzame systemen die onderdeel worden van de duurzame maatschappij.

We gebruiken het transitiemodel om te bepalen hoe wij optimale impact kunnen bereiken.

Per doelgroep (beleidsmakers, organisaties en samenleving) kan een

ontwikkeling zich in een andere fase van de transitie bevinden. Denk aan de overstap op duurzamere energie of vervoersmiddelen. Wij bekijken waar we sturing kunnen geven in de juiste richting om de nodige verandering mogelijk te maken. Er zijn systemen die we moeten afbreken of uitfasen om te zorgen voor een schonere, gezonder en groener Nederland. Bijvoorbeeld het afbouwen van fossiele brand- en grondstoffen. Andere zijn juist goed om te institutionaliseren, zoals deelmobiliteit.

Onze impact zit tot net na het kantelpunt waar afbouw en opbouw elkaar raken: we stimuleren beleidsmaatregelen voor duurzame alternatieven, bedrijven en duurzaam gedrag, en we stimuleren maatregelen die vervuilende activiteiten en producten afremmen of ombuigen naar schonere.

Kernwaarden

We wijzen niet alleen op het probleem, maar zoeken naar oplossingen. Dat doen we door soms samenwerkingen aan te gaan met beleidsmakers en organisaties die anders over dingen denken. Op die manier maken we de markt duurzaam, wordt de samenleving klimaatneutraal en verbeteren we de biodiversiteit. Met oog voor de sociale context, want verandering is mensenwerk. We geloven dat een belangrijk deel van de oplossing zit in het overbruggen in plaats van vergroten van tegenstellingen.

We laten feiten spreken, versnellen oplossingen en bereiken meer door samen te werken.

Cultuurwaarden

Onze impact is vooral terug te voeren op onze cultuur. Wat we voor elkaar krijgen, is het resultaat van de inzet van al onze collega's. Met hart en ziel, iedere dag weer.

We zijn een organisatie waar medewerkers met plezier werken, vertrouwen hebben in de mensen met wie ze samenwerken, trots zijn op wat ze doen, open zijn naar elkaar en gedreven zijn om impact te maken en alles eruit te halen.

'De werksfeer bij Natuur & Milieu is een unieke combinatie van professionaliteit en informele gezelligheid. We werken intensief samen aan serieuze vraagstukken, maar er is ook ruimte voor ontspanning en sociale interactie. Een diepgaand gesprek kan moeiteloos worden afgewisseld met een potje tafeltennis. Dit evenwicht maakt de organisatie energiek en toegankelijk.'

Aniek Blokzijl
Junior projectleider Energie & Grondstoffen

Onze aanpak

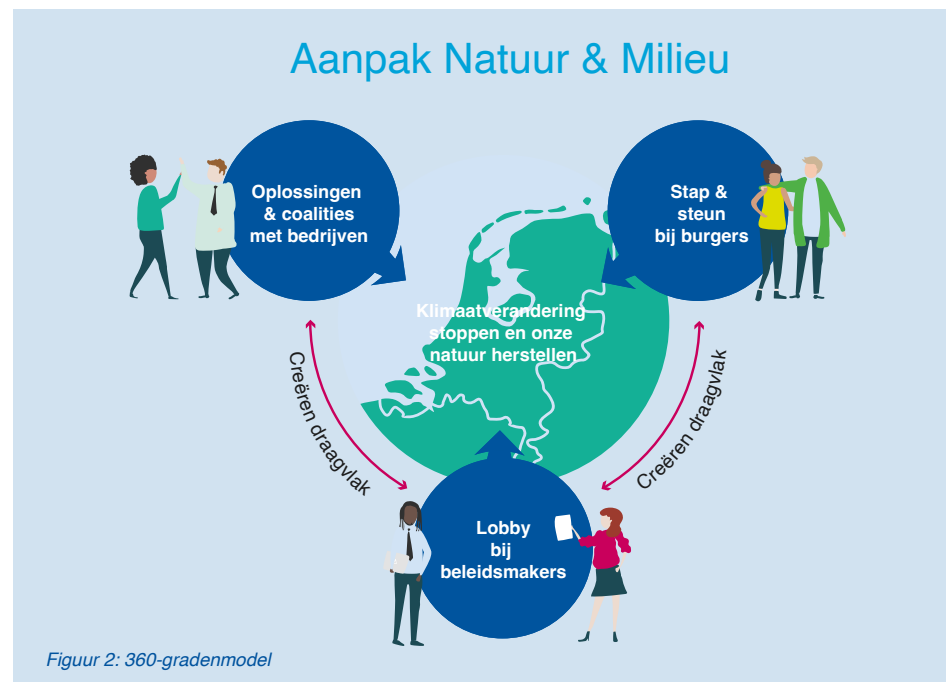
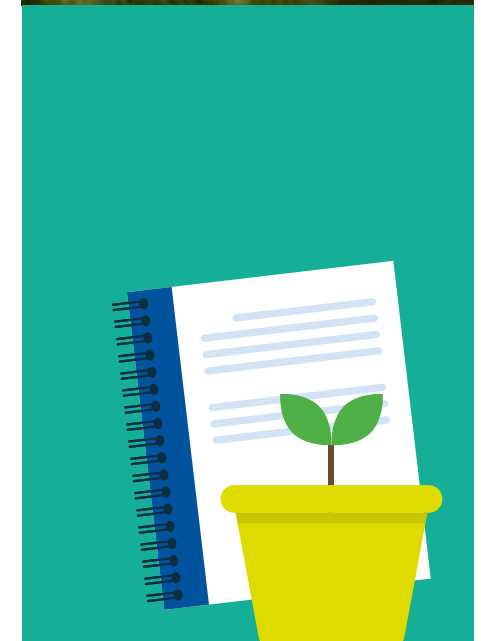
Verandering bereik je samen. Daarom zoeken we actief de samenwerking op met beleidsmakers en organisaties, ook als dat uitdagend is. Met brede steun vanuit de samenleving werken we aan oplossingen voor natuur en klimaat. Onze projecten versnellen de noodzakelijke (beleids)omslag en helpen een nieuwe norm te stellen. Dit noemen we de 360-gradenaanpak: vanuit het perspectief van beleidsmakers, organisaties en mensen in de maatschappij.

Om onze resultaten te bereiken zoeken we, soms moeilijke, samenwerkingen met organisaties en beleidsmakers die er niet altijd hetzelfde over denken.

- **Beleidsbeïnvloeding**
Voor en met beleidsmakers werken we aan nieuwe beleidsvoorstellen gericht op klimaatpositieve oplossingen en herstel van biodiversiteit. We overleggen over de uitvoering en komen met voorstellen om aan te scherpen als de resultaten achterblijven. Onze voorstellen zijn altijd gebaseerd op feiten en cijfers.

- **Stap en steun in de samenleving**
We brengen nieuwe ideeën en oplossingen bij een breed publiek en zoeken steun om ze te realiseren in heel Nederland. Voldoende steun onder mensen is ook cruciaal voor onze beleidsbeïnvloeding. Alleen bij voldoende draagvlak zullen politici de goede stappen zetten. Met deze steuncampagnes creëren we draagvlak. Met onze gedragscampagnes stimuleren we mensen zelf aan de slag te gaan en duurzame keuzes te maken. Bij ons vinden ze handige tips en het eerlijke verhaal over wat echt werkt, van reizen tot wonen en spullen hergebruiken.

- **Samenwerkingen met organisaties**
We werken aan coalities met organisaties die vooroplopen in de transitie om nieuwe oplossingen concreet van de grond te krijgen. Onze samenwerkingen zijn gebaseerd op gelijkwaardigheid en een gemeenschappelijk doel. We bewaken daarbij onze onafhankelijkheid en grenzen, en zorgen dat altijd de winst voor klimaat en biodiversiteit vooropstaat.

Ontwikkelingen in samenleving en politiek

Natuur & Milieu werkt aan veranderingen die nodig zijn om klimaatverandering te stoppen en de biodiversiteit te beschermen en herstellen. Overheidsbeleid is nodig om – in het collectieve belang – spelregels in te voeren die het bedrijfsleven en de samenleving richting geven om deze maatschappelijke doelen te halen. Voor onze inbreng gaan we te rade bij experts, organisaties en het publiek.

De afgelopen jaren hebben we hierin veel bereikt. Denk aan de vele afspraken en maatregelen uit het Klimaatakkoord, ons plan voor de industrie en onze beleidsbeïnvloeding om de stikstofuitstoot omlaag te brengen en de waterkwaliteit te verbeteren. Om effectieve oplossingen aan te dragen, werken we constructief samen met bedrijven en maatschappelijke organisaties, wetenschappers, de politiek en met beleidsmakers.

Bij de Tweede Kamerverkiezingen van november 2023 werd duidelijk dat thema's als migratie en woningtekort bepalend

waren voor het stemgedrag. Dit nieuwe politieke klimaat is meer gepolariseerd, en standpunten rondom onze thema's zijn verhard. Dat is niet alleen merkbaar in de politiek, maar ook in de samenleving en de media.

Voor ons was dit begin 2024 aanleiding om te overdenken hoe wij in deze nieuwe context het beste onze missie kunnen voortzetten. Dat leidde tot een aanpassing van onze beïnvloedingsstrategie. Polariseratie vergroten helpt niet om te komen tot effectief beleid in het belang van de samenleving. Samenwerken met bedrijven die vooruit willen, helpt wél. Ook is het belangrijk om elkaar in de samenleving meer op te zoeken en beter te leren kennen. En om de brede groep mensen 'in het midden' (tussen de gepolariseerde standpunten in) te horen én een stem te geven. Zodat zorgen serieus worden genomen en groene oplossingen beter en breder aansluiting vinden. Daar hebben we werk van gemaakt.

In het voorjaar kwam de nieuwe coalitie met zijn hoofdlijnenakkoord, en in september volgde het regeerprogramma. Hieruit werd duidelijk dat zowel voor klimaat als natuur de doelen blijven staan, maar belangrijk beleid en financiële ruimte zijn geschrapt. Er waait een andere wind. Ten nadele van iedereen die op basis van staand beleid heeft geïnvesteerd en gehandeld.

Aan ons de taak om de onderwerpen opnieuw te agenderen en hoog te houden. Om duidelijk te maken dat er actief beleid nodig is om de doelen te halen, en dat de samenleving als geheel daar voordeel van heeft.

Thema

Minder fossiel, meer duurzame energie en circulaire economie

Impactdoel

Zuinig zijn met energie en grondstoffen, snel afscheid van fossiel en op weg naar honderd procent opwekking van energie uit wind en zon, met ruimte voor natuur

Onze visie

We nemen afscheid van fossiele brandstoffen en gaan op weg naar honderd procent energie uit wind en zon – binnen de ecologische grenzen en met positieve impact op de natuur. Dit is essentieel om klimaatverandering te stoppen en biodiversiteit te herstellen. Alle sectoren hebben hierin een rol, want overall is fossiele brandstof nu nog de norm: in de industrie, de gebouwde omgeving en het vervoer. Ook de methaanuitstoot uit veenweidegebieden en de veehouderij speelt een belangrijke rol. Daarom zetten we ons in voor een duurzame landbouw.

De afname van het gebruik van fossiele brand- en grondstoffen is noodzakelijk én haalbaar, maar dan moeten we wel op alle terreinen stevige stappen zetten.

Door duurzame elektriciteit op te wekken, zodat fossiele energiecentrales steeds minder hoeven te produceren. Door in het vervoer de benzine- en dieselmotoren te vervangen door elektrische motoren. Door onze woningen te verwarmen met elektrische warmtepompen. Om verspilling en vervuiling te verminderen, stimuleren wij slim, efficiënt en langdurig gebruik van grondstoffen. Dat kunnen we bereiken door anders te produceren – met name in de bouw – en te consumeren.

Wel is duidelijk dat duurzame elektriciteit niet al het huidige fossiele energie- en grondstofgebruik kan vervangen. Daarom is besparing ontzettend belangrijk. We moeten energieverlies tegengaan – thuis, in fabrieken, op kantoor en in het vervoer. Ook moeten we veel zuiniger omgaan met onze grondstoffen en producten.

‘Om verdere klimaatverandering een halt toe te roepen, is het noodzakelijk dat we met fossiele brandstoffen stoppen. We kunnen onze energie beter halen uit natuurlijke bronnen die nooit opraken, zoals de wind, de zon, water (aquathermie) en de warmte diep binnen in onze aarde (aardwarmte).’

Peter de Jong
Programmaleider Energiesystemen

Wat hebben we gedaan in 2024?

Om deze visie handen en voeten te geven, werkten we dit jaar aan een aantal grote projecten. We lichten er een paar uit. In 2023 lag de nadruk op de energiecrisis door de oorlog in Oekraïne. We stimuleerden energiebesparing thuis en pleitten ervoor om het gebruik van kolencentrales niet onnodig te verhogen. In 2024 werkten we aan de omslag van fossiele brandstoffen naar duurzame elektriciteit.

Deze omslag naar duurzame elektriciteit brengt nieuwe uitdagingen met zich mee. Zo moet het elektriciteitsnet worden aangepast en deels worden verzaamd. En dat kost tijd. Op verschillende locaties is het netwerk nu een beperkende factor; dit heet netcongestie. Hierdoor kunnen bedrijven soms niet overstappen op elektrische oplossingen. Dat is een probleem voor het klimaat.

Verduurzaming bedrijventerreinen

Natuur & Milieu werkte samen met andere organisaties oplossingen uit voor dit probleem. Bedrijven kunnen verduurzamen zonder het elektriciteitsnet verder te belasten door op bedrijventerreinen meer te gaan samenwerken. Deze aanpak, vastgelegd in het Manifest Verduurzaming Bedrijventerreinen, is breed gedeeld met belanghebbenden en de overheid. Het plan omvat gezamenlijke opwek en energiebeheer, met opslag en inzet van

elektrische auto's. Hulp van de overheid is hiervoor nodig. De organisaties riepen het kabinet en gemeenten op om bedrijven beter te ondersteunen met kennis, financiële middelen en het wegnemen van belemmerende regelgeving. Een belangrijke stap is de aanpassing van de Wet op de bedrijveninvesteringszones (BIZ), zodat bedrijven zich makkelijker kunnen verenigen. Daarnaast moeten subsidies voor verduurzaming meer worden gericht op collectieven van bedrijven.

De opstellers van het [manifest](#) waren Natuur & Milieu, Fontys, ClimateMatters, IVN Natuureducatie, GroenLeven, Natuur en Milieufederaties, TAUW, Programma Verduurzaming Bedrijventerreinen en Parktrust.

Industrie

Het gebruik van fossiele brandstoffen neemt af als de vraag naar energie-intensieve materialen afneemt. Dat klinkt logisch. Maar kunnen we uit de voeten met minder materialen? En wat is daarvoor nodig? Dit zochten we uit.

Twee derde van de CO₂-uitstoot van de Europese industrie komt door de productie en verwerking van vier materialen: cement, staal, aluminium en plastics. Ons onderzoek toont aan dat we de vraag naar deze materialen sterk kunnen verminderen door meerdere circulaire oplossingen te combineren,

vooral in sectoren die er veel van gebruiken. Denk aan de woningbouw, auto-industrie en verpakkingen. Met deze aanpak hebben we in 2030 tot 56 procent minder grondstoffen nodig voor deze productgroepen dan bij het huidige productie- en consumptiepatroon. In ons [Vraagverminderringsrapport](#) laten we zien hoe slimmer materiaalgebruik leidt tot besparing. In het rapport gebruikten we als casus een andere insteek voor de woningbouw, met meer focus op verbouw in plaats van nieuwbouw. Het rapport was in 2024 de basis voor verdere acties en gesprekken met ambtenaren en de Tweede Kamer.

De industrie in Nederland gebruikt veel fossiele brandstoffen en worstelt om de CO₂-reductiedoelen van 2030 te halen. In 2024 voerden we actief lobby en stonden we media te woord om te pleiten voor investeringen in structurele verduurzaming, in plaats van vertraging en uitstel. Ons standpunt: de overheid moet die bedrijven helpen verduurzamen die ook een toekomst hebben in Nederland. De basis hiervoor legden we met een uitgebreide verkenning naar de [Industrie van Morgen](#) (2023).

‘Met de juiste wet- en regelgeving kan en moet de Nederlandse industrie transformeren van een energie-intensieve, fossiele industrie naar een duurzame koploper. We moeten hier snel mee zijn. Dat kan alleen als de overheid het voortouw neemt.’

Michèle Prins
Programmaleider Industrie

CO₂-opslag

Een manier om CO₂ te reduceren terwijl er wel fossiele grondstoffen worden gebruikt, is het afvangen en opslaan van CO₂, oftewel Carbon Capture and Storage (CCS). Natuur & Milieu erkent dat sommige bedrijven extra tijd nodig hebben voor echte verduurzaming, maar lang niet allemaal. In 2024 laaide de discussie over CCS opnieuw op door de start van de aanleg van Porthos, een project dat CO₂ opslaat in oude gasvelden onder de Noordzee. Onze programmaleider Industrie deelde onze standpunten hierover in een uitgebreide uitzending van [Met het Oog op Morgen](#) op Radio 1.

Maatwerkafspraken

Na het Klimaatakkoord koos de overheid ervoor om met de twintig meest vervuilende industriële bedrijven maatwerkafspraken te maken om te verduurzamen. Het nieuwe kabinet zette dit proces voort, maar dat leverde nog weinig op. Natuur & Milieu nam in 2024 deel aan het Nationaal Programma Verduurzamen Industrie (NPVI), waarin we samen met de industrie en andere maatschappelijke organisaties het ministerie en de minister van Klimaat en Groene Groei adviseerden over versnelling van verduurzaming van de industrie. We bepleitten meer oog voor toekomstbestendige bedrijven die meer steun verdienen om te verduurzamen.

De Tweede Kamer organiseerde in april een informatieve rondetafel over de maatwerkafspraken die het ministerie van Economische Zaken en Klimaat met de industrie wil afsluiten. In drie rondes werd de voortgang besproken en inzichten gedeeld. Onze programmaleider Industrie nam deel in de [tweede ronde](#) om de visie van Natuur & Milieu te delen: we moeten breder kijken dan alleen naar de twintig grootste vervuilers, die bovendien niet allemaal een toekomst hebben in Nederland, en ons vooral richten op de industrie van morgen.

Afbouwpad fossiel

Steeds weer maken we aan politiek en bedrijfsleven duidelijk dat het afbouwen van fossiele brand- en grondstoffen cruciaal is om de klimaatdoelen te halen, en dat een afbouwpad nodig is om hierop te sturen.

In 2024 ondersteunden we met twintig andere maatschappelijke organisaties het burgerinitiatief 'Afscheid van fossiel', gestart door Triodos. Hiermee riepen we de Tweede Kamer op om zich actief in te zetten voor een verdrag dat wereldwijd de productie van fossiele brandstoffen stopt.

Gebouwde omgeving

Op het gebied van duurzame warmte hebben we in 2024 veel lobbywerk verricht en gecommuniceerd. Ook spanden we ons hard in voor politiek draagvlak voor de Wet gemeentelijke instrumenten warmtetransitie. Met als resultaat dat deze wet door de Tweede Kamer werd aangenomen!

Rondom verduurzaming van de gebouwde omgeving is er bij verschillende partijen veel terughoudendheid en weerstand. Om mythes te ontkrachten, publiceerden we een artikel in het magazine van de Vereniging Eigen Huis over de haalbaarheid van de CO₂-reductiedoelen in 2040.

Circulaire economie

Met [onderzoek](#) lieten we zien dat er fors meer woningen mogelijk zijn door panden te verbouwen. De mogelijkheden van nieuwe woonlagen op bestaande bouw, het splitsen van woningen en het transformeren van bestaande gebouwen tot woningen bieden ontzettend veel potentie om het woningtekort snel aan te pakken en vooral om grondstoffen te besparen.

We kunnen tot wel 30 procent kritieke grondstoffen besparen door minder topzware auto's te gebruiken en meer in te zetten op autodelen. Dat bleek uit ons [onderzoek](#). Om in de toekomst genoeg grondstoffen te hebben voor autobatterijen – maar ook voor de energietransitie en digitalisering – en om de schade en afhankelijkheid van mijnbouw te beperken, is het belangrijk te bekijken hoe we dat efficiënt kunnen doen.

Sustainable Development Goals

Dit thema en deze projecten dragen bij aan:

Uitgelicht project: **Klimaatbeleid**

Impactdoel

Een klimaatneutraal Nederland vóór 2040

Wat houdt ons werk in?

Sinds de vaststelling van het Klimaatakkoord in 2019 heeft Natuur & Milieu zich als medeopsteller gecommitteerd aan het nakomen van de afspraken met de vijf betrokken sectoren. We overleggen regelmatig met deelnemers en ministeries over de voortgang; dat gebeurt in de Uitvoeringsoverleggen. Elk najaar stelt het Planbureau voor de Leefomgeving in de Klimaat- en Energieverkenning (KEV) vast in hoeverre beleid en uitvoering leiden tot de beoogde CO₂-reductie. Tot nu toe was er nog elk jaar sprake van een tekort. Om de aandacht niet te laten verslappen, ook niet na de verkiezingen, blijven we erop aandringen het Klimaatakkoord in volle vaart uit te voeren. Ook doen we concrete beleidsvoorstellen aan het kabinet om tot meer CO₂-reductie te komen en het tekort weg te werken.

Wat hebben we gedaan in 2024?

Begin 2024 stuurden we met een grote groep organisaties een brief naar het demissionaire kabinet en de nieuwe Tweede Kamer. Hierin benadrukten we de urgentie en het maatschappelijke belang van het doorzetten van klimaatbeleid – net zoals we dat deden na de kabinetsval in de zomer van 2023. De uitvoering stond in onze brief centraal. Deze brief werd gecoördineerd vanuit het Nationaal Klimaat Platform (NKP) onder leiding

van Kees Vendrik. Uit onze gesprekken met Kamerleden bleek dat de boodschap luid en duidelijk was aangekomen in Den Haag, en ook de pers pikte het signaal goed op.

Een paar maanden later, tijdens de kabinetsformatie, herhaalden we onze dringende oproep aan de politiek en de formerende partijen. Onze boodschap was helder: blijf vasthouden aan de ingezette koers tegen klimaatverandering, en zorg voor een sterke uitvoering van het beleid. We maakten dit concreet voor de vijf sectoren van het Klimaatakkoord. Zo lieten we samen met het bedrijfsleven publiekelijk zien hoe belangrijk goed en betrouwbaar klimaatbeleid is, en hoeveel steun er is om de afgesproken maatregelen ook daadwerkelijk uit te voeren.

Ondanks de druk die we, door middel van brieven en gesprekken, collectief zetten om de overheid op te roepen consistent te blijven, draaide het nieuwe kabinet toch belangrijke klimaatmaatregelen terug. Ook voor de verslechterende natuur zijn belangrijke maatregelen geschrapt.

We maakten een ANP-reactie waarin we waarschuwden voor valse hoop, onder andere voor boeren, en waarin we kritisch waren op het jobbeleid rondom klimaat. Dit leidde tot quotes in De Telegraaf, de Volkskrant en Vrij Nederland, en een

interview met onze directeur in Hart van Nederland. Ook in andere landelijke en regionale dagbladen en nieuwsbulletins was er ruimte voor ons kritische geluid, waaronder bij RTL Z, RTL Boulevard, de Leeuwarder Courant en het Haarlems Dagblad.

Het regeerprogramma, dat in september werd gepresenteerd, gaf tot onze teleurstelling hetzelfde beeld. Het kabinet schrapte belangrijke maatregelen uit het Klimaatakkoord en het aanvullende pakket, waardoor het tekort aan CO₂-reductiemaatregelen toenam met 10 megaton CO₂.

We lieten duidelijk van ons horen. Zo zat onze directeur met minister van Klimaat en Groene Groei Sophie Hermans in het panel bij een webinar van het Nationaal Klimaat Platform (NKP), dat ging over het kabinetsbeleid op het gebied van klimaat en energie. Zij pleitte voor daadkracht om het ontstane klimaatgat te dichten en benadrukte de noodzaak om de stikstofproblematiek – een grote bottleneck voor verduurzaming – aan te pakken.

Samen met enkele klimaat-ngo's maakten we verder kennis met minister Sophie Hermans. Ze sprak haar ambitie uit om de klimaatdoelen te halen, maar erkende dat dit politiek een uitdaging wordt. Ze staat open voor hulp en concrete voorstellen. In de derde week van oktober verscheen de Klimaat- en Energieverkenning (KEV), waaruit bleek dat de klimaatdoelen niet worden gehaald. Samen met Greenpeace en de Natuur- en Milieufederaties reageerden we direct: de doelen zijn nog haalbaar, maar alleen als het kabinet nú doorpakt en aanvullend klimaatbeleid opstelt.

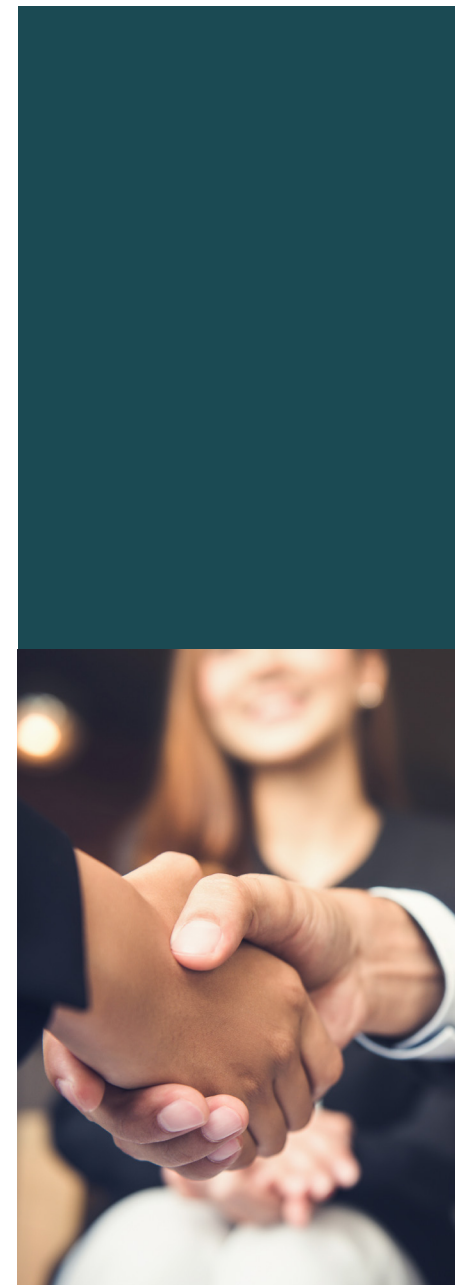
Wat hebben we bereikt?

Met al onze inspanningen om klimaatbeleid overeind te houden en aan te vullen, konden we niet voorkomen dat het kabinet forse stappen achteruitzette. Wel bleef de alliantie van betrokken partijen – van VNO-NCW en decentrale overheden tot aan de FNV – op één lijn in haar constante oproep om klimaatbeleid vast te houden. Dit is een groot goed. Ook bleven we samen met diverse coalities vasthouden aan uitvoering van afspraken, zoals de zero-emissiezones in steden.

Wat doen we in 2025?

Ook in 2025 blijven we met onze partners druk zetten op het klimaatbeleid. Na de KEV van oktober 2024 ligt er een grote taak bij minister Hermans om met een pakket aan aanvullende maatregelen te komen. We blijven met haar in gesprek hierover en doen concrete voorstellen die breed gesteund worden door alle sectoren.

Met de sterke klimaataliantie blijven we volhouden en zetten we druk op het kabinet en de Tweede Kamer. Dankzij de goede samenwerking versterken we elkaars boodschap. Ook de samenwerking met ambtenaren is nog steeds goed, en we blijven actief zoeken naar kansen om duurzamer beleid te realiseren dat voldoende steun krijgt in de huidige Tweede Kamer.

Tijdljn

Inzet voor klimaatbeleid in Nederland

Uitgelicht project: **De Rijke Noordzee**

Impactdoel

De onderwaternatuur versterken in windmolenparken op de Noordzee

Wat houdt ons werk in?

De Noordzee is ons grootste natuurgebied. Maar door het intensieve gebruik van de Noordzee is de onderwaternatuur aangetast. Ooit was de Noordzee rijk aan oesterriffen, waar veel soorten konden leven. Maar deze riffen zijn door overbevissing en klimaatverandering grotendeels verdwenen. Met de grote ambities voor wind op zee wordt het nog drukker op de Noordzee. Nu is wind op zee van groot belang om onze energievoorziening te verduurzamen. Als windparken óók gaan helpen bij herstel van de onderwaternatuur, kunnen zij aan twee grote opgaven bijdragen!

Omdat er in windparken niet gevisst mag worden, biedt dit een prachtige kans om biodiversiteit te herstellen. In 2019 namen Stichting De Noordzee en Natuur & Milieu het initiatief om deze kans te onderzoeken, en onderwaternatuur te versterken in windparken. Met de steun van de Nationale Postcode Loterij werd het mogelijk om vijf jaar lang aan de slag te gaan, samen met vele offshore-windbedrijven, bouwers en wetenschappers. In 2023 ontvingen we een [extra gift](#) van 2,6 miljoen euro om ons werk voort te kunnen zetten. Ook gingen we op zoek naar mogelijkheden om op te schalen, samen met het ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur (LVVN) en Ecoshape.

‘De Rijke Noordzee speelt een voortrekkersrol in natuurversterking op de Noordzee. We werken hiervoor intensief samen met de offshore sector, de wetenschap en de overheid. Het is daarbij cruciaal om elkaars taal te spreken, en wij zorgen voor die verbinding. Zo werken we aan een toekomst waar wind op zee en natuurversterking hand in hand gaan, in de Noordzee en ver daarbuiten.’

Vera Bánki
Programmadirecteur De Rijke Noordzee

Wat hebben we gedaan in 2024?

Na vijf jaar werken in de praktijk, met vele partners en wetenschappers, kunnen we nu laten zien dat versterken van de onderwaternatuur op de Noordzee écht mogelijk is. Met al het onderzoek, testen, observeren en leren in praktijkprojecten in windparken bouwden we veel kennis op. Een belangrijke doorbraak was het succesvol kweken en uitzetten van ziektevrrije oesters in de zee.

Om deze mooie resultaten samen te vieren, organiseerden we begin 2024 een groot evenement ter ere van vijf jaar De Rijke Noordzee. Dit deden we in het Muziekgebouw aan het IJ in Amsterdam. We keken terug op wat er is bereikt, kregen een muzikaal begeleide sneak preview te zien van de film De Wilde Noordzee, en als klap op de vuurpijl kondigde toenmalig minister Van der Wal (Natuur en Stikstof) aan dat het kabinet een groot programma start voor [Natuurversterking Noordzee](#). Hierin krijgt De Rijke Noordzee een belangrijke rol. Binnen dit programma kunnen we kennis blijven ontwikkelen en delen, en gaan we aan de slag om natuurherstel samen met marktpartijen op te schalen. Om dit mogelijk te maken ontvingen we in juli een subsidie van 5,4 miljoen euro uit het Klimaatfonds van de Europese Unie, toegekend door het ministerie van LNV.

Ook voerden we in 2024 meerdere missies op zee uit, om de ecologische ontwikkelingen in windparken te volgen. Daarnaast deelden we internationaal onze ervaringen op congressen, zoals WindEurope in Bilbao, en startten we nieuwe samenwerkingen met offshore-windbedrijven om natuurversterking verder te integreren in de energietransitie. Tegelijkertijd legden we samen met het ministerie van LNV en Ecoshape de basis voor het nieuwe programma Natuurversterking Noordzee, dat van start gaat in 2025.

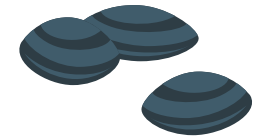
Er was ook ruimte voor luchtig nieuws. Er is in 2024 namelijk een nieuwe bewoner gespot in de Noordzee: de oranje pistoolgarnaal! Met een [paginagroot artikel in het NRC](#) brachten we dit leuke nieuws binnen het werk van De Rijke Noordzee onder de aandacht.

Het delen van alle opgedane kennis staat centraal bij De Rijke Noordzee, zowel nationaal als internationaal. Zo helpen we andere partijen die actief zijn op zee natuurinclusief te ontwikkelen. In 2024 staken we daarom veel tijd en energie in het bundelen van alle kennis, in de vorm van een [openbaar toegankelijke Toolbox](#). Deze Toolbox werd na een testfase gelanceerd op de Noordzedagen in oktober.

Als deelnemer aan het Noordzeeakkoord zorgden we ervoor dat de inzichten uit De Rijke Noordzee worden meegenomen in het Noordzeebeleid. Zo werkten we aan meer schaalgroottes voor de broodnodige natuurversterking. Dit is hard nodig, want uit het rapport De Staat van de Noordzee, opgesteld vanuit het Noordzeeoverleg, blijkt dat structurele natuurverbetering op en in de Noordzee nog steeds uitblijft.

Wat hebben we bereikt?

Samen hebben we natuurherstel onder water in windparken onuitwisbaar op de kaart gezet. De Toolbox is gelanceerd en samen met het Rijk, Ecoshape en vele anderen zetten we het nieuwe programma Natuurversterking Noordzee in de steigers om van start te kunnen gaan in 2025!

‘Veel partijen zijn actief in de Noordzee, en ik zie het als een belangrijke taak voor De Rijke Noordzee om het overzicht te bewaken en richting te geven – door te sturen in de richting waar kansen zitten of waar veranderingen moeten plaatsvinden voor natuurherstel.’

Remment ter Hofstede
Marien ecoloog
Van Oord

Tijdlijn

Natuurversterking in windmolenparken Noordzee

Uitgelicht project:

Woonruimte met splitsen, optoppen en transformeren

Impactdoel

Concreet beleid voor minder en circulair grondstoffengebruik is essentieel voor een duurzame toekomst

Wat houdt ons werk in?

De winning en verwerking van grondstoffen die worden gebruikt voor allerlei spullen en gebouwen, leiden tot milieuschade en klimaatverandering. Bovendien worden verschillende grondstoffen steeds schaarser. Zuinig omgaan met grondstoffen helpt deze milieudruk te verlagen, net als het voorkomen van verspilling door minder te kopen, langer te gebruiken, meer te delen en beter te recyclen. Dat geldt ook nadrukkelijk voor de woningbouw. Met de grote woningbouwopgave die Nederland kent, kunnen we naast onvermijdelijke nieuwbouw ook juist de bestaande woningbouw veel beter benutten. Door bijvoorbeeld het splitsen van woningen, verdiepingen op bestaande woningen te zetten waar dat kan, of lege bedrijfsgebouwen om te bouwen tot woningen. Daar hebben we in 2024 vol op ingezet.

Wat hebben we gedaan in 2024?

Allereerst maakten we zichtbaar wat het zou schelen als we maximaal inzetten op het splitsen, optoppen en transformeren van woningen. Uit ons onderzoek bleek dat er op deze manier jaarlijks 20.000 woningen kunnen worden gerealiseerd. Daarvoor is het wel nodig dat de overheid hier goed beleid voor maakt. Met dit [rapport](#) in de hand bouwden we een coalitie van honderd organisaties die gezamenlijk de schouders zetten onder ons manifest om hier goed rijksbeleid voor te ontwikkelen. Dat manifest boden we, onder regie van het Nationaal Renovatie Platform, gezamenlijk aan het ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening aan.

‘Naast nieuwbouw biedt ook de bestaande bouw volop mogelijkheden om meer woningen te realiseren. Met slim beleid kunnen er op korte termijn heel wat woningzoekenden blij worden gemaakt en besparen we grondstoffen.’

Lotte van Grol
Programmaleider Grondstoffen

Wat hebben we bereikt?

Met al deze initiatieven brachten we dit jaar de grote potentie voor milieu- en woningbouwwinst stevig onder de aandacht. De media pakten onze onderzoeken goed op, en we zijn blij dat we in samenwerking met het Nationaal Renovatie Platform samen een vuist konden maken voor dit belangrijke onderwerp. Op de Woontop in december konden we verheugd vaststellen dat ook het kabinet dit onderwerp heeft omarmd: het beter benutten van de bestaande woningvoorraad is een van de speerpunten van het ministerie geworden.

Wat doen we in 2025?

In 2025 blijven we aandacht besteden aan de materialenkant van woningbouw. Dat doen we op twee manieren. Allereerst zetten we verder in op het bevorderen van optoppen, splitsen en transformeren. Want opname in het Woontop-document is mooi, maar daarmee is het nog geen beleid. Daarnaast bepleiten we beleid om het gebruik van biobased bouwmaterialen zoals hout, stro en vlas te stimuleren. Dat is niet alleen duurzaam, maar het kan ook een perspectief bieden voor een duurzaam verdienvermogen voor Nederlandse boeren. We voeren een onderzoek uit naar hoe gemeenten beleid ontwikkelden om splitsen te bevorderen. En ten slotte blijven we met onze partners aandringen op de juiste beleidsmaatregelen om splitsen, optoppen en transformeren aan te moedigen, om zo meer woonruimte te creëren.

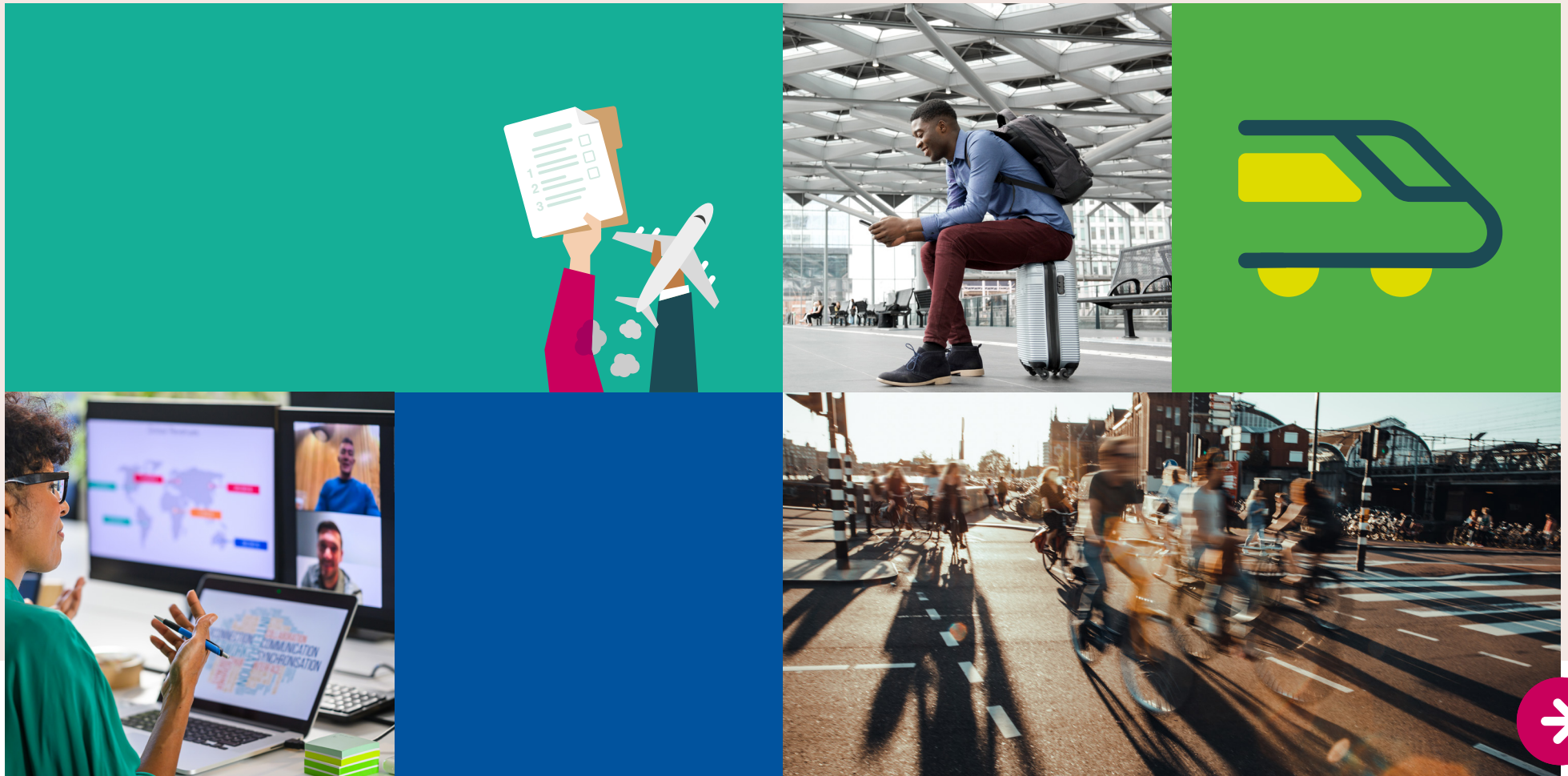
Tijdslijn

Duurzame woonruimte

Thema:

Anders reizen en minder vliegen

Impactdoel

Minder, andere en schonere mobiliteit met een lagere CO₂-uitstoot

Onze visie

Schone, leefbare steden, met bereikbare voorzieningen. Daar staan we voor. De overstap naar elektrische mobiliteit is belangrijk voor het klimaat en voor schone lucht, maar onze visie op mobiliteit is veel breder dan dat. Door de concurrentie om ruimte en om schaarse, duurzame energie, is het nodig het aantal auto's en autokilometers te verminderen. Om steden leefbaar te houden, moeten we meer ruimte geven aan lopen, fietsen en groen. Aan recreatie en buitenspelen. Ook zonder auto moeten mensen hun dagelijkse voorzieningen makkelijk kunnen bereiken. In onze [mobiliteitsvisie](#) laten we concreet zien welke maatregelen hiervoor nodig zijn.

Wat hebben we gedaan in 2024?

Bereikbaarheid

In januari lanceerden we ons [Manifest voor bereikbaarheid](#). Dat deden we in een coalitie met 29 mede-afzenders, waaronder Longfonds, Werkende Ouders, FNV, HandicapNL en de Nederlandse Spoorwegen. Dit manifest bouwt voort op onze mobiliteitsvisie, en laat zien hoe we bereikbaarheid kunnen verbeteren, ook zonder auto. Onderzoek toont aan dat kleinschalige voorzieningen in de buurt steeds vaker verdwijnen en plaatsmaken voor grotere, centraal gelegen locaties. Deze zijn zonder auto vaak moeilijk bereikbaar, waardoor de auto-afhankelijkheid groeit en niet-autorijders geïsoleerd raken.

'We werken aan een Nederland met minder uitstoot en duurzame bereikbaarheid voor iedereen. We kunnen onze straten op een groene en gezonde manier inrichten. Met meer ruimte voor verkoelende bomen, voor voetgangers en fietsers en ook voor kinderen om op straat te spelen. Zo is de straat weer van iedereen. Files bestrijden we niet met meer snelwegen, maar door ervoor te zorgen dat mensen de auto minder vaak hoeven te gebruiken.'

Nienke Onnen
Programmaleider Mobiliteit

Dit is ongunstig voor het klimaat (meer autokilometers) en voor de leefbaarheid. De lancering werd ondersteund door een prikkelende mediacampagne met liftende mensen als symbool voor de uitdagingen in bereikbaarheid.

Pieter Winsemius bood namens de coalitie het Bereikbaarheidsmanifest aan de Kamercommissie Infrastructuur en Waterstaat aan. Met mooi resultaat: in het daaropvolgende Kamerdebat werd een aantal moties aangenomen van NSC en CDA, in lijn met onze oproep. NSC kreeg een motie aangenomen om brede welvaart mee te wegen in de investeringen in infrastructuur – een van onze speerpunten. Ook de pers had belangstelling: onze programmaleider werd door de NOS geïnterviewd.

Er bleek veel interesse voor onze visie en onze voorstellen werden dan ook breed gewaardeerd. Het ministerie gaf aan blij te zijn dat wij een stap verder gingen en ook een doorrekening maakten van het CO₂-effect. Ook bij Rijkswaterstaat was grote belangstelling voor onze Mobiliteitsvisie en het Bereikbaarheidsmanifest. Zo gaven we bij hen een presentatie en leidden een discussie.

Bij de verduurzamingstransities is het voor ons cruciaal dat iedereen kan meedoen en dat de voordelen breed worden gedeeld. Daarom deden we voorstellen die juist lagere inkomensgroepen helpen

verduurzamen. In januari presenteerden we ons onderzoek naar [sociale maatregelen in de mobiliteitstransitie](#). Zo pleitten we voor eerlijker subsidies voor elektrische auto's en voor een slooptegoedregeling met een aantrekkelijk ov-aanbod. Onze boodschap kreeg veel aandacht: we waren te horen op Radio 1 en BNR, en verschillende radiojournaals en een [BNR-podcast](#) besteedden er aandacht aan. Met resultaat: het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat nam het initiatief om een deel van deze voorstellen verder uit te werken.

Het Algemeen Dagblad publiceerde een [opinieartikel](#) van onze directeur Programma's en senior projectleider over de bereikbaarheid van voorzieningen. Onze programmaleider stond met een mooi interview over bereikbaarheid in [Biind Magazine](#). Daarnaast lobbyden we voor voortzetting van de lagere motorrijtuigenbelasting voor elektrische auto's die afloopt na 2025, als onderdeel van de nieuwe Voorjaarsnota.

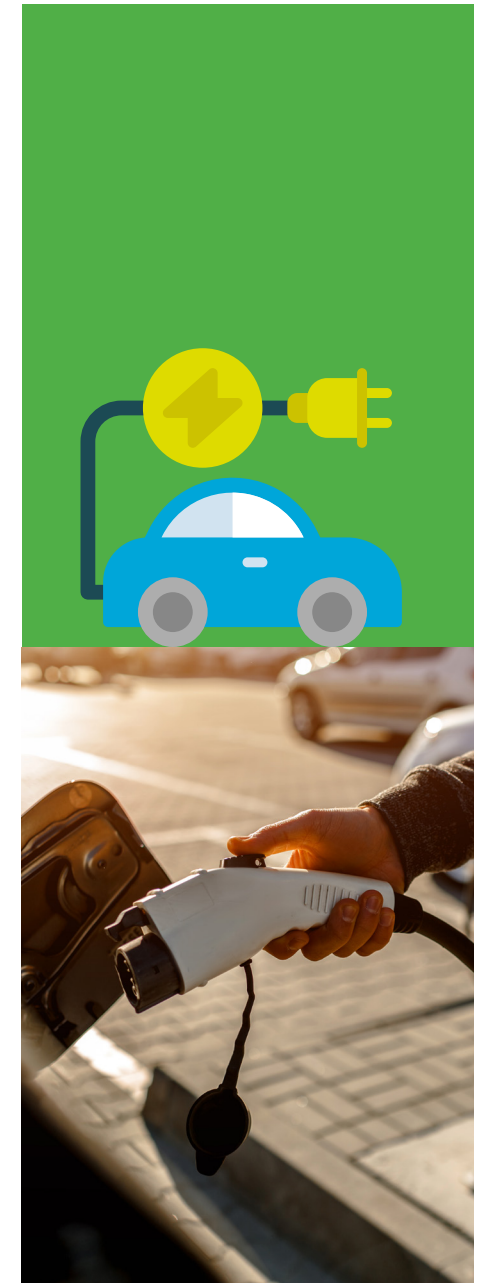
Vanuit onze inzet op bereikbaarheid en de 'rechtvaardige straat' pleitten we voor andere keuzes in de ruimtelijke inrichting van straten. Parkeerbeleid is daarbij een gevoelig onderwerp dat vaak voor discussie zorgt. Om de feiten helder te krijgen, brachten we een rapport uit over [misverstanden rondom parkeerbeleid](#). Deze misverstanden leiden vaak tot keuzes die burgers weinig opleveren.

Met betere kennis kunnen gemeenten juist sturen op goede bereikbaarheid, met meer ruimte voor groen en schonere lucht.

Elektrische mobiliteit

De overgang naar elektrische mobiliteit verloopt te traag om de klimaatdoelen te halen. Ook het streven naar 100 procent EV-verkoop in 2030 is nog niet binnen bereik. Daarom oefenen we sterke druk uit op met name de ministeries van Infrastructuur & Waterstaat en Financiën om hier wat aan te doen. Samen met onze mobiliteitspartners voerden we een gerichte lobby, zowel direct als via het FET-overleg (Formule E-Team) en onze Maatschappelijke Coalitie (Natuur & Milieu, BOVAG, RAI, VNA en de ANWB)

Samen ageerden we stevig tegen het verbreken van eerder gemaakte afspraken door het kabinet. Het kabinet besloot te bezuinigen op de compensatie van de motorrijtuigenbelasting (MRB) voor het extra accugewicht van schone elektrische auto's. In plaats van de beloofde 40 procent mag nu slechts 25 procent van het voertuiggewicht worden afgetrokken. Bovendien stopt de correctie ook nog eens een jaar eerder. Een onaangename verrassing voor mensen en bedrijven die elektrisch zijn gaan rijden, en een flinke tegenvaller voor de verduurzaming van het wagenpark. Wij blijven hier bovenop zitten en zetten in op een correctie in de Voorjaarsnota van 2025..

Amelisweerd

We gaven steun aan het alternatieve plan voor de wegverbreding aan de A27. De A27 illustreert precies wat er anders moet. Wegverbreding zuigt nieuw verkeer aan en lost niets op, terwijl het bos van Amelisweerd hiervoor deels moet worden gekapt. De gemeente Utrecht ontwikkelde daarom een professioneel alternatief. Daarbij wordt breder gekeken naar de vervoersbehoefte, en is er geen boskap nodig. We deden een [opiniepeiling](#) om het draagvlak te toetsen. De primeur ging naar de Telegraaf: 'Driekwart van de mensen is tegen de verbreding en wil dat de regio beter gehoord wordt'. We maakten schriftelijk en mondeling bezwaar tegen de feitelijk onjuiste reactie van het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat op het alternatieve plan. De Tweede Kamer stelde kritische vragen, en drong erop aan om het Utrechtse plan grondiger te bekijken.

Sustainable Development Goals

Dit thema en deze projecten dragen bij aan:

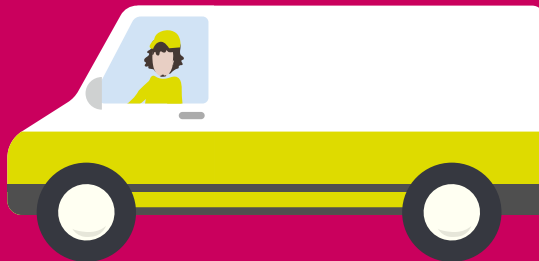

Uitgelicht project: **Zero-emissiezones**

Impactdoel

Het realiseren van beleid voor, en implementatie van, zero-emissie zones in steden

ZERO-EMISSION

Wat houdt ons werk in?

Natuur & Milieu staat aan de basis van de zero-emissiezones. De mogelijkheden voor zero-emissie en efficiëntere logistiek werden onderzocht in een 'Green Deal' met de mobiliteitssector en de overheid. De lessen van deze Green Deal Zero Emission Stadslogistiek werden doorgetrokken naar afspraken over de invoering van zero-emissiezones tussen Rijk, provincie, gemeenten en het bedrijfsleven in het Klimaatakkoord (2019) en later verder uitgewerkt in een convenant. Deze zones zijn belangrijk in de transitie naar elektrisch goederenvervoer en belangrijk voor de gezondheid en leefbaarheid in steden. Ze leiden tot een betere luchtkwaliteit en minder geluidsoverlast.

Wat hebben we gedaan in 2024?

De afgelopen jaren volgden we de voorbereidingen voor de invoering van zero-emissiezones op de voet. Wanneer het gemeentelijk beleid te traag verliep, trokken we herhaaldelijk aan de bel bij alle betrokken partijen. Steeds vaker zagen we negatieve berichten over de zones in de media vol met onjuistheden of halve waarheden. Daardoor gingen sommige gemeenten ook afzwakkingen en uitstel overwegen. In 2024 publiceerden we het rapport '[alle seinen staan op groen voor zero-emissiezones](#)'. Het rapport werd door alle beoogde relevante vakmedia

opgepakt en zette druk op gemeenten om hun beloften waar te maken. Ook de mobiliteitssector en Transport en Logistiek Nederland vroegen, onder andere via de media, aandacht voor een tijdige invoering van de zero-emissiezones.

Het nieuwe kabinet legde in het hoofdlijnenakkoord en in de Tweede Kamer een bom onder de invoering van zero-emissiezones. Vanaf 1 januari 2025 zouden de eerste veertien gemeenten ermee starten, maar de coalitie wilden onderzoeken of ze de plannen konden uitstellen. Dit leidde tot grote verontwaardiging bij ons en alle convenant-partners. Het plan biedt namelijk geharmoniseerde oplossingen voor alle bezwaren van het kabinet en ondernemers. Samen met onze partners voerden we een intensieve lobby om tegenwicht te bieden aan het kabinet en de Tweede Kamer.

Bij een [Ronde Tafel-bijeenkomst](#) van de Tweede Kamer over zero-emissiezones stadslogistiek, kreeg onze programmaleider goed de ruimte om uit te leggen dat er geen reden is tot zorg, en dat uitstel of afstel van zero-emissiezones leidt tot veel verliezers. De bewoners van binnensteden én alle ondernemers die zich wel hebben voorbereid, zijn dan de klos. Zij werd gesteund door BOVAG, RAI en VNG in de oproep om invoering van de zones te laten doorgaan.

Wat hebben we bereikt?

Na maanden van gesprekken, lobby en ophef in de media door perscommunicatie liet staatssecretaris voor Openbaar Vervoer en Milieu Jansen in december weten niet voor de invoering te gaan liggen. Wel kwam hij met een versoepeling van de overgangsregeling en een langere boetevrije periode. De gemeenten gaven aan per 1 januari gewoon over te gaan tot invoering van de zero-emissiezones.

Wat doen we in 2025?

Sinds 1 januari 2025 zijn er in veertien gemeenten zero-emissiezones van kracht. Deze steden stelden een uitstootvrije zone voor stadslogistiek in en dit was veelvuldig in het nieuws, met ook een [publicatie in NRC](#). In de loop van 2025 volgen nog tientallen andere gemeenten. Hoewel ons impactdoel behaald is, zullen wij de implementatie van de zero-emissiezones actief blijven begeleiden. We zijn ook beschikbaar als expertisecentrum voor onze contacten bij gemeenten, ondernemers en landelijke politiek.

‘Als Transport en Logistiek Nederland werken we aan een gunstig ondernemersklimaat in Nederland en Europa. We willen dat zo duurzaam mogelijk voor elkaar krijgen. Om die reden trekken we regelmatig op met Natuur & Milieu, afgelopen jaar nog bij de invoering van zero-emissiezones in steden. We maken daarbij graag samen een sterke vuist richting Den Haag.’

Elisabeth Post
Bestuursvoorzitter
Transport en Logistiek Nederland

Tijdslijn

Zero-Emissiezones

Uitgelicht project: **Luchtvaart**

Impactdoel

Luchtvaartbeleid wordt volwaardig onderdeel van het nationale klimaatbeleid, en krijgt harde, jaarlijks dalende klimaatdoelen in lijn met de doelen van het Parijsakkoord

Wat houdt ons werk in?

Net als alle andere sectoren heeft de luchtvaart de taak om het gebruik van fossiele brandstoffen (kerosine) af te bouwen om zo bij te dragen aan het stoppen van klimaatverandering. Een klein onderdeel van de oplossing is alternatieve brandstoffen. Maar die zijn voorlopig nog zeer beperkt beschikbaar. Minder kerosine betekent daarom ook: minder vluchten. De luchtvaartsector blijft echter streven naar groei. Zonder klimaatbeleid kan de verduurzaming van de luchtvaart niet gerealiseerd worden. Daarom zet Natuur & Milieu zich met lobby, campagnes en samenwerking met bedrijven in voor beleidsmaatregelen die wettelijk CO₂-doelen voor de luchtvaart vastleggen (een CO₂-plafond), innovatie stimuleren en de vraag verminderen.

Wat hebben we gedaan in 2024?

Het jaar stond in het teken van het demissionaire kabinet, de formatie en de komst van het kabinet-Schoof. We zijn blij dat het kabinet een aantal van onze lobbypunten opnam in het hoofdlijnenakkoord. Door onze jarenlange inzet, samen met anderen, is de druk vanuit de samenleving om Schiphol te verduurzamen en in omvang te beperken zó groot geworden dat het onderwerp niet meer van tafel gaat. Ook in 2024 blijven we onderbouwing geven en pleiten voor verduurzaming. Voor het CO₂-plafond is er plotseling minder politieke belangstelling. Toch houden we dit op de agenda.

‘We willen een luchtvaart die Nederland verbindt met de wereld én een overheid die haar verantwoordelijkheid neemt voor het welzijn en de gezondheid van alle Nederlanders.’

Koenraad Backers
Programmaleider Luchtvaart

Wat hebben we bereikt?

Maatschappelijke druk tegen geluidsoverlast

In 2024 nam de maatschappelijke druk voor verduurzaming van de luchtvaart toe, vooral door de aanhoudende geluidsoverlast van Schiphol. Het overschrijden van geluidsnormen werd jarenlang gedoogd, maar is juridisch en maatschappelijk onhoudbaar. In maart oordeelde de rechter dat de belangen van omwonenden beter moeten worden meegewogen. Minder geluidsoverlast kan alleen worden bereikt met minder vluchten. Natuur & Milieu werkte samen met bewoners om hier aandacht voor te vragen via de 'Duurzame Luchtvaartnota'.

Het kabinet-Rutte reageerde met het besluit om Schiphol te laten krimpen naar 465.000-475.000 vluchten. Dit moest een einde maken aan de illegale situatie die sinds 2015 bestaat. Het besluit, uniek in de wereld, werd met argusogen gevolgd door de EU en de luchtvaartsector. De Europese Commissie is kritisch over de 'balanced approach', een methode om de sector eerst zelf oplossingen te laten aandragen om krimp te voorkomen. De luchtvaartmaatschappijen verzetten zich hevig tegen krimp, en de EU is waakzaam op de concurrentiepositie.

Lobby in Brussel

Natuur & Milieu wees de Europese Unie op haar verantwoordelijkheid voor het welzijn van inwoners. Samen met bewoners en andere milieuorganisaties stuurden we een [brandbrief](#) naar de Europese Commissie en vroegen om overleg. Dit leidde tot een onlinegesprek met de directeur-generaal (DG) Milieu van de Commissie. Ook brachten we een bezoek aan de kabinetschef van de DG Mobiliteit en een kabinetslid van de DG Klimaat in Brussel, samen met een [gezelschap van zes omwonenden](#), een vertegenwoordiger van de gemeente Amsterdam en een hoogleraar. Met persoonlijke verhalen en harde feiten maakten we indruk, ook op de pers (onder andere Radio 1, Het Parool, Noordhollands Dagblad). Zo creëerden we begrip voor de noodzaak van krimp van de luchtvaart binnen Europa.

Economie en krimp

Een veelgehoord argument tegen krimp is dat het slecht zou zijn voor de economie. In april lieten we economen onderzoeken of dat klopt. Hun conclusie: een [30 procent krimp van Schiphol](#) is economisch verantwoord als alle factoren, inclusief externe kosten, worden meegerekend. Dit onderzoek kreeg brede media-aandacht, met een voorpaginaplats in [Trouw](#) en items op Radio 1.

CO₂-plafond en petitie

Na intensief overleg steunde Schiphol eindelijk openlijk een CO₂-plafond, een belangrijk signaal richting de luchtvaartsector en het ministerie. Om onze lobby voor een CO₂-plafond kracht bij te zetten, lanceerden we de petitie '[Stop CO₂-uitvluchten](#)'. Dit leverde veel steunbetuigingen op. Voor het luchtvaartdebat in de Tweede Kamer in mei deelden we onze kennis over het belang van een CO₂-plafond met Kamerleden en de [NOS](#).

Krimp Schiphol en rechtszaak

Samen met Greenpeace, Milieudefensie en de Natuur en Milieufederatie Noord-Holland reageerden we kritisch op de krimpplannen van toenmalig minister van Infrastructuur en Waterstaat Harbers. NRC en regionale media, vak- en bewonersplatforms pikten dit op. In juli kwam onze ANP-reactie op de rechtszaak om de geluidsoverlast binnen de normen te brengen breed in het nieuws.

Afzwakking krimp door kabinet

Na de zomer zwakte minister van Infrastructuur en Waterstaat Madlener de krimpplannen van het vorige kabinet af. In september stelde hij de EU voor om het aantal vluchten te beperken tot 485.000 per jaar, minder krimp dan eerder gepland. Natuur & Milieu zocht de pers op met [een nieuwsbericht](#) en benadrukte dat de gezondheid van omwonenden en klimaatimpact opnieuw worden genegeerd.

In december werd bekend dat de krimp van Schiphol uiteindelijk wordt afgezwakt, maar wel wordt teruggebracht naar 478.000 vluchten. Krimp van een luchthaven blijft uniek in de wereld en is een traject waar wij actief op blijven werken.

Geluidsoverlast en Luchtvaartmanifest

De afzwakking van de krimp van Schiphol is moeilijk te rijmen met de rechterlijke uitspraak van maart, waarin werd gesteld dat de belangen van omwonenden zwaarder moeten wegen. Wij vinden dat Schiphol te groot is voor Nederland en moet worden begrensd, ook vanwege milieu- en gezondheidsproblemen. In ons gesprek met minister Madlener in oktober onderbouwden we dit en overhandigden hem het [Luchtvaartmanifest](#). Dat deden

we mede namens dertig organisaties, waaronder bewonersorganisaties, gezondheidsorganisaties en experts. Tijdens het petitie-moment in de Kamer lieten we met een [4D-geluidsfragment](#) politici ervaren hoe vliegtuiglawaai omwonenden beïnvloedt.

Vliegbelasting

Een van de maatregelen die we voorstellen in het manifest, is om met een vliegbelasting de schade te verhalen op de vervuiler. Reizigers die op Schiphol overstappen betalen nu geen cent belasting, maar de belastingbetalers moeten wel met miljarden bijspringen om het luchtvaartstelsel op de been te houden. Op ons initiatief werd een artikel door gerenommeerde economen in [vakblad ESB](#) gepubliceerd om de impact van de maatregel te duiden. Zij beredeneerden dat hogere belastingen voor veel- en vérvliegers en overstappers een economisch positieve maatregel is. Dit leverde de schrijvers een uitnodiging op voor een gesprek met Marjan Rintel (CEO van KLM). Ook tijdens een symposium met onder anderen Kamerleden spraken we over het belang van het meer belasten van vliegverkeer.

We lanceerden met Milieu Centraal een campagne om mensen bewust te

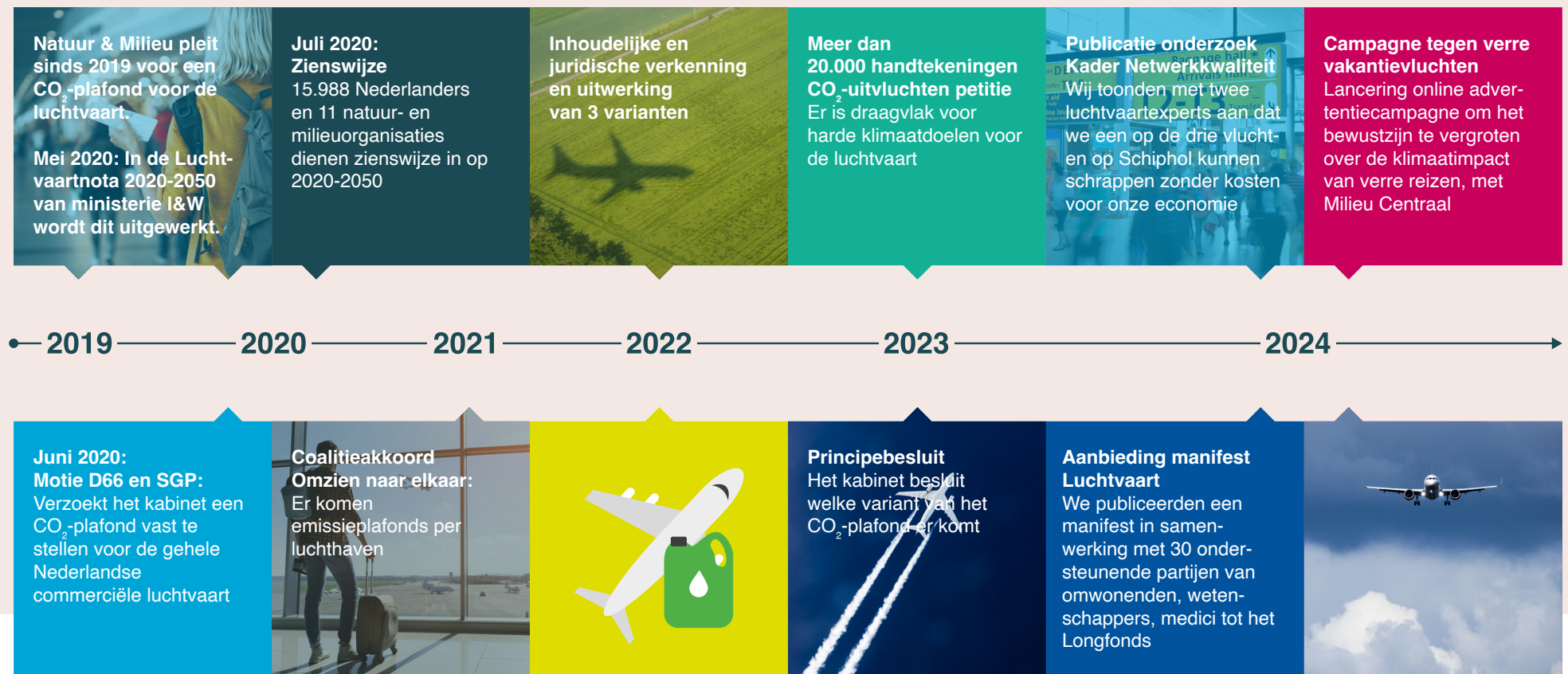
maken van de uitstoot van een verre vliegreis. Met een campagnetool konden bezoekers op de website de uitstoot van vliegreizen berekenen, en de populaire nieuwe [reisgids](#) van Natuur & Milieu met droombestemmingen dichtbij downloaden. De boodschap 'Op vakantie? Denk Dichtbij!' haalde volop het nieuws.

Wat doen we in 2025?

We vertellen het eerlijke verhaal over vliegen, en vertalen dat naar passende beleidsmaatregelen. In 2025 gaan we door met ons werk om het beeld over de economische bijdrage van de luchtvaart te kantelen en gedifferentieerde vliegbelasting te bepleiten, ook voor vracht en overstappers. Een veel kleinere luchtvaart kan ook de reisbehoeften van de Nederlanders prima bedienen, maar zonder de nadelige effecten van het huidige luchtvaartmodel. Schiphol als internationale hub voor KLM is niet houdbaar en wenselijk voor een klein en dichtbevolkt land. Daarnaast gaan we inzetten op een voortvarende en ambitieuze invulling van het nieuwe normenstelsel.

Tijdlĳn

Borging van klimaatdoelen voor luchtvaart

Thema:

Natuurinclusieve kringlooplanbouw en herstel biodiversiteit

Impactdoel

De landbouw produceert voedsel met een herstellend effect op de biodiversiteit en zonder bijdrage aan klimaatverandering

Onze visie

Een bloeiende, natuurinclusieve kringlooplandbouw die uitgaat van een gezonde bodem: het is mogelijk! Landbouw en natuur kunnen elkaar versterken. In onze visie worden er bijvoorbeeld in de toekomst nagenoeg geen kunstmest en bestrijdingsmiddelen meer gebruikt, en wordt het boerenland natuurvriendelijk ingericht. Zo herstelt de biodiversiteit van het agrarisch gebied. En zo zien we in de toekomst weer de weidevogels die voorheen gangbaar waren, met de veldleeuwrik en een herstel van de gruttostand. Landbouwgronden worden verantwoord gebruikt en niet langer uitgeput door kunstmest en bestrijdingsmiddelen. Dit geeft het oorspronkelijke rijke bodemleven weer een kans en is een duurzame basis voor een gezond voedselsysteem. Grond- en oppervlaktewater worden zo voor mens en natuur weer een gezonde bron van leven. De hele keten draagt bij aan deze landbouw, zodat de boer een goede boterham verdient. Daarvoor is het cruciaal dat de rijksoverheid, door normering, beprijzing en beloning, het juiste beleidsinstrumentarium instelt. Zo kan de individuele boer financieel economisch aantrekkelijk overschakelen naar natuurinclusieve of biologische landbouw.

Wat hebben we gedaan in 2024?

Minder stikstof, schonere oppervlaktewater en minder bestrijdingsmiddelen. Dat is de lijn van ons geluid in politiek Den Haag en in de maatschappij. Dit politieke formatiejaar klonk dat geluid in veel oproepen naar het formerende kabinet en in een goed gesprek met de informateurs.

Stikstof

Naast de grote opgave om klimaatverandering tegen te gaan, hebben we in Nederland te maken met een biodiversiteitscrisis. De natuur heeft te weinig ruimte en wordt te zwaar belast, met name door stikstof. De rechter oordeelde in 2019 dat overheidsmaatregelen om stikstofuitstoot terug te dringen, niet werkten. Door de uitstoot flink te verlagen kunnen we de kwetsbare natuur in Nederland behouden en helpen herstellen, en de waterkwaliteit, luchtkwaliteit en volksgezondheid verbeteren.

In 2024 timmerden we met de coalitie 'Duurzaam Evenwicht' aan de weg om ons plan voor het aanpakken van de stikstofcrisis, dat we in 2021 ontwikkelden samen met Natuurmonumenten, Bouwend Nederland, VNO-NCW en LTO, onder de aandacht te brengen. Tijdens de kabinetsformatie en in aanloop naar het

hoofdlijnenakkoord voerden we intensieve gesprekken met betrokken ambtenaren en politici. We benadrukten dat de uitvoering van ons stikstofplan de beste uitweg is uit de stikstof- en natuurscrisis. Het plan kan bovendien rekenen op breed maatschappelijk draagvlak.

Helaas bleek uit het hoofdlijnenakkoord dat het nieuwe kabinet de klok jaren terug wilde zetten. Het stikstoffonds werd met 80 procent uitgekleed en veel aangekondigde regelingen voor boeren die wilden omschakelen, werden geschrapt. In het regeerprogramma werd deze lijn doorgezet en koos het kabinet voor zelfsturing door boeren. Het succesvolle Nationaal Programma Landelijk Gebied werd gestaakt en de financiering stopgezet. Hierdoor werden lokale partijen, zoals provincies, boeren, waterschappen en gemeenten, die in elke provincie een plan hadden uitgewerkt voor stikstofreductie, waterbeheer en natuurherstel, in de kou gezet.

Voor de coalitie Duurzaam Evenwicht was dat mede aanleiding de handen ineen te slaan voor een aanvullend plan. Dit plan zou de noodzakelijke versnelling kunnen realiseren, de Nederlandse natuur herstellen en het land van het economisch stikstofslot halen. Met onze Duurzaam

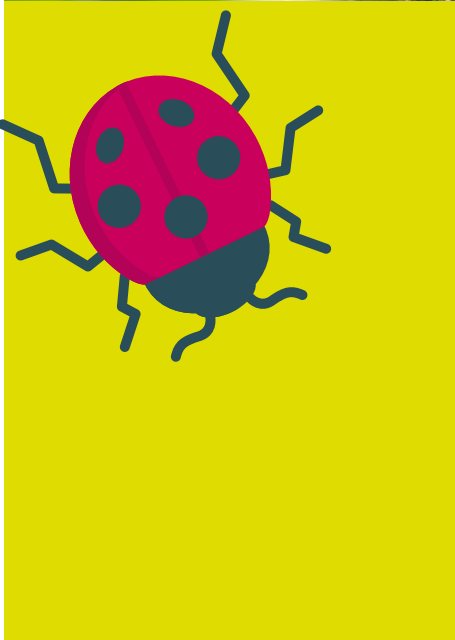
Evenwicht-partners Natuurmonumenten, Bouwend Nederland en VNO-NCW overhandigden we dit plan aan minister Wiersma van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur (LVVN). Helaas zag LTO op het laatste moment af van steun. De minister gaf aan in 2025 met een kabinetsreactie te komen.

Bij de start van het parlementaire jaar in september herinnerden we Kamerleden eraan de natuur prachtig te houden. We overhandigden Kamerleden met natuur in hun portefeuille een [afdruk van een natuurgebied](#) nabij hun woonplaats.

Verdienmodel

Om lonend de omslag naar natuurinclusieve landbouw te maken, is het voor boeren noodzakelijk dat zij daarmee ook een toekomstbestendige boterham kunnen verdienen. Het verdienvermogen van de 'groene' boer in Nederland is echter ongunstig. Hij is nu duurder uit omdat hij niet wordt betaald voor veel diensten die hij wel degelijk voor de samenleving realiseert: denk aan natuurbeheer, schoon water of gezonde voeding zonder bestrijdingsmiddelen.

Daarom namen we het initiatief om in een coalitie met LTO, BoerenNatuur, Natuurmonumenten en het Nederlands Agrarisch Jongeren Kontakt (NAJK) een plan te ontwikkelen om groen boeren lonend te maken. Ook dit plan boden we aan landbouwminister Wiersma aan. Belangrijke elementen van het plan: fors meer biologische inkoop door de overheid, vergoeding van ecosysteemdiensten voor de boer, en de bevordering van duurzaamheidsafspraken met supermarkten. De minister gaf aan goed kennis te nemen van het plan en te kijken welke elementen in het beleid kunnen worden opgenomen.

Bestrijdingsmiddelen

Helaas worden in Nederland nog steeds te veel en zelfs verboden bestrijdingsmiddelen gebruikt, met alle schade voor mens en natuur als gevolg. Via verschillende sporen werkten we in 2024 verder aan het verminderen hiervan. Met de Tuinbranche Nederland werkten we samen aan een nieuwe ambitie om in de sierteelt het gebruik verder te reduceren. We namen deel aan het Uitvoeringsprogramma Toekomstvisie Gewasbescherming van het ministerie van LNV, waarvan we de resultaten kritisch volgen en inzetten op maatregelen die echt impact hebben.

Onze grootste interventie op dit gebied was de indiening van een klacht bij de Europese Commissie over het feit dat Nederland de Europese richtlijn voor bestrijdingsmiddelen niet goed uitvoert (zie project uitgelicht blz. 46).

Water

Ook in 2024 zetten we ons onverminderd in voor schoon water. Belangrijk project was de aanbidding van ons 10-puntenplan met elf andere maatschappelijke organisaties, zoals Natuurmonumenten, ANWB, KWF, Diabetesfonds, Maag Lever Darm Stichting en Longfonds. In september boden we dit manifest met tien maatregelen aan aan het kabinet, om ervoor te zorgen dat we in 2027 onze waterkwaliteitsdoelen halen. Onze aanpak voor waterkwaliteit staat hieronder nader toelicht.

Sustainable Development Goals

Dit thema en deze projecten dragen bij aan:

Uitgelicht project: **Schoon water**

Impactdoel

Vervuiling van water tegengaan door problemen bij de bron aan te pakken

Wat houdt ons werk in?

Schoon water dat rijk is aan leven: dat is onze droom. Maar de waterkwaliteit staat in Nederland enorm onder druk. Slechts één op de vijf kleine wateren heeft een goede waterkwaliteit en maar 1 procent voldoet aan alle wettelijke Europese normen. Dat betekent dat planten en dieren verdwijnen en de soortenrijkdom in en rond het water achteruitgaat.

De sterke vervuiling van het water in Nederland komt onder andere doordat mest en bestrijdingsmiddelen via de land- en tuinbouw in het water terechtkomen. Daarnaast komt vies rioolwater, en daarmee medicijnresten, door flinke regenbuien regelmatig in het oppervlaktewater terecht wanneer de waterzuivering het niet meer aankan.

Er is een grote extra inspanning nodig van beleidsmakers, politici, boeren en ketenpartners om het tij te keren. Natuur & Milieu zet zich daarom actief in voor initiatieven die de waterkwaliteit verbeteren. In 2024 deden we dat door een gerichte lobby bij de politiek en het mobiliseren van burgers, en via onze inzet als lid van de Sociaal-Economische Raad.

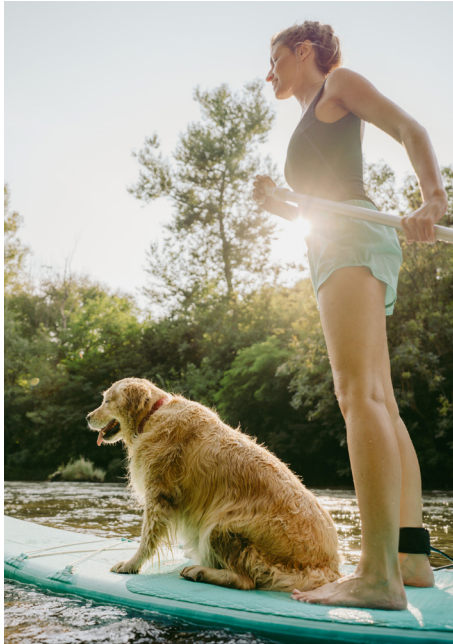
Wat hebben we gedaan in 2024?

Al jaren meten we met **duizenden mensen de waterkwaliteit** van het oppervlaktewater in ons project 'Vang de Watermonsters'. Keer op keer komt daar een alarmerend beeld uit. In 2024 zetten we met betrokken burgers de volgende stap: we onderzochten welke maatregelen in welke wateren écht kunnen bijdragen aan verbetering.

'De waterkwaliteit van de sloten, beekjes, meren, grachten en plassen bij ons allemaal om de hoek blijkt slecht. Dit zijn de wateren waar je in de zomer verkoeling bij zoekt, waar je hond in zwemt, en die natuurlijk ook heel belangrijk zijn voor de natuur.'

Karen Eilers
Programmaleider Water & Stikstof

Ook op politiek niveau waren we actief. Samen met Natuurmonumenten lanceerden we binnen de Maatschappelijke Watercoalitie – een brede samenwerking van bedrijfsleven, bouw, techniek, natuurorganisaties, de drinkwatersector, woningcorporaties, huizenbezitters, projectontwikkelaars, boeren, kenniscentra, recreatie en gezondheidsfondsen – het [Watermanifest](#): een 10-puntenplan voor schoon water. We organiseerden een goedbezochte masterclass voor nieuwe Tweede Kamerleden om aandacht te vragen voor schoon water. En we namen actief deel aan het KRW-Impulsprogramma, onder regie van het ministerie van Infrastructuur & Waterstaat, om de doelen voor waterkwaliteit dichterbij te brengen. Als lid van de SER brachten we een signaleringsnotitie uit die de noodzaak van schoon water nogmaals onderstreept.

Op lokaal niveau werkten we met project 'Water op de Kaart' samen met [burgerwetenschappers om meer inzicht te krijgen in riooloverstorten](#) en hun impact op waterkwaliteit.

Wat hebben we bereikt?

In 2024 zetten we de noodzaak van schoon water en de ernst van de huidige vervuiling steviger op de kaart. Met onze deelname aan de SER-commissie Duurzame Ontwikkeling gaven we een krachtig en alarmerend signaal af: zonder aangepast beleid blijft schoon water een illusie. Ook met andere initiatieven kregen we veel politieke aandacht. Met onze masterclass voor nieuwe Kamerleden creëerden we politiek draagvlak voor schoon water. En met het aanbieden van het Watermanifest toonden we het brede maatschappelijke draagvlak voor extra overheidsinzet voor schoon water. Met het project 'water op de Kaart' versterkten we onze gemeenschap van betrokken burgers die zich inzetten voor schoner water in steden.

Wat doen we in 2025?

Ook in 2025 gaan we vol energie aan de slag voor schoon water. Het nieuwe jaar begon met fantastisch nieuws: dankzij de toekenning van de extra trekking van de Nationale Postcode Loterij van 1,9 miljoen euro, kunnen we

ons hier vol voor inzetten. We bouwen ons project 'Waterparels' verder uit. Daarin onderzoeken we met getrainde burgerwetenschappers de riooloverstorten in het stedelijk gebied én kijken we welke maatregelen in de landbouwsector tot schoon water leiden. Zo leren we wat echt werkt om waterkwaliteit te verbeteren. De aanvullende inzichten brengen we onder de aandacht van beleidsmakers, om ervoor te zorgen dat deze maatregelen landelijk worden toegepast.

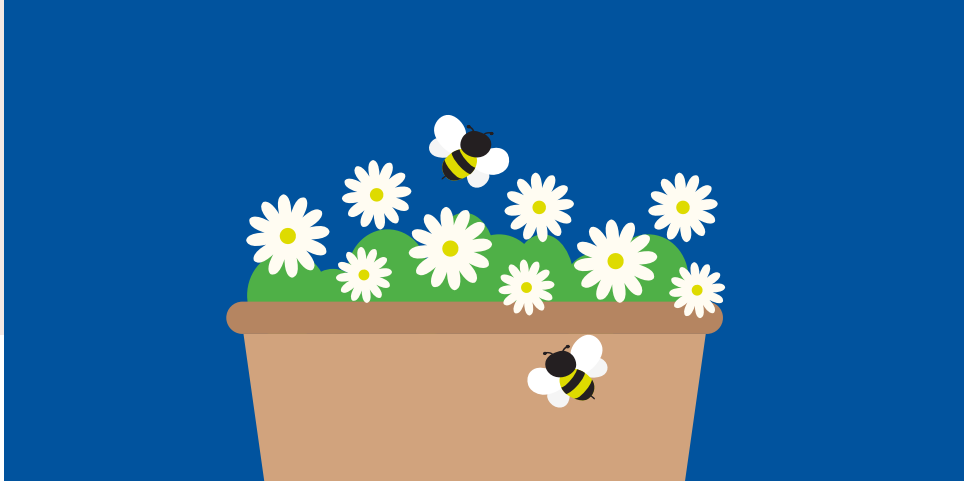

Tijdlĳn

Schoon water voor nu en later

Uitgelicht project: **Bestrijdingsmiddelen**

Impactdoel

Halvering gebruik en milieudruk bestrijdingsmiddelen in de landbouw in 2030

Wat houdt ons werk in?

Bestrijdingsmiddelen zijn een serieuze bedreiging voor natuur en menselijke gezondheid. Onderzoeken duiden op een relatie met hersenziekten en flora- en faunaschade. Daarom werken we met gedrevenheid aan beter overheidsbeleid: strengere eisen voor toelating van middelen, reductie in gebruik en bevordering van duurzame alternatieven voor oogstbescherming. Dat doen we meer en meer met gezondheidsorganisaties en vakbonden, om samen een vuist te maken voor uitbanning van schadelijke pesticiden en ruimte te maken voor duurzame alternatieven.

Wat hebben we gedaan in 2024?

Een belangrijk project dit jaar was het uitbrengen van een [rapport](#) dat aantoont dat Nederland volstrekt onvoldoende uitvoering geeft aan de Europese richtlijn die uitbanning of minimalisatie van pesticiden in natuur- en grondwaterbeschermingsgebieden voorschrijft. Op grond daarvan dienden we een formele klacht in bij de Europese Commissie, in de hoop dat de Commissie onze overheid hierop aanspreekt. Een ongebruikelijke stap voor Natuur & Milieu, maar na jarenlange dialoog met de overheid en de bevordering van moties die de regering opdraagt dit op te lossen, restte ons geen andere optie. Wij kijken uit naar de uitspraak van de Commissie. Om gemeenten te helpen hun burgers te beschermen tegen de gevaren van bestrijdingsmiddelen publiceerden we met Urgenda een [gemeentelijke handleiding](#).

‘Het is onacceptabel dat een basisbehoefte als drinkwater duurder kan worden omdat de overheid verzaakt. Chemische bestrijdingsmiddelen horen niet thuis in drinkwater- en natuurgebieden en het is de verantwoordelijkheid van onze overheid om daar iets aan te doen.’

Berthe Brouwer
Programmaleider Bestrijdingsmiddelen

Wat hebben we bereikt?

Met dit initiatief kwamen we volop in de media: het NOS Journaal besteedde er aandacht aan, we gaven een interview bij [Vroege Vogels](#) en in talrijke kranten stond het prominent op de eerste pagina's. Veel mensen werden zich bewust van het feit dat Nederland zijn natuurgebieden en waterwingebieden slecht beschermt tegen pesticiden, met alle gevolgen voor natuur en gezondheid. Bovendien stelden we een [petitie](#) open voor mensen om hun steun aan onze oproep kenbaar te maken. Deze petitie werd meer dan 16.000 keer ondertekend.

Wat doen we in 2025?

Ook in 2025 trekken we deze lijn door. Het kan vaak jaren duren voordat een klacht bij de Europese Commissie in behandeling wordt genomen en tot een uitspraak leidt. Daarom overwegen we in 2025 hier een civiele rechtszaak voor te starten. Voor ons een ongebruikelijke stap, maar na jaren pleitbezorging bij de rijksoverheid, en zelfs ondanks aangenomen Kamermoties, zien we geen passende actie en maatregelen. Daarom verkennen we deze juridische route. Daarnaast zetten we onze samenwerking voort met Lidl om inzicht te krijgen in de vraag hoe telers met fors minder bestrijdingsmiddelen kunnen telen. Die inzichten gebruiken we weer in onze pleidooien voor beter beleid bij de rijksoverheid.

Tijdlijn

Natuurinclusieve landbouw

met minder chemische bestrijdingsmiddelen

Uitgelicht project: **Groen in de Stad**

Impactdoel

Wij zorgen ervoor dat de natuur in de stad verbetert en de betrokkenheid bij natuur toeneemt

Wat houdt ons werk in?

Een groene, natuurrijke woonomgeving is goed voor mens en natuur. Het bevordert onze gezondheid en welzijn, en maakt steden beter weerbaar tegen effecten van klimaatverandering, zoals wateroverlast of toenemende hitte. In een groene stad is meer plek voor vogels, insecten en bijvoorbeeld egels. Helaas verstenen Nederlandse steden nog steeds. Daar willen wij wat aan doen.

We vragen met onderzoeken aandacht voor deze zorgwekkende trend en dringen bij de politiek aan op maatregelen. Bijvoorbeeld voor een landelijke groennorm die aangeeft hoeveel groen

een stad moet hebben, en voor een wettelijke verplichting van nest- en verblijfsgelegenheden voor vogels en vleermuizen bij nieuwbouw.

Dat doen we niet alleen. We zijn blij dat we veel organisaties als Vogelbescherming Nederland, ANWB, bouwbedrijven en Sweco aan onze zijde vinden en actief samen optrekken om onze droom van groene steden waar te maken. En natuurlijk richten we ons ook op de bewoners van de stad: door mensen te enthousiasmeren voor meer groei en bloei in hun stad, bouwen we aan publiek draagvlak voor meer stedelijke natuur!

‘Vrijwel iedereen erkent het belang van groene steden en het plezier van een park dichtbij en mooie bomen. En toch leven steeds meer mensen in buurten van beton, steen en asfalt.’

Wilma Berends
Programmaleider Groene Stad

Wat hebben we gedaan in 2024?

In februari van dit jaar overhandigden we met Vogelbescherming Nederland, de ANWB en Staatsbosbeheer een oproep voor een groennorm voor de stad aan de toenmalige ministers Van der Wal (Natuur & Stikstof) en De Jonge (Volkshuisvesting). De oproep ging vergezeld van een overzicht van mogelijk vormen voor zo'n groennorm. Beide ministers nodigden ons enthousiast uit om samen te werken om dit te realiseren. Helaas zette het nieuwe kabinet een streep door dit traject.

Desalniettemin stuurden we met een grotere alliantie, met daarin onder andere Aedes, ANWB, Bouwend Nederland en NOC-NSF, in september een gezamenlijke brief naar de vaste Kamercommissie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. In de brief pleitten we voor steviger beleid voor groen in de stad. Om deze oproep kracht bij te zetten, brachten we in december voor de tweede keer een 'versteningsonderzoek' uit, dat helaas liet zien dat de verstening in Nederlandse steden nog steeds doorzet.

Wat hebben we bereikt?

Met al deze activiteiten, en ook met de organisatie van een werkbezoek aan Utrecht voor nieuwe Kamerleden, zetten we het belang van natuur in de stad stevig op de kaart bij de politiek. Ook

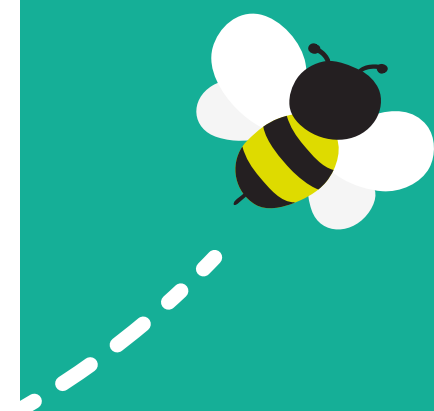
in de media kwam ons onderzoek naar de verstening van Nederlandse steden breed naar voren. Behaald resultaat eind 2024 was dat het voornemen van minister Keijzer van Wonen om verplichte nestelruimte voor vogels bij nieuwbouw te schrappen, door een aangenomen motie in de Tweede Kamer werd tegengehouden. Vooral veel van onze economische partners, de bouwondernemingen, kwamen tegen het schrappen in het verweer en lieten van zich horen. Voor ons was dit een bevestiging van het feit dat de koers van samenwerken met private partijen loont om onze doelen te realiseren. Juist in tijden dat het voor ons soms lastiger is gehoor te vinden voor onze groene boodschap in Den Haag.

Merle van der Voorde
Senior Projectmanager
Gemeente Utrecht

Wat doen we in 2025?

Komend jaar richten we onze pijlen op een aantal sporen. We werken aan onderzoek naar de financiële baten van groen in de stad, en naar de vraag hoe die baten terecht kunnen komen bij de partijen die erin moeten investeren, vaak gemeenten. Daarnaast organiseren we voor het eerst de '24 uur van de stadsnatuur' op 14 juni: een dag waarin we met allerlei partners mensen willen laten kennismaken met de schoonheid van stadsnatuur. Ten slotte brengen we een rapport uit dat inzichtelijk maakt hoe de insectenpopulaties van steden ervoor staan en wat grondeigenaren kunnen doen voor insecten.

Tijdlijn

Groen in de Stad

Manifest Bouwen voor Natuur

Bouwers, banken, ontwikkelaars en natuurorganisaties maken zich zorgen over de leefbaarheid van steden en biodiversiteit. Ze zien kansen om steden te vergroenen, zodat natuur meer ruimte krijgt, en pleiten gezamenlijk voor natuurmaatregelen in nieuwbouw.

Bomenonderzoek

We onderzochten de aanplant van bomen door gemeenten. Driekwart van de aangeplante bomen is goed voor de biodiversiteit. Ook publiceerden we bomenlijst om gemeenten te helpen bij soortenkeuze.

Rapport groennorm

Rapport over verkenning mogelijke groennorm. Samen met ANWB, Staatsbosbeheer en Vogelbescherming Nederland onderzochten we diverse groennormen en boden we inzichten voor een mogelijke Nederlandse groennorm. Hierover gingen we in gesprek met ministers De Jonge en Van der Wal.

Groene daken

We rekenden uit dat er in Nederland nog 2 miljoen platte daken kunnen worden vergroend. Met Het Groene Loket voerden we campagne voor de vergroening van onze daken.

Onderzoek Stad van Steen

We toonden aan dat meer dan de helft van de buurten in steden is 'versteend'. Slecht nieuws voor de leefbaarheid van steden, en gaat ten koste van de biodiversiteit. We riepen de overheid op groennormen in te voeren om verdere verstening tegen te gaan.

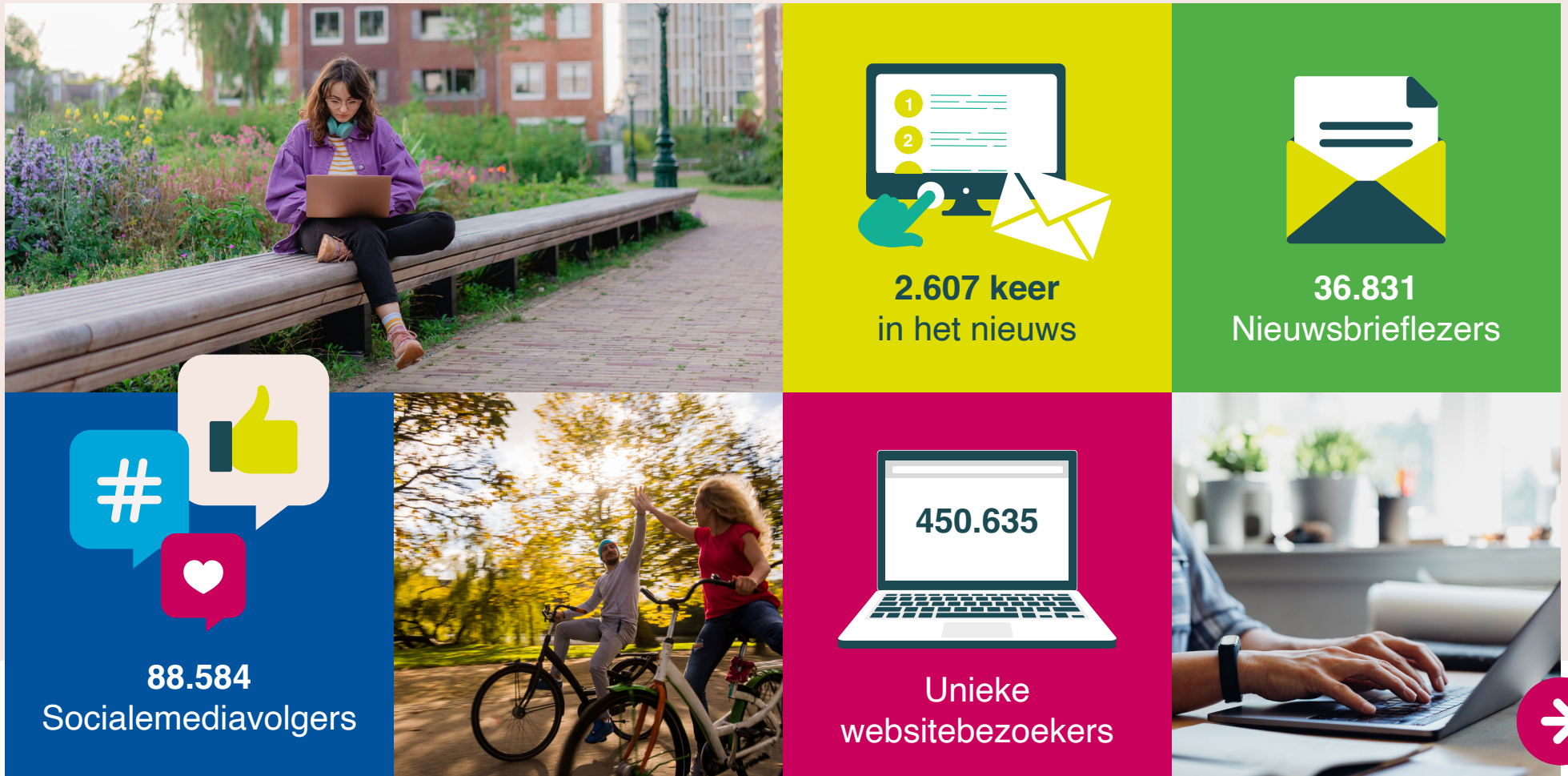

Onderzoek tekort aan groen Nederlandse steden

De verstening in de 30 grootste gemeenten van Nederland is de afgelopen vijf jaar flink toegenomen. Een wettelijke verplichting tot vergroening is noodzakelijk om meer vergroening te krijgen.

Media & Achterban

Pers & media

Natuur & Milieu kwam in 2024 2.607 keer in het nieuws. Met onder andere 130 tv-fragmenten, 476 radio-items, bijna 300 nieuwsberichten in een landelijke of regionale krant, en 1.640 online vermeldingen. We waren te zien bij 477 verschillende media. Alle berichten samen zijn 345 miljoen keer bekeken of beluisterd.

Natuur & Milieu zoekt de media op om aandacht te vragen voor klimaatbeleid en herstel van biodiversiteit. We geven onderzoeksinstituten opdracht onderzoek te doen en delen de resultaten met de media. Soms zie je onze campagnes ook in de media; zo geven we mensen ideeën en handvatten om duurzamer te leven.

We reageren in de krant, online, op radio en tv op politieke ontwikkelingen die betrekking hebben op klimaatbeleid of natuurbescherming.

Luchtvaart, vergroening Nederlandse steden, bestrijdingsmiddelen

Een greep uit de mediaberichtgeving: het afgelopen jaar waren we volop zichtbaar op het onderwerp luchtvaart. We lieten samen met economen zien hoe de luchtvaart op een verantwoorde manier kan krimpen. Het zorgde voor discussie en gesprek in landelijke media. We trokken naar Brussel om de omwonenden van Schiphol een stem te geven in de Europese luchtvaartbesluitvorming; het [Parool](#) bracht verslag uit. Daarnaast voerden we campagne om mensen inzicht

te geven in de impact van hun vliegreizen. Onder andere het NOS Journaal berichtte hierover.

Met diverse onderzoeken en publicaties brachten we de noodzaak van het vergroenen van steden onder de aandacht in landelijke en regionale media, waaronder EenVandaag, Radio 1 en het [Algemeen Dagblad](#). Met onze voorstellen voor een veiliger bestrijdingsmiddelenbeleid haalden we meermaals de landelijke media, waaronder NRC en Vroege Vogels. We voerden peilingen uit onder het Nederlandse publiek, onder andere over de verbreding van de A27 bij Amelisweerd. De Telegraaf [publiceerde de resultaten](#).

‘Media-aandacht is voor ons essentieel om klimaat en natuur op de kaart te zetten. We houden de politiek scherp en laten samen met maatschappelijke partners zien hoe we Nederland stap voor stap verduurzamen. Ons werk verschijnt wekelijks in de pers, iets waar we enorm blij mee zijn. Hoe meer aandacht, hoe groter de druk op politici om echte stappen te zetten – en hoe meer mensen zich hopelijk aansluiten bij onze missie voor een groener, schoner en gezonder Nederland!’

Wietske de Lange
Persvoorlichter

Bereik & Achterban

Websitebezoekers	450.635
Nieuwsbrieflezers (actieve leden)	36.831
Socialemediavolgers	88.584

Website

Het afgelopen jaar voerden we diverse veranderingen door op onze website www.natuurenmilieu.nl om de gebruikservaring te verbeteren. We focusten op de navigatie, zodat bezoekers makkelijker vinden wat ze zoeken.

Met onze online marketeer maakten we het mogelijk het gebruik van de website beter te meten. Dit is een startpunt om verder vanuit te ontwikkelen. Bijzondere aandacht besteedden we aan de homepage, die we regelmatig aanpassen met nieuwe campagnes en acties. Dit stelt ons in staat de website dynamisch en relevant te houden, zodat we meer mensen kunnen betrekken bij actuele onderwerpen.

Voor het komende jaar ligt de focus op het verbeteren van het technische deel van de website, zodat onze inhoud makkelijker gevonden wordt. Daarnaast passen we het ontwerp van de website aan, zodat deze volledig aansluit op de vernieuwde merkstrategie. Naast de website van

Natuur & Milieu beheerden we dit jaar nog de website van het programma [De Rijke Noordzee](#) en het project [Het Circulaire Varken](#). Diverse andere projecten en campagnes zijn te vinden als pagina op de website van [Natuur & Milieu](#).

Sociale media

Op onze sociale media zagen we een stijging van het aantal volgers: zo'n 5 procent ten opzichte van vorig jaar naar ruim 88.000, met daarbij een consistent interactieniveau op onze posts. Dit bereikten we door actief

en regelmatig te communiceren over onze activiteiten en in te spelen op actualiteiten. We gebruiken hiervoor verschillende contentvormen, zoals links naar publicaties op onze website, beeld, video's, quotes en infographics. De focus lag op het vertellen van een persoonlijk verhaal en het opzoeken van interactie. Hiermee vergrootten we ons bereik en betrokken we volgers. Eind 2024 zetten we voorbereidende stappen om van X (voorheen Twitter) af te stappen en over te gaan op alternatief Bluesky. Die overstap maakten we in januari 2025.

Nieuwsbrieven

In 2024 verstuurden we onze maandelijkse nieuwsbrief naar de abonnees en halfjaarlijks een Zeekracht-nieuwsbrief speciaal voor die groep donateurs. Met verschillende campagnes stuurden we in 2024 aan op werving van nieuwe lezers en het heractiveren van oude lezers. Dit leidde ertoe dat het aantal actieve ontvangers van onze nieuwsbrief met meer dan 20 procent groeide, tot

Naomi Jansen
Contentmarketeer

'Onze website is ons digitale visitekaartje waar alles samenkomt: van inspirerende campagnes en diepgaande informatie over duurzame onderwerpen tot updates over onze projecten. Het is de plek waar we niet alleen informeren, maar ook activeren en verbinden, zodat we mensen de mogelijkheid bieden om zelf een stap te zetten naar een duurzamere toekomst.'

bijna 37.000. We hebben de opbouw aangepast en het uiterlijk in lijn gebracht met de website. Voor volgend jaar ligt de nadruk op het verder verbeteren van de nieuwsbrief, het werven van nieuwe lezers en verdere heractivatie van het nieuwsbriefbestand.

Donateurs

De gevolgen van klimaatverandering en het verloren gaan van natuur blijven onverminderd in het nieuws. Veel mensen willen zich inzetten voor een schoner, gezonder en groener Nederland. Ongeacht de politieke voorkeur. Afgelopen jaar werd er gul gegeven op onderwerpen als waterkwaliteit en de plannen van het nieuwe kabinet voor klimaat en natuur.

Ons water is verre van schoon. Soms door zichtbare boosdoeners zoals plastic en afval. Maar voornamelijk door onzichtbare stoffen zoals giftige bestrijdingsmiddelen, mest, rioolwater en medicijnresten. Dit moet en kan anders. Hiervoor lanceerden we de campagne 'Water dat barst van het leven' om nieuwe donateurs te werven, met onder andere een [tv-commercial](#).

Om te benadrukken hoe blij we zijn met elke gift, bedanken we onze donateurs. Waar mogelijk doen we dat ook persoonlijk, omdat we zien dat dat op prijs wordt gesteld. In december 2024 maakten we een [bedankvideo](#) waarin onze collega's terugblikten en vooruitkeken. Bovendien blijven

we inspireren en vertellen we over de voortgang en resultaten van onze projecten via mails, nieuwsbrieven en onze socialemediakanalen

Reacties van ons publiek

Ons team Publieksservice beantwoordt alle reacties en informatieverzoeken die via e-mail binnenkomen. Deze reacties gaan vaak over informatie van Natuur & Milieu die tot het publiek komen via mediaoptredens, publicaties, nieuwsbrieven en campagnes. Alle vragen werden in 2024 beantwoord door een team van drie betrokken vrijwilligers. In 2024 zijn 578 publieksvragen verwerkt, een flinke daling ten opzichte van 2023 (722). Dit komt onder andere doordat er minder grote campagnes waren (zoals 'Hoe Gasvrij ben jij?'), en doordat reacties op onze nieuwsbrief nu in het CRM-systeem worden verwerkt.

Van alle binnengekomen berichten waren er 7 kritisch over het handelen van Natuur & Milieu. Deze klachten over onze inhoudelijke activiteiten of administratieve zaken zijn opgevolgd en beantwoord. Hiermee daalde het aantal geregistreerde klachten ten opzichte van 2023, toen we 17 kritische berichten telden. De gemiddelde afhandeltijd van de publieksvragen was 4,87 werkdagen..

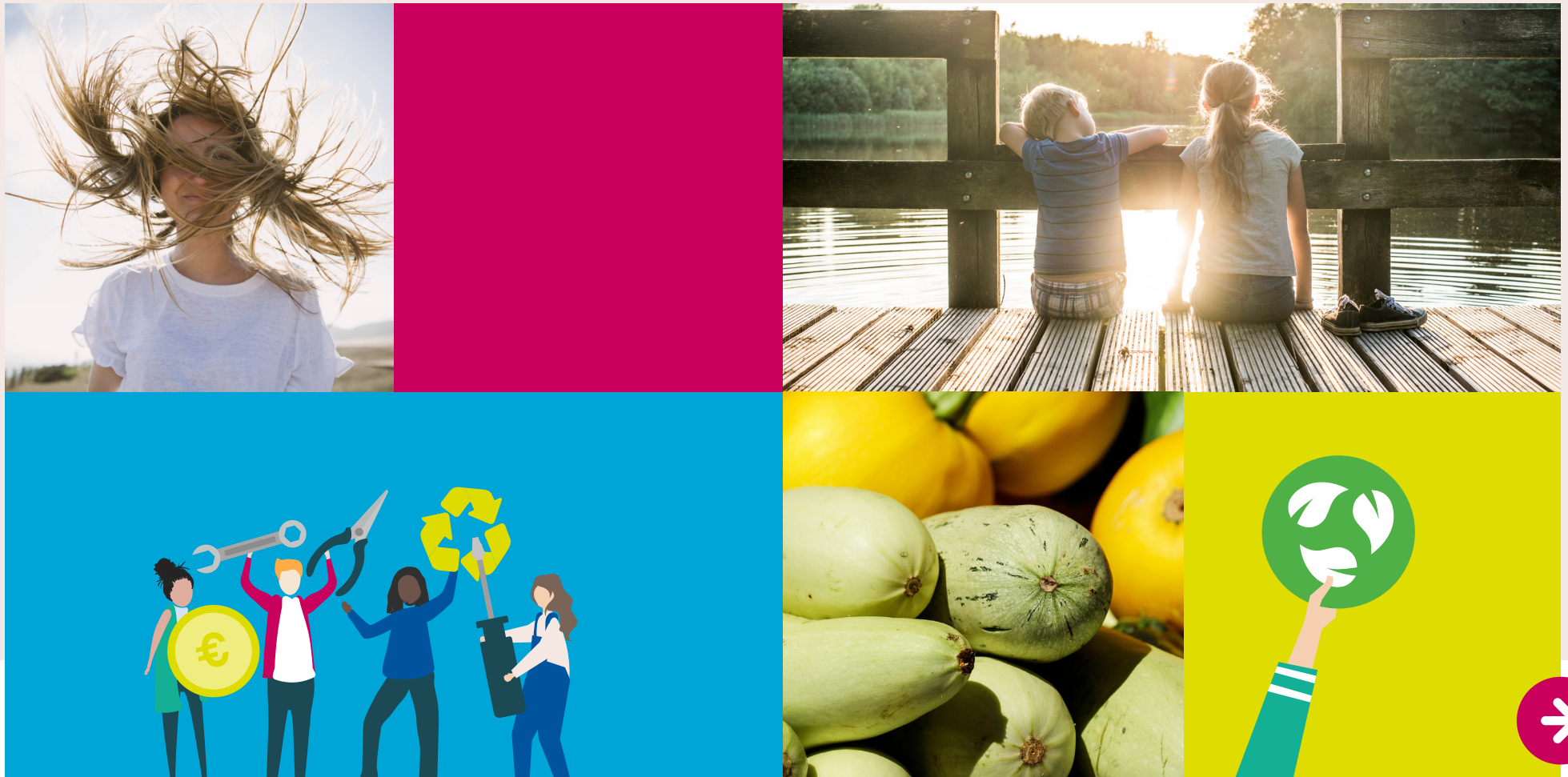
'De vragen die bij ons binnenkomen, laten zien wat mensen bezighoudt en waar ze zich zorgen over maken. Dat is goed om te weten, en het is fijn om hen daarbij te kunnen helpen.'

Hetty Jongbloed
vrijwilliger Publieksservice

Organisatie & duurzaamheid

Onze mensen zijn de grootste kracht van Natuur & Milieu.

We bereiken alleen de impact die nodig is door te werken met mensen die vanuit hun talenten functioneren, het goed naar hun zin hebben, en voor wie alles om hen heen goed geregeld is.

Arbeidsvoorwaardenregeling

De arbeidsvoorwaardenregeling is in de loop van 2024 herzien en geactualiseerd. Het was nodig om de tekst te wijzigen en aan te scherpen vanwege wetwijzigingen. Daarnaast is een aantal inhoudelijke wijzigingen doorgevoerd waarbij is gelet op inclusiviteit en duurzaamheid. De belangrijkste wijzigingen zijn de verlofregeling, salarisindexatiemethodiek, mobiliteitsbeleid, pensioenen en uitrail van feestdagen. De OR dacht intensief mee en stemde in met de vernieuwde arbeidsvoorwaarden. Per 1 januari 2025 zijn deze voorwaarden ingegaan.

Werving en selectie

Door de krappe arbeidsmarkt vissen we in een kleinere vijver bij het aantrekken van nieuwe mensen. We worden wel steeds creatiever om de beste mensen aan ons te binden: zo werven we via meer kanalen, maakten we de vacaturepagina aantrekkelijker en maakten we een [video](#)

‘Ik vind het mooi om te merken dat diversiteit en inclusiviteit binnen onze organisatie belangrijk zijn, en dat ook een werkgroep zich hiervoor inzet. Want dat heeft resultaat! Zo wordt bij elke vacature gezocht naar een kandidaat die meer diversiteit in het team brengt en is in 2024 de ingang van het pand rolstoeltoegankelijk gemaakt. Ik ben blij dat er actief samengewerkt wordt aan een beleid waardoor er ruimte is voor iedereen om zich thuis te voelen in onze organisatie!’

Annemarie Leguijt-den Hertog
senior P&O Adviseur

zodat nieuw talent de organisatie leert kennen.

Opleidingen en coaching

We zijn een missiegedreven organisatie waar professionals graag werken. We vinden het belangrijk dat mensen kunnen groeien en geven collega's dan ook volop de ruimte om hun vaardigheden uit te breiden. Dat kan zijn met een cursus biodiversiteit, een training in onderhandelen en debatteren, maar ook met een training tafelvoetbal van onze gedreven in-house professionals.

Natuur & Milieu verandert graag met haar collega's mee. We bieden ze daarom volop gelegenheid om te ontwikkelen. Met een opleidingsbudget, veel gelegenheid om van elkaar te leren en buiten de

lijnen te denken naar de volgende stap. We willen natuurlijk heel graag collega's behouden. Maar kunnen wij niet langer bieden wat iemand nodig heeft? Dan ondersteunen we bij het zoeken naar een passende stap.

Diverse en inclusieve organisatie

We willen een milieuorganisatie zijn waar iedereen zich thuis voelt. Het is voor ons essentieel om te werken met een diversiteit aan mensen, perspectieven en kwaliteiten. Prioriteit is om herkenbaar te zijn en een afspiegeling te zijn van de samenleving. We bieden iedere medewerker gelijke kansen om talenten te ontplooiën en streven naar een open, veilige en inclusieve werkomgeving, ongeacht leeftijd, ervaring, achtergrond,

gender, seksuele voorkeur en karakter.

Zowel in onze manier van schrijven, als in de invalshoeken streven we naar inclusieve communicatie. In 2024 is er is een aantal aanpassingen gedaan om medewerkers te faciliteren: onder andere een rolstoeltoegankelijke ingang, genderneutrale toiletten en een gebeds-, kolf- en stilteruimte.

Integriteitsbeleid en vertrouwenspersoon

We vinden het belangrijk dat onze organisatie een veilige werkomgeving is voor de medewerkers en vrijwilligers. Als onderdeel van ons integriteitsbeleid, en om te voorkomen dat er ongewenst gedrag ontstaat, vragen we elke nieuwe medewerker om een gedragscode te ondertekenen waarmee deze instemt met het integriteitsbeleid. Ook krijgt elke nieuwe medewerker een mail van onze vertrouwenspersoon waarin uitgelegd wordt waarvoor de medewerker

naar de vertrouwenspersoon kan gaan. Daarnaast wordt elk jaar in een medewerkersbijeenkomst het beleid besproken. Daarbij nodigt de vertrouwenspersoon de collega's uit om ongewenst gedrag te melden.

In 2024 zijn er bij de vertrouwenspersoon over twee kwesties meldingen gedaan. De vertrouwenspersoon heeft geluisterd, advies gegeven en na een aantal gesprekken zijn de kwesties afgerond. De vertrouwenspersoon heeft aangegeven na zeven jaar het stokje te willen overdragen. De OR nodigde de collega's uit te reageren op deze vacature en droeg vervolgens een kandidaat voor. Deze collega startte per 1 januari 2025 als vertrouwenspersoon en kreeg een geanonimiseerde overdracht van de vertrekkende vertrouwenspersoon.

Personele bezetting

Alle impact en resultaten waren niet mogelijk zonder onze medewerkers. Eind 2024 werkten er 57 medewerkers bij Natuur & Milieu. We verwelkomden 17 nieuwe collega's en namen afscheid van

15 collega's. In totaal hadden we eind 2024 46,1 fte in dienst. Alle aantallen en percentages die betrekking hebben op de personeelsbezetting zijn inclusief de Groene11 en De Rijke Noordzee en exclusief stagiairs.

Freelancers

Ook in 2024 werkten we met plezier samen met een aantal freelancers en zzp'ers: allemaal externe professionals die met hun unieke expertise en ervaring hun bijdrage leverden aan een project bij Natuur & Milieu.

Stagiairs/afstudeerders

Studenten zijn de werknemers van de toekomst. Daarom biedt Natuur & Milieu studenten graag de kans om stage te lopen of een afstudeeronderzoek te doen. We zijn vaak geholpen met hun frisse blik en nieuwe kennis. In 2024 kregen we ondersteuning van zes nieuwe stagiairs en één stagiair die in 2023 al was gestart.

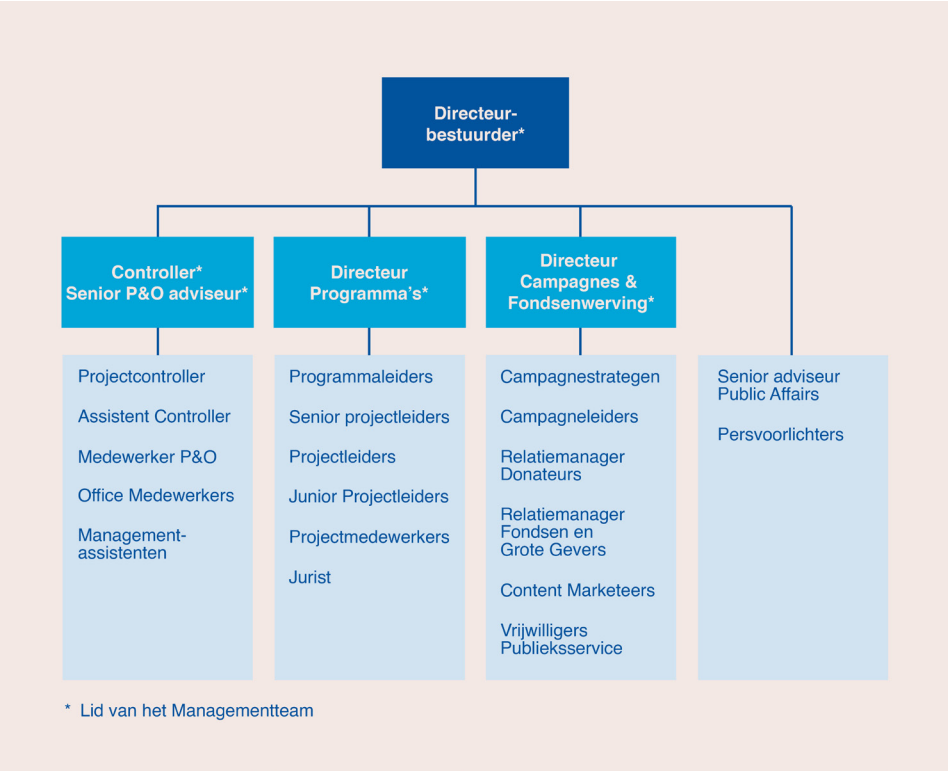
	Totaal*		Fulltime	Parttime
Man	18	30%	2	16
Vrouw	39	70%	1	38
Totaal	57	100%	3	54

Vrijwilligers

Ons kantoor werd in 2024 ondersteund door drie betrokken en actieve vrijwilligers, waarvoor de organisatie heel dankbaar is. Zij hebben het eerste contact met onze achterban als er vragen zijn, en helpen mee met onderzoeken en projecten.

Zo zag de organisatie er in 2024 uit:

Vitale organisatie en ziekteverzuim

We hebben continu aandacht voor elkaar, voor een goede balans in het werk en een gezonde werkomgeving. Om dat te kunnen bereiken ligt de focus op vitaliteit, het voorkomen van verzuim en de verzuimbegeleiding bij de leidinggevenden en de medewerkers. Het is helaas niet helemaal te voorkomen dat collega's ziek worden. In 2024 hadden we minder ziekmeldingen dan het jaar ervoor. In cijfers uitgedrukt was het in 2024 2,85 procent (in 2023: 6,47 procent). We doen in 2025 een nieuw medewerkerstevredenheidsonderzoek. Op basis van de uitkomsten daarvan benoemen we actiepunten.

Ondernemingsraad

Naast de basistaken bekijkt de Ondernemingsraad jaarlijks welke speerpunten zij benoemen: in 2024 waren dit ziekteverzuim, diversiteit en inclusiviteit, en organisatieontwikkeling. Er is regelmatig overleg tussen OR en directie, en tweemaal per jaar met de Raad van Toezicht. De OR dacht in 2024 onder meer mee over de nieuwe arbeidsvoorwaarden, de mobiliteitsregeling en de hoogte van de loonindexering. In 2024 was er ook aandacht voor de rolverdeling binnen, en professionalisering van de raad.

De Ondernemingsraad bestaat uit: Mark de Jongh, Atse van Pelt, Dieuwertje Penders, Daphne Schoneveld (voorzitter) en Jan Willem Streefkerk. In 2025 wordt het voorzitterschap overgedragen aan Jan Willem Streefkerk en volgen de OR-leden een training.

Daphne Schoneveld
voorzitter OR

'Ervoor zorgen dat de medewerkers optimaal kunnen functioneren en de organisatie financieel gezond blijft in de waan van de dag is een belangrijke taak van de OR. Ik zet me daar graag voor in.'

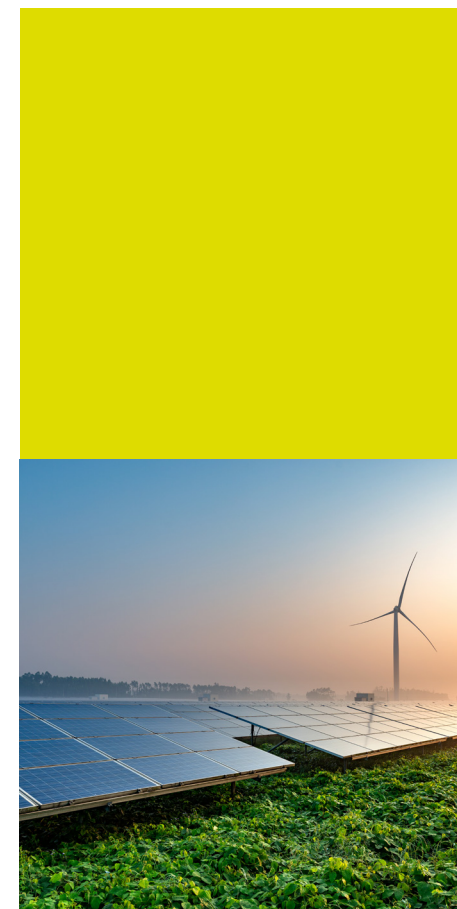
Duurzaamheid bij Natuur & Milieu

Het zou ook niet anders kunnen met onze naam: wij werken in een duurzaam kantoorpand. Naast de 250 zonnepanelen op de daken hebben we een groen dak. Het pand is zo aangepast dat het energielabel A heeft. Onze inrichting is zo duurzaam mogelijk, door hergebruikte meubels en vloertegels, energiezuinige apparatuur en verlichting. We gebruiken fairtrade, biologische koffie en thee en plantaardige melk. Zoals je mag verwachten, zijn onze lunches bij vergaderingen en bijeenkomsten altijd vegetarisch en optioneel veganistisch.

We letten bij de aanschaf van spullen op de duurzaamheid ervan. Papierverbruik ontmoedigen we en ons afval scheiden we in vijf stromen. Als we dan toch iets printen, doen we dat op gerecycled papier met duurzame inkt. We kiezen daar ook onze leveranciers op uit.

We zijn goed bereikbaar met openbaar vervoer: het kantoor is op loopafstand van twee stations. Alle medewerkers van Natuur & Milieu reizen zowel voor hun woon-werkverkeer als voor zakelijke reizen per fiets en met het openbaar vervoer. We hebben een fietsregeling voor de medewerkers. In de garage en voor het kantoor zijn diverse laadpalen aanwezig. Indien nodig wordt gebruikgemaakt van (elektrische) deelauto's.

Verwarming en elektriciteitsverbruik in ons kantoor vormen de hoofdmoot van de CO₂-uitstoot van Natuur & Milieu. Jaarlijks compenseren we onze niet te vermijden CO₂-uitstoot via Fairtrade Carbon Credits van FairClimateFund. We compenseerden over 2024 voor 20 ton CO₂.

Onafhankelijkheid

Onze onafhankelijkheid is onze grootste kracht. Die willen we niet op het spel zetten. De bedrijven en overheden waarmee we samenwerken, willen bijdragen aan onze doelen. Ze werken met ons mee om het klimaatprobleem aan te pakken en te werken aan het herstel van biodiversiteit. Zij streven samen met ons naar een duurzame toekomst voor iedereen. We spreken geen exclusiviteit af voor langere tijd, zodat we in vrijheid kunnen inspelen op nieuwe ontwikkelingen. Ook houden we altijd het recht om ons onafhankelijk uit te spreken.

De basis voor onze onafhankelijkheid is de jaarlijkse en vrij besteedbare bijdrage van de Nationale Postcode Loterij van 1,8 miljoen euro. Daarnaast zijn de steun en bijdragen van vermogensfondsen onontbeerlijk. We vragen hun steun voor programma's en projecten die we onafhankelijk definiëren om onze impactdoelen te halen. Ook ontvangen we bijdragen van donateurs en bedrijven. Deze financiële steun biedt ons de mogelijkheid om een project stevig neer te zetten en maakt juist die werkzaamheden mogelijk die hard nodig, maar lastig financieerbaar zijn.

Samenwerkingen

Om onze doelen en impact te bereiken, werken we samen met andere ngo's, bedrijven en overheden. Onze focus ligt op Nederland, en waar nodig op Europa.

Samenwerking met andere ngo's

Natuur & Milieu werkt zowel in Nederland als op Europees niveau samen met andere milieuorganisaties. Door slim samen te werken en af te stemmen, kunnen we meer focus in ons werk aanbrengen en samen meer impact bereiken.

Dat doen we onder andere in de Groene11, een samenwerkingsverband van inmiddels dertien Nederlandse natuur- en milieuorganisaties. Deze samenwerking is gericht op effectieve beleidsbeïnvloeding in Den Haag en

wordt ondersteund door een team dat is gevestigd in Den Haag. De Groene11-medewerkers zijn een vast aanspreekpunt voor de politiek. Daarnaast informeren zij de aangesloten natuur- en milieuorganisaties over ontwikkelingen in de Tweede Kamer en adviseren zij hen bij hun beleidsbeïnvloeding. De Groene11-medewerkers zijn onze 'ogen en oren' in Den Haag, maar vertegenwoordigen ons niet inhoudelijk. Zij zijn in dienst van Natuur & Milieu.

Binnen de Groene11 werken we samen aan bijvoorbeeld het Klimaatakkoord, het Noordzeeakkoord, aan een uitweg uit de stikstofcrisis, aan de gebiedsgerichte aanpak van het landelijk gebied, en aan klimaatbeleid voor de luchtvaart. Ook organiseerden we met Groene11-organisaties verschillende masterclasses over waterkwaliteit en bestrijdingsmiddelen. Bij beleidsbeïnvloeding is vaak niet precies aan te geven wat het effect en de impact zijn van de specifieke inzet. Maar uit tal van gesprekken en evaluaties blijkt dat het samen optrekken van de natuur- en milieuorganisaties in de Groene11 een duidelijke meerwaarde heeft. Onze gezamenlijke stem in Den Haag werd er de afgelopen jaren krachtiger en effectiever door.

Europa

Daar waar onze inspanningen een internationale aanpak vragen, werkten we samen met onze buitenlandse zusterorganisaties en onze contacten in het Brusselse circuit. Voorbeelden zijn de Internationale Unie voor Natuurbescherming (IUCN) en diverse Europese koepels van milieuorganisaties, zoals Transport & Environment (T&E), CAN Europe en het European Environmental Bureau (EEB).

Samenwerking met bedrijven en brancheorganisaties

We werkten ook in 2024 met verschillende bedrijven samen. Samen met Greenchoice voerden we de campagne 'Groene Doeners', over duurzame stappen die mensen kunnen zetten. Met Volksbank/ASN Bank werkten we actief aan de verduurzaming en vergroening van (nieuwbouw)woningen en organiseerden we een webinar over energiebesparing in huis. Met TenneT, Eneco en Van Oord werkten we aan de versnelling van de energietransitie, waaronder in het programma De Rijke Noordzee. En samen met Lidl en zijn klanten zorgden we ervoor dat er op maar liefst 4.500 scholen lessen werden gegeven over waterkwaliteit. Ook werkten we in coalities samen met brancheorganisaties, waaronder werkgeverskoepel VNO-NCW, Bouwend Nederland, boerenbond LTO en de jonge boeren NAJK, autobranche RAI Vereniging, BOVAG en ledenorganisatie ANWB.

Richtlijnen en gedragscodes

Natuur & Milieu is een van de 233 maatschappelijke organisaties die lid zijn van Goede Doelen Nederland, de branchevereniging van goede doelen. Voor de leden van Goede Doelen Nederland gelden de volgende codes, regels en richtlijnen, die Natuur & Milieu dus ook onderschrijft:

- Code voor Goed Bestuur;
- Richtlijn 650 (onderdeel van richtlijnen voor de jaarverslaggeving van de Raad voor de Jaarverslaggeving) en aanbeveling Toepassing Richtlijn 650 'kostentoe rekening beheer en administratie';
- Erkeningsregeling Goede Doelen;
- Regeling beloning directeurs van goede doelen;
- Richtlijn financieel beheer goede doelen.

Erkend goed doel

Natuur & Milieu is een 'Erkend Goed Doel'. De CBF-Erkenning is hét keurmerk voor goede doelen in Nederland. Alleen goede doelen die aan strenge kwaliteitseisen voldoen krijgen de Erkenning. Zo weten mensen dat Natuur & Milieu een betrouwbare organisatie is om geld aan te geven. Ook heeft Natuur & Milieu de ANBI-status: dit houdt onder meer in dat donateurs hun giften kunnen aftrekken van de inkomsten- of vennootschapsbelasting.

Bestuur

Natuur & Milieu kent één statutair directeur: Marjolein Demmers, tevens bestuurder van de stichting. De taken en bevoegdheden zijn vastgelegd in de statuten en het bestuursreglement. Het managementteam bestaat uit Kim Kahn (directeur Campagnes en Fondsenwerving), Rob van Tilburg (directeur Programma's), Celesta Stockmann (controller) en Annemarie Leguijt (senior P&O Adviseur).

De directeur wordt benoemd door de Raad van Toezicht. De raad maakt jaarlijks in het eerste kwartaal met de directeur resultaatafspraken voor het nieuwe jaar. De realisatie daarvan wordt door de raad geëvalueerd en beoordeeld. De beloning van de directeur is gebaseerd op de Adviesregeling Beloning Directeuren van Goede Doelen van Goede Doelen Nederland, de brancheorganisatie van erkende goede doelen, en ligt lager dan het toegestane maximum. Meer informatie over de beloning staat in onze meest recente jaarrekening. De nevenfuncties van onze directeur staan genoemd in bijlage 2.

Verslag Raad van Toezicht

Algemeen

De Raad van Toezicht van Natuur & Milieu houdt integraal toezicht op het beleid van – en de algemene gang van zaken in – de organisatie. De raad adviseert de directeur, gevraagd en ongevraagd. Taken en bevoegdheden van de raad zijn vastgelegd in de statuten en het Reglement Raad van Toezicht.

De Raad van Toezicht van Natuur & Milieu bestaat uit vijf tot negen personen, en is samengesteld aan de hand van een profielschets gebaseerd op de aard en werkzaamheden van de organisatie en de gewenste deskundigheid, ervaring en onafhankelijkheid van de leden. In bijlage 2 staat een overzicht van de leden van de Raad van Toezicht in 2024.

De leden van de raad ontvangen geen financiële beloning. De raad houdt in een

jaarlijkse evaluatie de uitoefening van zijn toezichthoudende rol tegen het licht en bekijkt elk jaar of de samenstelling nog steeds adequaat is in relatie tot de ontwikkeling van de organisatie. De Ondernemingsraad heeft recht één van de leden van de Raad van Toezicht voor te dragen.

Samenstelling

In 2024 namen we afscheid van Jerphaas Donner, voorzitter van de auditcommissie, die een verlenging van een halfjaar van de zittingstermijn heeft uitgediend. We bedanken hem voor zijn inzet en bijdragen aan de raad en zijn bereidheid om langer in de raad aan te blijven. Eind 2024 namen we afscheid van Maarten Hajer en Martijn Visser na het uitdienen van hun termijn. Ook naar hen gaat dank uit voor de betrokkenheid, de inzichten en het positief-kritisch meedenken in de raad.

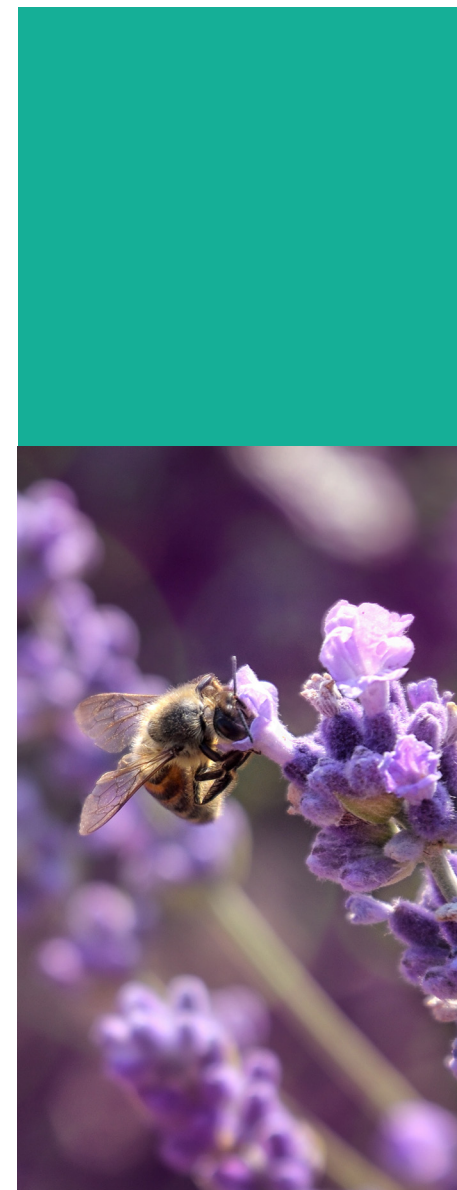
In maart trad Daan Molenaar toe tot de raad en in december llyes Machkor. Beiden leveren een waardevolle bijdrage en nieuwe perspectieven in de raad. De Raad van Toezicht bestond hiermee op 31 december 2024 uit vier leden, actief in het bedrijfsleven, de advieswereld, overheidsinstanties en maatschappelijke ondernemingen en organisaties. Er wordt actief gezocht naar nieuwe leden, met name voor de rol van voorzitter van de auditcommissie.

Vergadering en bijeenkomsten

De Raad van Toezicht van Natuur & Milieu vergaderde in 2024 vijf keer plenair. Aan deze vergaderingen nam ook directeur-bestuurder Marjolein Demmers deel en één of enkele MT-leden.

De remuneratiecommissie sprak twee keer met de OR-leden van Natuur & Milieu om zich een breder beeld te vormen van zaken die in de organisatie spelen. Ook hadden zij hun jaarlijkse gesprek met de vertrouwenspersoon van Natuur & Milieu. Dit waren goede en informatieve gesprekken, waarmee de raad inzicht kreeg in de gang van zaken in de organisatie.

Als ieder jaar stonden de formele onderwerpen op de agenda, zoals het goedkeuren van de jaarrekening en het bestuursverslag (mei) en de begroting en het jaarplan (december), de financiële en strategische kwartaalrapportages en de

zelfevaluatie van de raad. Als werkgever gaf de raad ook invulling aan de jaarlijkse gesprekken met de directeur-bestuurder en besloten remuneratie, conform de richtlijn van Goede Doelen Nederland.

In 2024 stond daarnaast een aantal specifieke onderwerpen op de agenda van de raad, waaronder het werven van nieuwe leden, het nieuwe kabinet en de betekenis daarvan voor de organisatie, en organisatiezaken zoals de nieuwe merkaanpak en organisatieontwikkeling. Dit jaar hield de Raad van Toezicht een 24-uurssessie. De leden van de raad vergaderden anderhalve dag op een externe locatie in het buitengebied. Daar werd, naast de reguliere vergaderingen van de auditcommissie en Raad van Toezicht, ook een lezing gegeven door lid Maarten Hajer over het gebruik van grondstoffen. Ook werd onder leiding van lector Reint Jan Renes verdieping gezocht op het thema ‘gedrag en betrokkenheid van mensen’.

Dit jaar was het feestelijke evenement waarin het vijfjarig bestaan van De Rijke Noordzee werd gevierd. Het programma is mogelijk gemaakt door de Nationale Postcode Loterij en de ASN Bank. Het programmatoezicht van de Rijke Noordzee vergaderde dit jaar één keer. Vertegenwoordigers vanuit de raden van Natuur & Milieu en Stichting De Noordzee bespraken met de programmadirecteur en de directeuren van beide stichtingen de voortgang en de voortzetting van het programma. In de zomer van 2024 werd het positieve bericht ontvangen dat het programma met financiering van de overheid voor een periode van drie jaar voortgezet kan worden in het programma Natuurversterking Noordzee.

Auditcommissie

De auditcommissie kwam in 2024 vijf keer bijeen. Bij twee van de vergaderingen waren de accountants aanwezig: bij de bespreking van het accountantsverslag 2024 (mei) en de bespreking van de managementletter (november). Naast deze onderwerpen was er aandacht voor de risicoanalyse, de financiële kwartaalrapportages, prognoses en de begroting 2025. Speciale aandacht ging uit naar de realisatie van de acquisitieopgave en de implementatie van een nieuw ICT-systeem voor de HR- en financiële administratie.

De raad bedankt de directeur en het managementteam, de overige medewerkers en vrijwilligers van Natuur

& Milieu hartelijk voor hun betrokken en succesvolle inzet voor de organisatie. Ook bedanken zij alle partners, financiers, donateurs en volgers van Natuur & Milieu voor hun vertrouwen en steun.

Namens de Raad van Toezicht,

Utrecht, mei 2025
Peter Molengraaf

Peter Molengraaf
Raad van Toezicht

Financiën

Resultaat

Met dank aan de inzet van ons team hebben we een solide en financieel gezond jaar achter de rug, dat we kunnen afsluiten met een positief resultaat van 123.118 euro.

Opbrengsten

Er is in 2024 weer hard gewerkt aan vele projecten, die konden worden uitgevoerd door de steun van onze partners en financiers. Het was fijn om te merken dat de organisaties waarmee wij samenwerken bereid zijn geld beschikbaar te stellen voor een duurzame toekomst. De totale opbrengsten van 8,5 miljoen euro zijn in lijn met vorig jaar.

Lasten

Ook de totale lasten zijn in lijn met vorig jaar. Aan doelstellingen is iets minder besteed dan vorig jaar, aan wervingskosten iets meer. We streven ernaar om onze middelen zo goed mogelijk te beheren en in te zetten, zodat we onze impact kunnen maximaliseren.

Ratio's

Voor de verhouding tussen de lasten 'besteed aan doelstelling', 'wervingskosten' en 'kosten beheer en administratie' streeft Natuur & Milieu ernaar om tussen de 80 en 100 procent aan haar doelstellingen te besteden,

maximaal 7 procent aan wervingskosten en maximaal 8 procent aan kosten voor Beheer en Administratie.

Uitgedrukt in percentage van de totale lasten werd in 2024 88,3 procent besteed aan de doelstelling, 6,1 procent aan wervingskosten en 5,5 procent aan beheer en administratie. Uitgedrukt in percentage van de geworven baten werd 6,2 procent besteed aan wervingskosten; dit is iets hoger dan de begrote 5,7 procent.

Uitgedrukt in percentage van de totale lasten is de post beheer en administratie 5,5 procent; dit is hoger dan de 4 procent die we hadden begroot. Dit komt voornamelijk door tijdelijke extra ondersteuning. Voor het percentage van beheer en administratie ten opzichte van de som der lasten, wordt gestreefd naar een percentage onder de 8 procent.

De financiële situatie

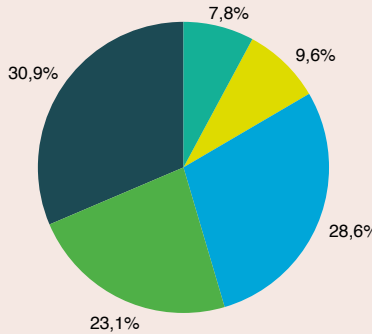
De financiële situatie van Natuur & Milieu is goed. De continuïteitsreserve is op het gewenste niveau van circa 4,4 miljoen euro en ook de liquiditeiten zijn ruim. Van de in totaal 8,2 miljoen euro aan liquide middelen is ruim 4 miljoen euro vooruit ontvangen ten gunste van toegekende projecten. Dit is een stabiele financiële basis waarop we verder kunnen bouwen.

Inkomsten

Natuur & Milieu heeft projectgebonden inkomsten van onder andere overheid, bedrijven en fondsen, waarvoor we soms structureel, maar meestal op projectbasis de samenwerking opzoeken. Daarnaast maken onze donateurs en de deelnemers van de Nationale Postcode Loterij het mogelijk dat wij onze onafhankelijke positie behouden en kunnen werken aan onze missie. Wij zijn bijzonder dankbaar voor deze steun.

Diagram met inkomsten 2024 van particulieren, bedrijven, loterijorganisaties, overheden en organisaties zonder winststreven

Baten van particulieren:	€657.738
Baten van bedrijven:	€810.619
Baten van loterijorganisaties:	€2.412.667
Baten (van subsidies) van overheden:	€1.953.086
Baten van andere organisaties zonder winststreven:	€2.615.789
Som van de geworven baten:	€8.449.899

Inkomsten Baten van particulieren

Donateurs

Eind 2024 hadden we bij Natuur & Milieu 8.058 trouwe donateurs. Dankzij hun steun ontvingen we in totaal 636 duizend euro aan giften. Daarvan was 25 duizend euro bestemd voor ons project Zeekracht, dat zich inzet voor natuurherstel op zee.

Nalatenschappen

Een gezonde leefwereld is het meest waardevolle dat we kunt doorgeven aan onze naasten. In 2024 lieten drie mensen de wereld een stukje mooier achter met een nalatenschap aan Natuur & Milieu met een bijdrage van in totaal 22 duizend

euro. Dankzij hun steun kunnen we impact blijven maken op belangrijke thema's.

Eind 2024 verscheen een vernieuwde versie van onze informatiebrochure over nalaten aan Natuur & Milieu.

Nationale Postcode Loterij

Ook in 2024 ontvingen wij weer een bijdrage van 1,8 miljoen euro van de Nationale Postcode Loterij om ons werk mogelijk te maken. Wij zijn heel dankbaar voor deze structurele steun en deze bijdrage versterkt onze onafhankelijke positie. Het maakt dat we structureel kunnen werken aan onderwerpen waar veel impact te halen is, maar die lastig op andere manieren te financieren zijn. Dankzij de Nationale Postcode Loterij kunnen we het verschil maken, ook in

controversiële dossiers. Daarnaast biedt het ons de ruimte om in te spelen op de actualiteit en kunnen we de kansen die er zijn om Nederland te verduurzamen ook echt grijpen. Wij zijn de Nationale Postcode Loterij en al haar deelnemers bijzonder dankbaar voor deze bijdrage.

De Nationale Postcode Loterij levert al vele jaren een fantastische bijdrage aan het werk van veel goede doelen in Nederland. Ze schenkt minimaal 40 procent van de inleg van de deelnemers aan goede doelen op het gebied van mens en natuur in binnen- en buitenland. Natuur & Milieu hoort al sinds 1996 bij de goede doelen die op een bijdrage mogen rekenen.

Daarnaast werken Natuur & Milieu en Stichting De Noordzee sinds 2019 aan het Droomfondsprogramma De Rijke Noordzee. Voor dit programma ontvingen we in 2023 een additionele bijdrage van de Nationale Postcode Loterij van 2,6 miljoen euro voor meerdere jaren. Hiermee biedt de Nationale Postcode Loterij ons een unieke kans om in de windmolenparken op de Noordzee de onderwaternatuur te versterken.

Meer over de Postcode Loterij en haar goede doelen is te vinden op www.postcodeloterij.nl.

Marieke Rodenhuis
Hoofd Goede Doelen
Nationale Postcode Loterij

'De Nationale Postcode Loterij gelooft in de kracht van duurzame verandering. We zijn blij dat we Natuur & Milieu al sinds 1996 kunnen steunen in hun missie voor een groenere, schonere en gezondere wereld. Of het nu gaat om de waterkwaliteit, anders reizen of groen in de stad – hun inzet maakt verschil. Dankzij onze deelnemers kunnen we blijven bijdragen aan een toekomst waarin mens en natuur in balans zijn.'

Fondsen en overige inkomsten

We zijn heel dankbaar voor de steun van donateurs en organisaties. Naast de bijdragen van donateurs en de deelnemers van de Nationale Postcode Loterij, ontvingen we in 2024 ook bijdragen van bedrijven waar we mee samenwerkten (zie hiervoor hoofdstuk Organisatie & Duurzaamheid), projectsubsidies van overheden en projectgebonden bijdragen van fondsen en andere organisaties zonder winststreven.

Zo droeg de Adessium Foundation onder andere bij aan de programma's Circulaire Economie en Mobiliteit, en maakten de Turing Foundation en de ClimateWorks Foundation ons luchtvaartwerk mede mogelijk. De European Climate Foundation (ECF) droeg bij aan onze activiteiten op het gebied van duurzame industrie samen met de ClimateWorks Foundation. ECF droeg ook bij aan ons werk op de thema's mobiliteit en grondstoffen, en aan verschillende onderwerpen binnen het thema energie. Dit laatste thema ontving ook financiering vanuit het Renewables Grid Initiative. De Velux Foundation droeg bij aan het programma De Rijke Noordzee en het Gieskes-Strijbis Fonds maakte samen met de Adessium Foundation en ECF het programma Natuurinclusieve

Kringlooplandbouw mede mogelijk. Voor het programma Bestrijdingsmiddelen ontvingen we onder meer financiering van de Triodos Foundation, de Flotilla Foundation en het Dinamo Fonds. Het Druppelfonds droeg bij aan schoon water, samen met onder andere de TAUW Foundation. Flexiplan gaf als donateur een prachtige vrij besteedbare gift. En mede dankzij een bijdrage van Stichting Pieter Bastiaan en de Brook Foundation konden we in 2024 van start met het nieuwe programma Groene Stad.

Beleggingen

In 2010 besloot Natuur & Milieu niet langer beleggingen aan te houden in de vorm van aandelen of obligaties. Daarop is in 2012 een uitzondering gemaakt. In dat jaar is in vervolg op afspraken met het voormalig bestuur van de coöperatie Zeekracht een investering gedaan in participaties Meewind. Dit is een beleggingsfonds dat investeert in duurzame energie. De beleggingen waren ultimo 2024 124 duizend euro waard. De waarde van de beleggingen daalde in 2024 met bijna 7 duizend euro. Aan dividend is 7 duizend euro uitgekeerd in 2024.

Accountantsverklaring

Lees de controleverklaring van de accountant op pagina 97.

Utrecht, mei 2025

Marjolein Demmers
Directeur-bestuurder

Bijlagen

1. Risicomanagement

Met de huidige dynamische maatschappelijke en politieke ontwikkelingen is het meer dan ooit noodzakelijk om risico's voor de continuïteit van de organisatie in kaart te brengen en deze waar mogelijk en nodig te minimaliseren. Jaarlijks maken we een analyse van de risico's langs drie wegen: kans, impact, prioriteit. Ook brengen we de eventuele kosten in kaart (voor het geval het risico zich voordoet). Potentiële risico's liggen op het terrein van aantasting van onze maatschappelijke en politieke positie, financiële risico's en risico's op het gebied van bedrijfsvoering. Om de risico's te mitigeren, zijn beheersmaatregelen genomen en toegewezen aan medewerkers voor uitwerking en uitvoering. Het overall bewaken van de in de risicoanalyse geïdentificeerde risico's en de daarbij benoemde beheersmaatregelen, is de verantwoordelijkheid van het managementteam van Natuur & Milieu, met als eerste aanspreekpunt de controller. In haar reguliere rapportages aan de Raad van Toezicht neemt de directeur de ontwikkelingen ten aanzien van de risico's mee.

Risicoanalyse projecten

Risicoanalyse maakt vast onderdeel uit van het werk van Natuur & Milieu, zeker ook omdat we graag innovatieve projecten ontwikkelen. Voor de start van nieuwe projecten worden risico's in kaart gebracht en wordt erop gestuurd om deze te beheersen. Uiteraard nemen we maatregelen om geconstateerde mogelijke risico's af te dekken. Daarbij gaan we uit van een vooraf te bepalen 'risk appetite': welk risiconiveau is Natuur & Milieu bereid te aanvaarden voordat maatregelen noodzakelijk zijn? Als een project loopt, zijn adequate voortgangsbesprekingen en kwartaalcontroles op resultaat, tijd en geld de onderliggende uitgangspunten. Daarmee toetsen we of de risicoanalyse nog up-to-date is, of dat bijstelling nodig is omdat er een verandering is opgetreden in de vooraf verwachte ontwikkelingen (bijvoorbeeld inhoudelijk en/of financieel) van het project.

Ervaren risico's in 2024 en blik vooruit

De context verandert, in de politiek en samenleving is een beweging naar rechts merkbaar. Deze verschuiving naar rechts en de verharding die optreedt in het maatschappelijk debat raakt onze activiteiten en positionering. Er is een nieuw kabinet met een andere politieke

kleur en ook de zetelverdeling in de Tweede Kamer is aanzienlijk veranderd. Dit alles raakt de thema's waaraan wij werken, zoals stikstof en energietransitie, en ook onze activiteiten en positionering. Wij houden onze koers vast, ook met tegenwind. Om de gewenste impactdoelen te kunnen blijven behalen, hebben wij onze beïnvloedingsstrategie aangepast, maken we bewuste keuzes bij samenwerkingspartners en coalities in projecten, en houden we rekening met deze nieuwe context in de nieuwe merkpositionering en de toon van onze communicatie. We blijven ons richten op het voorstellen van concrete oplossingen met draagvlak van samenleving en samenwerkingspartners.

Een ander potentieel risico is de huidige arbeidsmarkt, al hebben wij daarin nog steeds een goede positie. We zien wel een sterkere doorstroom en zijn in staat daarvoor weer passende kandidaten te werven. Aandacht voor het goed inwerken van nieuwe collega's en het versterken van het teamgevoel en werkplezier blijven daarbij van belang. Ook hebben we de arbeidsvoorwaarden aangepast.

Bekijk het [totaaloverzicht](#) van mogelijke risico's.

2. Samenstelling Raad van Toezicht en (neven)functies RvT-leden en directeur-bestuurder per 31-12-2024

Peter C. Molengraaf

Voorzitter, lid remuneratiecommissie, lid Programmatoezicht

De Rijke Noordzee

Einde periode: Juli 2026

Herbenoembaar: nee

Hoofdfunctie: Toezichthouder en directieadviseur

Nevenfuncties:

- Voorzitter Bestuur HollandSolar
- Boegbeeld Topsector Energie
- Chairman of the Board of Directors ABB e-Mobility
- Voorzitter Raad van Commissarissen Baas-Verkley
- Lid Raad van Commissarissen Invest-NL
- Lid Raad van Toezicht Kadaster

Kim Cramer

Lid remuneratiecommissie

Einde periode: November 2025

Herbenoembaar: ja

Hoofdfunctie: Oprichter-eigenaar van BR-ND People I B Corp

Nevenfuncties:

- Lid Veldadviesraad VU Communicatiewetenschap
- Partner research program 'Moreel Kompas in Business'/MKB Guideline Public Dilemma Hogeschool Utrecht
- Oprichter-eigenaar 'Lets Play Equal'/JEDI serious business gaming
- Oprichter-bestuurder The 23plusone Collective

Daan Molenaar

Lid

Einde periode: Maart 2028

Herbenoembaar: Ja

Hoofdfunctie: Directeur DCMR

Nevenfuncties:

- Voorzitter Vakberaad VTH, Omgevingsdienst NL
- Bestuurslid Vide beroepsvereniging voor toezichthouders

Ilyes Machkor

Lid

Einde periode: December 2028

Herbenoembaar: Ja

Hoofdfunctie: Programmamanager Duurzaamheid Zilveren Kruis

Nevenfuncties:

- Voorzitter Raad van Commissarissen van ADHD Medisch Centrum
- Klimaatburgemeester gemeente Alphen aan den Rijn

Marjolein Demmers
Directeur-bestuurder

Nevenfuncties:

- Voorzitter Raad van Commissarissen van Drift for transition, Erasmus Universiteit
- Bestuurslid SKAO (schemabeheerder van de CO₂-prestatieladder)
- Lid Sustainability Board Van Oord
- Lid Strategische Adviesraad van TNO-ISP
- Lid Advisory Council Environmental Sciences Group (ESG), WUR
- Lid Raad van Toezicht Stichting Sustainable Industry Lab (SIL), Universiteit Utrecht
- Lid Stuurgroep KIN
- Lid Raad van Toezicht Robin Food Coalitie
- Lid Raad van Commissarissen FMO

RvT-leden die zijn afgetreden in 2024

Jerphaas Donner
Voorzitter auditcommissie, lid
Afgetreden per 13 mei 2024

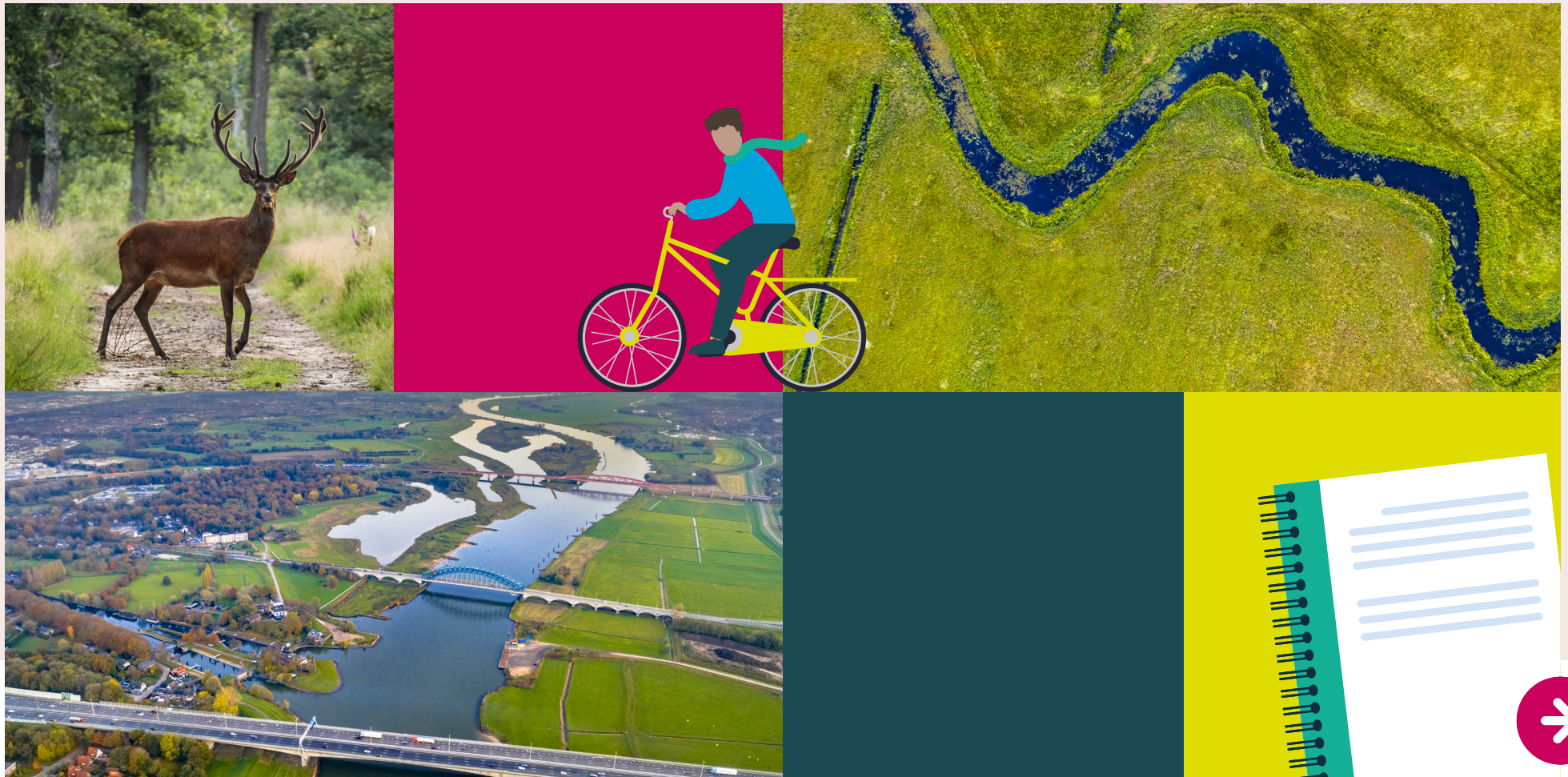

Maarten Hajer
Lid
Afgetreden per 9 december 2024

Martijn Visser
Interim-voorzitter auditcommissie, lid
Afgetreden per 9 december 2024

Jaarrekening

1. Jaarrekening 2024

1.1 Balans

Na verwerking resultaatbestemming

		31 December 2024	31 December 2023
ACTIVA	ref.		
Immateriële vaste activa	1.5.1	219	814
Materiële vaste activa	1.5.2	141.832	192.935
Vorderingen en overlopende activa	1.5.3	3.328.570	2.531.886
Effecten	1.5.4	123.795	131.057
Liquide middelen	1.5.5	7.424.314	8.261.941
		10.876.679	10.924.884
Totaal		11.018.730	11.118.633
PASSIVA			
Reserves en fondsen	1.5.6		
- Reserves			
. Continuïteitsreserve		4.387.686	4.101.224
. Bestemmingsreserves		750.197	911.737
. Herwaarderingsreserves		15.722	38.833
		5.153.605	5.051.794
. Bestemmingsfondsen		54.459	33.152
		5.208.064	5.084.946
Voorzieningen	1.5.7	16.000	16.000
Kortlopende schulden	1.5.8	5.794.666	6.017.687
Totaal		11.018.730	11.118.633

1.2 Staat van baten en lasten

		Werkelijk 2024	Begroot 2024	Werkelijk 2023
Baten:				
- Baten van particulieren	1.6.1	657.738	639.000	693.835
- Baten van bedrijven	1.6.2	810.619	469.000	965.941
- Baten van loterijorganisaties	1.6.3	2.412.667	3.900.000	3.564.553
- Baten (van subsidies) van overheden	1.6.4	1.953.086	386.000	729.376
- Baten van andere organisaties zonder winststreven	1.6.5	2.615.789	3.005.000	2.373.701
Som van de geworven baten		8.449.899	8.399.000	8.327.406
- Baten als tegenprestatie producten en/of diensten	1.6.6	162.410	158.000	165.865
Som van de baten		8.612.309	8.557.000	8.493.271
Lasten:				
Besteed aan doelstellingen				
- Campagnes	1.6.7	1.639.446	1.811.000	2.374.373
- Programma's (Voedsel, Energie en Mobiliteit)		5.247.700	5.385.000	4.575.487
- Overige		<u>683.909</u>	541.000	<u>611.793</u>
		7.571.055	7.737.000	7.561.653
Wervingskosten	1.6.8	524.917	475.000	381.312
Beheer en administratie	1.6.9	<u>467.969</u>	345.000	<u>473.010</u>
Som van de lasten		8.563.941	8.557.000	8.415.975
Saldo voor financiële baten en lasten		48.368	-	77.296
- Saldo financiële baten en lasten	1.6.10	74.750	-	36.145
Saldo van baten en lasten				
Saldo van baten en lasten		<u><u>123.118</u></u>	<u><u>-</u></u>	<u><u>113.441</u></u>
Resultaat bestemming				
Toevoeging/onttrekking aan:				
- Continuïteitsreserve		286.462		21.463-
- Bestemmingsreserves				
Dotatie Reserve Ziekteverzuim		7.500		7.500
Dotatie (onttrekking) Bestemmingsreserve projecten		169.040-		124.449
- Herwaarderingsreserve				
Dotatie reserve waardeverschillen beleggingen		23.111-		15.849
- Bestemmingsfondsen				
Dotatie (onttrekking) Donateursbaten Zeekracht		21.307		12.894-

1.3 Kasstroomoverzicht (volgens de indirecte methode)

(De cijfers tussen haakjes verwijzen naar de toelichting) Bedragen * € 1.000

	2024	2023
Kasstroom uit operationele activiteiten		
Bedrijfsresultaat	123	113
Aanpassingen voor:		
- Afschrijvingen	78	88
- Veranderingen in werkkapitaal		
- Kortlopende vorderingen (1)	797-	189
- Kortlopende schulden (2)	168	469-
- Effecten	7	16
- Nog te besteden projectgelden	389-	666
	1.011-	402
Kasstroom uit bedrijfsoperaties	810-	603
Kasstroom uit operationele activiteiten	810-	603
Kasstroom uit investeringsactiviteiten		
Investerings in materiële vaste activa	26-	53-
Kasstroom uit investeringsactiviteiten	26-	53-
Mutaties lang vreemd vermogen	-	16
Kasstroom uit financieringsactiviteiten	-	16
Aflossing leningen o/g	-	-
Toename/Afname geldmiddelen	836-	566
Liquide middelen per 1 januari	8.260	7.694
Netto toename/afname	836-	566
Liquide middelen per 31 december	7.424	8.260
Toelichtingen (zie voor de cijfers de toelichting op de balans)		
<i>1. Kortlopende vorderingen</i>	31-12	01-01
Te vorderen opbrengsten	938	215
Debiteuren	489	326
Overigen	1.902	1.991
	3.329	2.532
<i>2. Kortlopende schulden</i>		
Crediteuren	408	300
Belastingen en premies sv	127	157
Overige schulden	552	462
	1.087	919

1.4 Grondslagen voor waardering en van resultaatbepaling

Natuur & Milieu is gevestigd aan de Arthur van Schendelstraat 600, 3511 MJ te Utrecht. De statutaire doelstelling van de stichting is: "Het leveren van een herkenbare bijdrage aan een duurzame samenleving, nationaal en internationaal. Daarbij zet de stichting zich in voor de ecologische dimensie van duurzame ontwikkeling (een schoon milieu voor huidige en toekomstige generaties, een rijke natuur en een divers landschap) met oog voor de sociale en economische aspecten ervan en voorts al hetgeen met een en ander rechtstreeks of zijdelings verband houdt of daartoe bevorderlijk kan zijn, alles in de ruimste zin des woords. Het maken van winst wordt niet beoogd." De statuten van de stichting zijn voor het laatst gewijzigd op 27 november 2019.

Kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is opgesteld volgens de indirecte methode. De geldmiddelen in het kasstroom-overzicht bestaan uit de liquide middelen, waarbij vreemde valuta direct zijn verantwoord tegen de koersen, waartegen zij zijn ver- of gekocht. Ontvangsten en uitgaven uit hoofde van interest of belegging zijn opgenomen onder de kasstroom uit operationele activiteiten. Onder de investeringen in materiële vaste activa zijn alleen de investeringen opgenomen waarvoor in het lopende

boekjaar geldmiddelen zijn opgeofferd. Transacties waarbij geen in- of uitstroom van kasmiddelen plaatsvindt, waaronder waardeinstijging beleggingen en financiële leasing, zijn niet in het kasstroomoverzicht opgenomen.

Schattingen

Bij toepassing van de grondslagen en regels voor het opstellen van de jaarrekening vormt de directie van Natuur & Milieu zich verschillende oordelen en schattingen die essentieel kunnen zijn voor de in de jaarrekening opgenomen bedragen. Indien het voor het vereiste inzicht noodzakelijk is zijn de aard van de oordelen en schattingen inclusief de bijbehorende veronderstellingen opgenomen bij de toelichting op de desbetreffende jaarrekeningpost.

Grondslagen voor waardering activa en passiva

Algemeen

Als erkend goed doel door het CBF, sinds 2003, is de jaarrekening van Natuur & Milieu ingericht conform de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving voor Fondsenwervende organisaties (Richtlijn 650). Activa en verplichtingen worden in het algemeen gewaardeerd tegen de verkrijgings- of vervaardigingsprijs of de actuele waarde. Indien geen specifieke waarderingsgrondslag is vermeld vindt waardering plaats tegen de verkrijgingsprijs. In de balans, de staat van baten en lasten en het

kasstroomoverzicht zijn referenties opgenomen. Met deze referenties wordt verwezen naar de toelichting. Indien noodzakelijk wordt op vorderingen een voorziening in mindering gebracht voor oninbaarheid.

Immateriële vaste activa

De immateriële vaste activa worden gewaardeerd op het bedrag van de bestede kosten, verminderd met de cumulatieve afschrijvingen gebaseerd op de economische levensduur en indien van toepassing met bijzondere waardeverminderingen. Voor de ontwikkelde software is de economische levensduur gesteld op 3 jaar.

Materiële vaste activa

De bedrijfsmiddelen worden gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs onder aftrek van afschrijvingen gebaseerd op de economische levensduur. Voor meubilair is de economische levensduur gesteld op 5 jaar, voor automatiseringsapparatuur op 3 jaar, en voor interne verbouwingen op 5 jaar. De stichting beoordeelt op iedere balansdatum of er aanwijzingen zijn dat een vast actief aan een bijzondere waardevermindering onderhevig kan zijn. Indien dergelijke indicaties aanwezig zijn, wordt de realiseerbare waarde van het actief vastgesteld. Indien het niet mogelijk is de realiseerbare waarde voor het individuele actief te bepalen, wordt de realiseerbare waarde bepaald van de kasstroomgenererende eenheid waartoe het actief behoort. In zoverre wordt

vastgesteld dat een bedrijfsmiddel niet langer economisch rendabel is, wordt dit bedrijfsmiddel door middel van een extra afschrijving tot op nihil afgeschreven.

Vorderingen en overlopende activa

Vorderingen en overlopende activa worden bij de eerste verwerking gewaardeerd tegen de reële waarde van de tegenprestatie. Handelsvorderingen worden na eerste verwerking gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs. Voorzieningen wegens oninbaarheid worden in mindering gebracht op de boekwaarde van de vordering. Vorderingen hebben een looptijd van korter dan 1 jaar, tenzij expliciet anders is vermeld in de betreffende toelichting.

Effecten

De participaties zijn gewaardeerd tegen actuele waarde per balansdatum. Op- en afwaarderingen muteren in de herwaarderingsreserve.

Liquide middelen

Liquide middelen bestaan uit kas-, banktegoeden en direct opeisbare deposito's met een looptijd korter dan twaalf maanden. Rekening-courantschulden bij banken zijn opgenomen onder schulden aan kredietinstellingen onder kortlopende schulden. Liquide middelen worden gewaardeerd tegen de nominale waarde.

Reserves en fondsen

Het eigen vermogen van de stichting wordt ingedeeld in diverse reserves. Jaarlijks wordt het resultaat door het bestuur bestemd. De stichting heeft een continuïteitsreserve gevormd voor de dekking van risico's op korte termijn en om zeker te stellen dat zij ook in de toekomst aan haar verplichtingen kan voldoen. In de bestemmingsreserve is een reserve donateursbaten opgenomen voor gelden die bestemd zijn voor projecten die over het jaar heen lopen. Als gevolg van een stelselwijziging is in 2013 een bestemmingsreserve gevormd voor de reguliere opbrengsten van de Nationale Postcode Loterij gelden in doorlopende projecten. De reserve Ziekteverzuim is gevormd voor het afdekken van financiële risico's met betrekking tot langdurig ziekteverzuim. De reserve Zeekracht en het reserve waardeverschillen beleggingen hebben beiden betrekking op de participaties meewind. Voor de baten van de donateurs Zeekracht is een bestemmingsfonds opgenomen. De reserve nog af te wikkelen nalatenschappen is gevormd voor nalatenschappen met zuiver vruchtgebruik.

Voorzieningen

Voorzieningen worden gevormd voor in rechte afdwingbare of feitelijke verplichtingen die op de balansdatum bestaan, waarbij het waarschijnlijk is dat een uitstroom van middelen noodzakelijk is en waarvan de omvang op betrouwbare

wijze is te schatten. De voorzieningen worden gewaardeerd tegen de beste schatting van de bedragen die noodzakelijk zijn om de verplichtingen per balansdatum af te wikkelen. De voorzieningen worden gewaardeerd tegen de nominale waarde van de uitgaven die naar verwachting noodzakelijk zijn om de verplichtingen af te wikkelen, tenzij anders vermeld.

Schulden en overige passiva

Schulden worden bij de eerste verwerking gewaardeerd tegen de reële waarde. De schulden worden na eerste verwerking gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs. Transactiekosten die direct zijn toe te rekenen aan de verwerving van de schulden worden in de waardering bij de eerste verwerking opgenomen.

Operationele leasing

Bij de stichting kunnen er leasecontracten bestaan waarbij een groot deel van de voor- en nadelen die aan het eigendom verbonden zijn, niet bij de stichting liggen. Deze leasecontracten worden verantwoord als operationele leasing. Verplichtingen uit hoofde van operationele leasing worden, rekening houdend met ontvangen vergoedingen van de lessor, op lineaire basis verwerkt in de winst-en-verliesrekening over de looptijd van het contract.

Grondslagen van resultaatbepaling

De geworven baten zijn project-gerelateerde baten met een contractueel vastgelegde bestemming en op te leveren prestaties. De betreffende baten en lasten worden ten gunste van het resultaat gebracht in het jaar waarop deze betrekking hebben. Dit gebeurt conform de 'percentage of completion methode' van de tot de rapportagedatum verrichte prestaties ten behoeve van het project. De bepaling van het % gereed vindt plaats op basis van de tot de rapportagedatum gemaakte projectlasten in verhouding tot de geschatte totale projectlasten. Een positief resultaat op een project wordt pas bij realisatie genomen; een negatief resultaat op projecten wordt genomen indien voorzien.

De vergelijkende cijfers van de geworven baten over het voorgaande boekjaar zijn aangepast. Dit in verband met de afzonderlijke vermelding van baten afkomstig van bedrijven en organisaties zonder winststreven, waarvan de omvang een bepaalde drempel overschrijdt. Deze aanpassing is doorgevoerd om de vergelijkbaarheid en transparantie van de financiële informatie te waarborgen.

De opbrengsten van de Nationale Postcode Loterij worden in totaliteit ten gunste van de staat van baten en lasten gebracht in het jaar waar de baten betrekking op hebben. De in het

resultaat vrijgevallen baten worden aan de daartoe gevormde bestemmingsreserve toegevoegd.

Subsidies van overheden worden eerst gepassiveerd en komen ten gunste van het resultaat naar gelang de gesubsidieerde lasten zich voordoen.

Voor de verwerking van donaties op basis van de herkomst is het contact wat Natuur & Milieu met betreffende donateurs heeft, leidend voor de verantwoording in de betreffende categorie.

Baten uit nalatenschappen worden verantwoord in het boekjaar waarin de akte van verdeling, of als er geen akte van verdeling is, de rekening en verantwoording is ontvangen. De kosten worden toegerekend aan de verslagperiode waarop zij betrekking hebben. Verliezen worden genomen zodra deze voorzienbaar zijn.

Lasten

De lasten worden bepaald op historische basis en toegerekend aan het verslagjaar waarop zij betrekking hebben.

Personeelsbeloningen

Lonen, salarissen en sociale lasten worden op grond van de arbeidsvoorwaarden verwerkt in de staat van baten en lasten voor zover ze verschuldigd zijn aan werknemers. Natuur & Milieu heeft alle pensioen-

regelingen verwerkt volgens de verplichtingenbenadering. De pensioenregeling is ondergebracht bij de Stichting Bedrijfspensioenfonds voor de Landbouw (BPL). De stichting is uitsluitend verplicht tot betaling van de vastgestelde premies. De te betalen premie wordt als last in de staat van baten en lasten verantwoord. De stichting heeft geen verplichting tot het verrichten van bijstortingen in het fonds, anders dan het betalen van toekomstige hogere premies.

Afschrijvingen op immateriële en materiële vaste activa

Immateriële en materiële vaste activa worden vanaf het moment van ingebruikname afgeschreven over de verwachte toekomstige gebruiksduur van het actief. Indien een schattingswijziging van de toekomstige gebruiksduur plaatsvindt, dan worden de toekomstige afschrijvingen aangepast. Boekwinsten en - verliezen uit de incidentele verkoop van materiële vaste activa zijn begrepen onder de afschrijvingen.

Rentebaten en rentelasten

Rentebaten en rentelasten worden tijdsevenredig verwerkt, rekening houdend met de effectieve rentevoet van de betreffende activa en passiva. Bij de verwerking van de rentelasten wordt rekening gehouden met de verantwoorde transactiekosten op de ontvangen leningen die als onderdeel van de berekening van de effectieve rente worden meegenomen. De

toerekeningssystematiek van de lastenverdeling is gebaseerd op daadwerkelijk gerealiseerde declarabele uren en personele omzet binnen de doelstellingen.

De lasten op de verdeelstaat worden als volgt aan de activiteiten toegerekend:

- Kosten worden eerst zoveel mogelijk aan de doelstelling toegewezen.
- De kosten van Publiciteit en Communicatie worden verdeeld over de doelstellingen aan de hand van het gemiddelde aantal fte's.
- De salariskosten van uitvoerende medewerkers worden toeerekend op basis van de gerealiseerde declarabele uren en het gemiddelde aantal fte's op maandbasis.
- De kosten van ondersteunende medewerkers met betrekking tot payroll, facilitair en Personeel en Organisatie worden op basis van FTE toegerekend.
- De kosten van overige ondersteunende medewerkers worden, voor zover er een rechtstreeks verband is, gedeeltelijk toegerekend aan de doelstellingen.
- De kosten van uitzendkrachten worden toegewezen aan een onderwerp.
- De overige personele kosten, huisvestingskosten, bureaunkosten, organisatiekosten, algemene kosten en afschrijvingen worden verdeeld aan de hand van het gemiddeld aantal fte's per doelstelling/activiteit. Waar mogelijk worden kosten direct toegerekend.

- De toedeling van de wervingskosten is gebaseerd op de verhouding van de daadwerkelijk geschreven uren fondsenwerving ten opzichte van het totaal aantal geschreven uren voor het realiseren van de doelstellingen.
- Materiële projectkosten zijn kosten gemaakt binnen de thema's ten bate van een specifiek project. Deze kosten zijn dan ook direct aan de doelstellingen toe te rekenen.

1.5 Toelichting op de balans per 31 december 2024

1.5.1 Immateriële vaste activa

	Software
Stand per 1 januari 2024	
Aanschafwaarde	268.629
Cum. waardeverm. en afschrijv.	267.815
Boekwaarde per 1 januari 2024	814
Mutaties	
Investerings	-
In gebruik genomen Software	
Desinvesteringen	88.153
Afschrijvingen	595
Afschrijvingen desinvesteringen	88.153
Stand per 31 december 2024	
Aanschafwaarde	180.476
Cum. waardeverm. en afschrijv.	180.257
Boekwaarde per 31 december 2024	219
Afschrijvingspercentages	33,3%

Immateriële vaste activa betreft de softwareontwikkeling van het project- en urenregistratiesysteem en aangeschafte licenties.
De immateriële vaste activa worden aangehouden als zijnde benodigd voor de bedrijfsvoering.

1.5.2 Immateriële vaste activa

	Meubilair en inrichting	Automati- sering	Verbouwingen	TOTAAL
Stand per 31 december 2024				
Aanschafwaarde	266.881	219.116	423.970	909.966
Cum. waardeverm. en afschrijv.	196.326	162.950	357.755	717.031
Boekwaarde per 1 januari 2024	70.555	56.166	66.215	192.935
Mutaties				
Investerings	-	26.092	-	26.092
Desinvesteringen	-	45.098	-	45.098
Afschrijvingen	22.893	32.845	21.457	77.195
Afschrijvingen desinvesteringen	-	45.098	-	45.098
Stand per 31 december 2024				
Aanschafwaarde	266.881	200.110	423.970	890.960
Cum. waardeverm. en afschrijv.	219.219	150.697	379.212	749.128
Boekwaarde per 31 december 2024	47.662	49.413	44.758	141.832
Afschrijvingspercentages	20,0%	33,3%	20,0%	

De materiële vaste activa worden aangehouden als zijnde benodigd voor de bedrijfsvoering.

1.5.3 Vorderingen

De post kan als volgt worden toegelicht:

	2024	2023
Debiteuren	488.742	326.177
Nog te ontvangen Nationale Postcode Loterij gelden	1.800.000	1.800.000
Te ontvangen opbrengsten (1)	937.619	214.553
Vooruitbetaalde kosten	71.289	128.236
Overige vorderingen (2)	30.920	62.920
	<u>3.328.570</u>	<u>2.531.886</u>

Ultimo 2024 zijn alle vorderingen op inbaarheid beoordeeld.

(1) In de post te ontvangen opbrengsten zijn de opbrengsten en subsidies opgenomen die contractueel zijn toegekend en conform betaalschema nog gefactureerd mogen worden.

(2) De post overige vorderingen bestaat uit vorderingen op zusterorganisaties voor vooruitbetaalde NS abonnementen.

1.5.4 Effecten

Ultimo 2010 is besloten niet langer beleggingen aan te houden in de vorm van aandelen of obligaties.

Daarop is in 2012 een uitzondering gemaakt.

In dat jaar is in vervolg op de afspraken met het voormalig bestuur van de Coöperatie Club Zeekracht UA als invulling op de doelstelling van haar bestemmingsreserve door Natuur & Milieu een investering gedaan in participaties Meewind.

De portefeuille bestaat uit 90,9796 participaties Zeewind bestaande Parken en 22,6064 participaties Zeewind Nieuwe Parken.

Waardering van deze participaties vindt plaats tegen actuele waarde.

	2024	2023
Stand per 1 januari	131.057	146.906
Waardeverandering van beleggingen	<u>7.262-</u>	<u>15.849-</u>
Stand per 31 december	<u>123.795</u>	<u>131.057</u>
% van de Continuïteitsreserve	2,8%	3,2%

De effecten staan ter vrije beschikking van de stichting.

1.5.5 Liquide middelen

	2024	2023
Stand per 1 januari	8.261.941	7.694.073
Mutaties boekjaar	<u>837.627-</u>	<u>567.868</u>
Stand per 31 december	<u>7.424.314</u>	<u>8.261.941</u>

Hieronder zijn opgenomen de direct opeisbare gelden bij bank- en giro-instellingen.

Betalingsverkeer loopt via de rekening bij de Rabobank. Daarnaast zijn er rekeningen bij de Triodos, ASN en ABN AMRO.

De Rabobank heeft een garantie afgegeven ten bate van de verhuurder van de Arthur van Schendelstraat 600 groot € 61.895,93. Deze garantie heeft als onderpand een depositorekening bij de Rabobank van dezelfde omvang als de garantie. De overige liquide middelen zijn allen ter vrije beschikking van de stichting.

1.5.6 Reserves en fondsen

Continuïteitsreserve	2024	2023
Stand per 1 januari	4.101.224	4.122.687
Mutatie n.a.v. resultaatverdeling	286.462	21.463-
Stand per 31 december	<u>4.387.686</u>	<u>4.101.224</u>

Het beleid van de stichting ten aanzien van de functie en gewenste hoogte van de reserves en fondsen is in 2024 onder de loep genomen en de gewenste hoogte van de continuïteitsreserve is vastgesteld op 4,4 mln. Hiermee kan Natuur & Milieu een jaar lang aan de vaste verplichtingen voldoen. Daarnaast is een analyse opgesteld waarin de huidige risico's financieel in kaart zijn gebracht. Deze zijn gelijk aan de gewenste hoogte van de continuïteitsreserve.

Bestemmingsreserves

<i>Doorlopende projecten:</i>	2024	2023
Stand per 1 januari	503.237	378.788
Bestemming resultaat	169.040-	124.449
Stand per 31 december	<u>334.197</u>	<u>503.237</u>

Veel projecten lopen over het kalenderjaar heen. Financiering wordt bij het begin van een project voor de gehele looptijd begroot. Dit heeft tot gevolg dat er aan het einde van een jaar financiering (in dit geval gelden van de postcodeloterij) op lopende projecten is bestemd waarvoor nog geen kosten zijn gemaakt. Omdat deze kosten wel gemaakt zullen gaan worden voor deze projecten is hiervoor een bestemmingsreserve gevormd.

<i>Ziekteverzuim:</i>	2024	2023
Stand per 1 januari	262.500	255.000
Bestemming resultaat	7.500	7.500
Dotatie	69.000	174.000
Onttrekking	69.000-	174.000-
Stand per 31 december	<u>270.000</u>	<u>262.500</u>

De reserve kan worden ingezet om de kosten van vervanging van langdurig zieken te financieren, zodat de organisatie haar ambitie kan blijven waarmaken.
De gewenste omvang van de reserve moet het mogelijk maken 3 langdurig zieken tegen een gemiddeld salaris van € 90.000 (2023 €87.500) gedurende een jaar te vervangen.

<i>Zeekracht:</i>	2024	2023
Stand per 1 januari	130.000	130.000
Bestemming resultaat	-	-
Stand per 31 december	<u>130.000</u>	<u>130.000</u>

Deze reserve is gevormd om tekorten binnen het project Zeekracht mee te dekken en om, indien de toekomstige herwaarderingsreserve niet toereikend blijkt te zijn, waardevermindering van de participaties Meewind mee op te vangen.

<i>Reserve nog af te wikkelen nalatenschappen</i>	2024	2023
Stand per 1 januari	16.000	16.000
Bestemming resultaat	-	-
Stand per 31 december	<u>16.000</u>	<u>16.000</u>

De bestemmingsreserve nog af te wikkelen nalatenschappen is gevormd voor een nalatenschap met zuiver vruchtgebruik.

Totaal bestemmingsreserves:	<u>750.197</u>	<u>911.737</u>
------------------------------------	----------------	----------------

Herwaarderingsreserve

<i>Reserve waardeverschillen beleggingen</i>	2024	2023
Stand per 1 januari	38.833	22.984
Dotatie/Onttrekking	23.111-	15.849
Stand per 31 december	<u>15.722</u>	<u>38.833</u>

De reserve waardeverschillen beleggingen is in 2013 gevormd ter beheersing van het risico van waardeverschillen van de participaties Meewind. De herwaardering van de intrinsieke waarde van de participaties is per 31 december 2024 aan deze reserve toegevoegd.

Bestemmingsfondsen

<i>Bestemmingsfonds Donaties Zeekracht</i>	2024	2023
Stand per 1 januari	33.152	46.046

Mutaties

Dotaties (giften)	51.529	
Onttrekking (project bestedingen)	<u>30.222-</u>	
Bestemming resultaat	21.307	12.894-
Stand per 31 december	<u>54.459</u>	<u>33.152</u>

Wanneer door derden aan een deel van de middelen een specifieke besteding is gegeven dient dit deel aangemerkt te worden als bestemmingsfonds.

In 2013 is een bestemmingsfonds gevormd voor donateursbaten Vrienden van Zeekracht die ingezet kan worden voor het realiseren van projecten met betrekking op wind op zee.

1.5.7 Voorzieningen

	2024	2023
Voorziening jubilea	16.000	16.000
	<u>16.000</u>	<u>16.000</u>

Deze voorziening is getroffen om de te verwachten kosten en opgebouwde rechten van jubilarissen te dekken.

1.5.8 Schulden korter dan 1 jaar

Belastingen en premies sociale verzekeringen	2024	2023
Loonbelasting	95.510	130.907
BTW	31.532	26.272
Totaal belastingen en premies sociale verzekeringen	127.042	157.179
Overige schulden en overlopende passiva		
Crediteuren	407.796	299.870
Aflossing komend jaar langlopende leningen	-	-
Nog te besteden projectgelden (1)	4.708.081	5.098.781
Te betalen oude verlofrechten	75.606	102.201
Nog te betalen pensioenpremies (2)	96.189	95.981
Vooruitontvangen bedragen	-	-
Nog te betalen salariskosten (vakantiegeld)	164.694	122.277
Ontvangen borggelden inwonende organisaties	7.428	7.428
Overige schulden (3)	207.830	133.970
	5.667.624	5.860.508
Totaal schulden korter dan 1 jaar	5.794.666	6.017.687

- (1) De hier vermelde bedragen betreffen zowel vooruitontvangen projectgelden als toezeggingen waarvan de realisatie in 2025 of later plaatsvindt. In dit saldo is € 3,6m aan Droomfonds Nationale Postcode Loterij opgenomen voor project De Rijke Noordzee.
- (2) De pensioenpremies betreffen de nog te betalen openstaande nota's aan het BPL.
- (3) De overige schulden bestaan uit vooruitgefactureerde bedragen en nog te betalen bedragen (o.a. Investeringsbijdrage nieuwe pand, accountantskosten en eenmalige uitkeringen).

Niet in de balans opgenomen activa en verplichtingen

Huurcontracten:	looptijd tot	Korter dan 1 jaar	Tussen 1-5 jaar	Langer dan 5 jaar
Plein 8D, Den Haag	30/09/2025	16.153		
Arthur van Schendelstraat 600, Utrecht	01/04/2027	382.764	478.455	-
		398.917	478.455	-

Per 1 juli 2017 is het pand aan de Arthur van Schendelstraat betrokken.
Het huurcontract is aangegaan voor een periode van 10 jaar.
Per 1 oktober 2017 is het pand aan Plein 8D te Den Haag betrokken.
De opzegtermijn van het huurcontract van Plein 8D in Den Haag bedraagt ten minste 6 maanden.

Leasecontracten:	looptijd tot	Korter dan 1 jaar	Tussen 1-5 jaar	Langer dan 5 jaar
Printers	01/04/2030	14.883	59.532	14.883

In april 2024 is een nieuwe huurovereenkomst aangegaan, voor een periode van 6 jaar.

Erfenissen en legaten:
Baten uit nalatenschappen worden verantwoord in het boekjaar waarin de akte van verdeling, of als er geen akte van verdeling is, de rekening en verantwoording is ontvangen.

In 2017 is Natuur & Milieu in bezit gekomen van 1/9 gedeelte van een erfenis die belast is met vruchtgebruik. De waarde van het Legaat is niet bekend gemaakt. Ook in 2021 heeft Natuur & Milieu een legaat ontvangen die belast is met vruchtgebruik, de waarde van dit legaat bedraagt €58.703.

In 2024 is er een nalatenschap ontvangen waarbij Natuur & Milieu is aangewezen als voorwaardelijk erfgenaam. Er is hierbij sprake van tweetrapsmaking. Het bedrag bedraagt ca. 1/6 deel van € 1.329.882. Op basis van de grondslagen in de jaarrekening omtrent de verwerking van nalatenschappen is deze nalatenschap nog niet in de baten verantwoord.

Stichting de Noordzee
Natuur & Milieu is met Stichting de Noordzee in 2019 een samenwerkingsverband aangegaan voor het programma De Rijke Noordzee, dit project is voor rekening en risico van beide partijen. Het toezicht wordt geregeld door de vertegenwoordigers van de raden van toezicht van beide organisaties.

CO2-emissie
Verwarming en elektriciteitsverbruik in ons kantoor vormen de hoofdmoot van de CO2-uitstoot van Natuur & Milieu. Jaarlijks compenseren we onze niet te vermijden CO2-uitstoot. Over 2024 compenseren we een CO2-emissie van 20 ton via Fairtrade Carbon Credits van FairClimateFund.

Gebeurtenissen na balansdatum
In maart 2025 heeft de Stichting een extra bijdrage (€ 1.960.000) ontvangen van de Nationale Postcode Loterij voor het project "Een land vol Waterparels" met een looptijd van 3 jaar.

Er hebben zich verder geen gebeurtenissen na balansdatum voorgedaan die hier vermeld dienen te worden.

1.6 Toelichting op de staat van baten en lasten over 2024

1.6.1 Baten van particulieren

	werkelijk 2024	begroot 2024	werkelijk 2023
Baten particulieren:			
- Donaties en giften	635.738	639.000	535.682
- Nalatenschappen	22.000	-	158.153
Totaal baten particulieren	657.738	639.000	693.835

Toelichting Baten particulieren:

- Donaties	werkelijk 2024	begroot 2024	werkelijk 2023
Vrij te besteden giften	584.209	614.000	479.838
Bestemde giften	51.529	25.000	55.844
Totaal donatiebedrag	635.738	639.000	535.682
Aantal ontvangen donaties	21.794		19.995
Gemiddeld ontvangen bedrag	29		27

- In Kind bijdrage projecten

Onder "in kind" bijdragen worden niet financiële bijdragen aan projecten verstaan, bijvoorbeeld in de vorm van producten of uren die "om niet" worden verstrekt. De fysieke bijdragen zijn gewaardeerd zowel aan de batenkant als aan de lastenkant (materiële lasten). De in kind bijdragen zijn verantwoord onder desbetreffende partnerbaten.

1.6.2 Baten van bedrijven

	werkelijk 2024	begroot 2024	werkelijk 2023
Het bedrag kan als volgt gespecificeerd worden:			
Lidl Nederland GmbH	176.944		189.287
Greenchoice	125.959		100.260
Renewables Grid Initiative	108.687		89.391
Accenture	84.468		57.200
Volksbank N.V.	79.587		102.838
ASN Bank	64.849		70.246
Nederlandse Gasunie	42.051		55.828
Overig	128.075		300.891
Totaal	810.619	469.000	965.941

De baten van bedrijven zijn iets hoger dan begroot, de statiegeldactie met Lidl was erg succesvol. Inkind bijdragen worden niet begroot. Ten opzichte van de begroting zijn een aantal bedrijven die meer hebben bijgedragen dan begroot.

1.6.3 Baten van Loterijorganisaties

	werkelijk 2024	begroot 2024	werkelijk 2023
<u>Baten Nationale Postcode Loterij</u>			
Jaarlijkse bijdrage	1.800.000	1.800.000	1.800.000
Reguliere baten Nationale Postcode Loterij	1.800.000	1.800.000	1.800.000
Saldo 1 januari doorlopende projecten Droomfonds	1.614.298		3.378.851
Saldo 31 december doorlopende projecten Droomfonds	1.001.631		-
Baten projectgelden extra trekkingen NPL	612.667	1.494.000	1.764.553
Extra bijdrage Nationale Postcode Loterij			
Totaal baten Loterijorganisaties	2.412.667	3.294.000	3.564.553

Tussen de Stichting Nationale Postcode Loterij en Natuur & Milieu is in 1996 een vijfjarige overeenkomst gesloten, waarin is bepaald dat Natuur & Milieu als beneficiënt zal delen in de opbrengst van de loterij.

Deze overeenkomst is, net als in voorgaande jaren, in 2020 met vijf jaar verlengd tot 2026.

De jaarlijkse bijdrage voor 2024 is vastgesteld op € 1.800.000.

Bijdrage projectgelden extra trekkingen NPL:

Natuur & Milieu heeft in februari 2019 het Droomfonds project 'De Rijke Noordzee' toegekend gekregen dat samen met Stichting De Noordzee wordt uitgevoerd. Het gaat om een bedrag van € 8,5 miljoen euro, de looptijd van het project is vijf jaar. Voor een verlenging van 'De Rijke Noordzee' heeft de Postcode Loterij in 2023 een extra bedrag van €2,6 miljoen euro beschikbaar gesteld. In de zomer van 2024 is er met terugwerkende kracht vanaf 1 januari 2024 ook financiering beschikbaar gekomen vanuit het ministerie van LVVN. Hierdoor kan een deel van het Postcodeloterij geld in de komende jaren besteed worden.

1.6.4 Baten (van subsidies) van overheden

Opbrengsten die toe te rekenen zijn aan het lopend boekjaar zijn als volgt te verdelen:

	werkelijk 2024	begroot 2024	werkelijk 2023
Ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselkwaliteit en Natuur	1.452.275		-
Rijksdienst voor Ondernemend Nederland RVO	383.107		22.604
Ministerie van Infrastructuur	90.495		38.389
Overige	27.209		668.383
	1.953.086	386.000	729.376

De baten van overheden zijn groter dan begroot door financiering van het ministerie LVVN voor De Rijke Noordzee.

1.6.5 Baten van andere organisaties zonder winststreven

<u>Baten andere organisaties zonder winststreven</u>	werkelijk 2024	begroot 2024	werkelijk 2023
European Climate Foundation	787.951		720.023
ClimateWorks Foundation	302.056		300.218
Oceankind	194.750		-
Adessium Foundation	186.352		229.120
IUCN	144.903		114.397
Turing Foundation	125.285		74.526
Gieskes-Strijbis Fonds	121.315		118.175
Stichting Pieter Bastiaan	117.730		-
Stichting de Noordzee*	78.855		24.306
Greenpeace Nederland*	52.258		35.992
Milieu Centraal	49.371		2.828
Natuurmonumenten*	37.258		35.992
Wereld Natuur Fonds*	37.258		35.992
NIOO-KNAW	36.353		28.147
Stichting Woelse Waard Foundation	33.462		65.898
Overig	310.632		588.088
Totaal	2.615.789	3.005.000	2.373.701
Som van de geworven baten	8.449.899	7.793.000	8.327.406

De baten van andere organisaties zonder winststreven zijn lager dan begroot, maar dit wordt gecompenseerd door hogere opbrengsten van bedrijven en overheden.

* Deze organisaties dragen (ook) bij aan de Groene 11. Groene 11 is een samenwerkingsverband voor public affairs van verschillende natuur- en milieuorganisaties. De baten en lasten van de Groene 11 lopen via de boekhouding van Natuur & Milieu.

1.6.6 Baten als tegenprestatie voor de levering van producten en/of diensten

De baten zijn als volgt samengesteld:

	werkelijk 2024	begroot 2024	werkelijk 2023
Verhuur pand	158.031		163.989
Projecten met als tegenprestatie product en/of dienst	124		-
Overige	4.255		1.876
Totaal	162.410	158.000	165.865

Baten worden als "Baten als tegenprestatie voor de levering van producten en/of diensten" verantwoord en niet als geworven baten als één van onderstaande situaties van toepassing is. 1) de partner heeft het exclusieve recht op het geleverde product dienst. 2) Het product/dienst betreft activiteiten anders dan geformuleerd in onze doelstelling.

1.6.7 Besteed aan doelstelling

De hier verantwoorde kosten hebben allen betrekking op uitvoeringskosten van eigen activiteiten. Natuur & Milieu verstrekt geen subsidies aan derden.

Een verdere specificatie van deze kosten is te vinden in hoofdstuk 1.7.1

Het percentage van de totaal aan de doelstellingen bestede kosten ten opzichte van de totale baten van de stichting bedraagt voor 2024:88% (2023: 89%) en ten opzichte van de totale lasten: 89% (2022: 90%).

De pensioenregeling is ondergebracht bij de Bedrijfspensioenfonds voor de landbouw (BPL). Er wordt vrijwillig aangesloten op de pensioenregeling. De regeling is een zogenaamde middelloonregeling waarop geen indexatie plaats vindt. Het opbouwpercentage bedraagt 1,875% en de dekkingsgraad bedraagt ultimo 2024 115,3%

1.6.8 Wervingskosten

De wervingskosten worden verdeeld op basis van de uren per project.

	werkelijk 2024	begroot 2024	werkelijk 2023
Wervingskosten	524.917	475.000	381.312
Som van de geworven baten	8.449.899	8.399.000	8.327.406
Kosten in % van de som van de geworven baten	<u>6,2%</u>	<u>5,7%</u>	<u>4,6%</u>

De kosten van fondsenwerving, uitgedrukt in een percentage van de geworven baten, zijn iets hoger dan begroot.

1.6.9 Beheer en Administratie

Deze kosten worden volgens de richtlijn RJ 650 niet toegerekend aan de doelstellingen en de post wervingskosten, maar als separate kostenpost zichtbaar gemaakt in de staat van baten en lasten.

De kosten van de organisatie worden volgens de volgende sleutel aan de kosten Beheer en Administratie toegerekend:

	Doelstelling	Wervingskosten	Beheer en Administratie
Directie	80%	4%	16%
Management ondersteuning	63%	4%	33%
Personeel en Organisatie	81%	4%	15%
Financiën (Incl. projectadministratie)	65%	4%	31%
Totaal	72%	4%	24%

De sleutel is gebaseerd op een inschatting van de uren besteding van directie, managementondersteuning en financiën. De werkzaamheden met betrekking tot payroll, facilitair en Personeel en Organisatie worden op basis van FTE toegerekend. De toedeling van de wervingskosten is gebaseerd op de verhouding van de daadwerkelijk geschreven uren fondsenwerving ten opzichte van het totaal aantal geschreven uren voor het realiseren van de doelstellingen. Hantering van de sleutel leidt tot de volgende bedragen en percentages:

	werkelijk 2024	begroot 2024	werkelijk 2023
Kosten Beheer en Administratie	467.969	345.000	473.010
Som der lasten	8.563.941	8.557.000	8.415.975
	5,5%	4,0%	5,6%

De kosten van Beheer en Administratie zijn in lijn met 2023, hoger dan begroot, door tijdelijke extra ondersteuning. Zonder de incidentele tijdelijke ondersteuning bedraagt het percentage 4,0%. Voor het percentage van kosten Beheer en Administratie ten opzichte van de som der lasten wordt met de verdeelsleutel gestreefd om onder de 8% te blijven.

1.6.10 Saldo voor financiële baten en lasten

Het resultaat van de financiële baten en lasten kan als volgt worden gespecificeerd:

	werkelijk 2024	begroot 2024	werkelijk 2023
Dividend/ uitkering kapitaalvermindering Meewind	15.429	-	6.754
Rente	61.635	-	30.404
Totaal	77.064	-	37.158
Dividendbelasting (-/-)	2.314	-	1.013
Resultaat	74.750	-	36.145

Door gunstige rentestanden is het resultaat van de financiële baten hoger dan 2023 en verwacht.

1.6.11 Directie en Raad van Toezicht

Directie:

De Raad van Toezicht heeft het bezoldigingsbeleid, de hoogte van de directiebeloning en de hoogte van andere bezoldigingscomponenten vastgesteld. Periodiek wordt dit geactualiseerd, in 2017 is dat ook gebeurd. Bij deze vaststelling heeft de Raad van Toezicht de Regeling Beloning Directeuren van Goededoelenorganisaties van GDN gevolgd. De regeling geeft aan de hand van zwaartecriteria een maximumnorm voor het jaarinkomen. Bij Natuur & Milieu leidde dit tot een zogenaamde BSD-score tussen 411 en 450 punten waarbij in 2024 een maximaal GDN normjaarinkomen hoort van € 144.154 bij een full-time dienstverband conform schaal H. De beloningen bleven binnen de geldende maxima. De belaste vergoedingen/bijtellingsen, de werkgeversbijdrage pensioen en de overige beloningen op termijn stonden bovendien in een redelijke verhouding tot het jaarinkomen.

De voor de toetsing relevante bedragen over 2020 zijn vermeld in de tabel hieronder.

Overzicht bezoldiging directie	2024	2023
Naam	M. Demmers	M. Demmers
Functie	directeur	directeur
Dienstverband		
Aard (looptijd)	onbepaald	onbepaald
Uren (per week)	40	40
Part-time %	100%	100%
Periode	1/1-31/12	1/1-31/12
Bezoldiging (Eur)		
Jaarinkomen		
Bruto salaris	124.893	121.980
vakantiegeld	9.975	9.758
vaste eindejaarsuitkering		-
<i>GDN normjaarinkomen</i>	134.868	131.738
Pensioenlasten (wg deel)	22.565	20.907
Belaste vergoedingen	302	335
Overige beloningen		242
Totaal	157.735	153.222

Raad van Toezicht

Sinds boekjaar 2007 is Natuur & Milieu overgegaan naar een Raad van Toezicht model, waarbij de directeur tevens bestuurder is. De leden (7) van de Raad van Toezicht van de stichting ontvangen geen bezoldiging en aan hen is in dit boekjaar geen lening, voorschot of garantie verstrekt.

1.7 Specificatie en verdeling kosten naar bestemming

1.7.1 Specificatie en verdeling kosten naar bestemming

Bestemming	Doelstelling			Wervingskosten	Beheer en administratie	Totaal 2024	Begroting 2024	Totaal 2023
	Campagnes	Programma's	Overige *					
Gemiddeld aantal medewerkers (FTE)	9,20	25,99	3,77	3,62	2,11	44,70		46,29
Salariskosten	831.951	2.349.480	340.935	327.526	191.062	4.040.954	4.193.000	3.974.410
Overige personele kosten	298.116	110.911	66.003	11.541	146.152	632.723	574.000	442.185
Huisvestingskosten	94.257	266.188	38.627	37.107	21.647	457.826	500.000	517.233
Bureaukosten	8.799	24.848	3.606	3.464	2.021	42.738	66.000	55.026
Organisatiekosten	29.945	84.566	12.271	11.789	6.877	145.448	122.000	160.969
Algemene kosten	47.123	133.077	19.311	18.551	96.532	314.594	557.000	277.997
Afschrijvingen	16.015	45.228	6.563	6.305	3.678	77.789	99.000	88.289
Totaal kosten organisatie	1.326.206	3.014.298	487.316	416.283	467.969	5.712.072	6.111.000	5.516.109
Materiële projectkosten	313.240	2.233.402	196.593	108.634	-	2.851.869	2.446.000	2.899.866
Totaal	1.639.446	5.247.700	683.909	524.917	467.969	8.563.941	8.557.000	8.415.975
Bestedingspercentage uitgedrukt t.o.v. de som van de baten volgens Staat van baten en lasten	19,0%	60,9%	7,9%	6,1%	5,4%	99,4%	100,0%	97,2%
Lasten t.o.v. de som van de lasten volgens Staat van baten en lasten	19,1%	61,3%	8,0%	6,1%	5,5%	100,0%	100,0%	100,0%

* De activiteiten onder de doelstelling "overige" betreffen onder andere:
- Activiteiten met betrekking tot samenwerkingsverbanden met andere partijen;
- Overige strategische activiteiten.

1.7.2 Toelichting personele kosten

Onder de som der lasten is een bedrag aan personele kosten opgenomen, zonder opsplitsing naar doelstelling als volgt gespecificeerd:

	werkelijk 2024	begroot 2024	werkelijk 2023
Lonen en salarissen	3.059.676		3.038.709
Sociale lasten	535.897		505.219
Pensioenkosten	445.381		430.482
	4.040.954	4.193.000	3.974.410
Inhuur tijdelijk personeel	490.336		286.394
Overige personeelskosten	142.387		155.791
	4.673.677	4.767.000	4.416.595

1.8 Toelichting verdeling kosten naar bestemming

Algemeen

In de kosten Beheer en Administratie zijn de kosten voor de ondersteunende processen opgenomen. Deze kosten hebben geen rechtstreeks verband met de projecten van Natuur & Milieu. Kosten van administratieve ondersteuning, voor zover deze direct toerekenbaar zijn aan de projecten, zijn wel opgenomen als kosten ten laste van de doelstelling.

Op de begrotingsposten

Salariskosten:

De salariskosten zijn €150k lager dan begroot, doordat er minder fte in dienst waren dan begroot.

Overige personele kosten:

De overige personeelskosten zijn €60k hoger dan begroot, voornamelijk doordat meer uitgegeven is aan externe inhuur om de terugval in fte op te vangen.

Huisvestingskosten:

De huisvestingskosten waren lager dan begroot, met name de servicekosten vielen gunstiger uit dan begroot.

Bureaukosten:

De besparing van €23k op de bureaukosten is onder andere het resultaat van gunstigere tarieven voor de printers.

Organisatiekosten:

De organisatiekosten zijn hoger dan begroot, door gestegen reiskosten. Er wordt meer gereisd dan begroot.

Algemene kosten:

De Algemene kosten vallen €242k lager uit dan begroot onder andere door lagere ict-kosten en doordat de begrote onvoorziene ruimte niet is aangesproken.

Afschrijvingen:

De afschrijvingen zijn lager dan begroot doordat meubilair volledig afgeschreven is (en nog niet vervangen hoeft te worden) en doordat er veel gebruik gemaakt van clouddiensten waardoor geen extra investeringen in ICT nodig zijn.

Materiële projectkosten:

De materiële opbrengsten zijn gelijk aan de materiële uitgaven en sterk afhankelijk van de omvang van de gecontracteerde campagnes. De materiele bestedingen bij het De Rijke Noordzee project waren hoger dan begroot, daarnaast zijn er voor onder andere de Gasvrij campagne meer materiële kosten gemaakt dan begroot. De materiële kosten bedragen in totaal €2,85m. Deze materiële kosten zijn extern gefinancierd en zijn resultaat neutraal. De inkind bijdragen over 2024 bedragen €100.508. Inkind bijdragen worden niet begroot.

2. Overige toelichtingen

2.1 Vaststelling en goedkeuring

Na goedkeuring door de Raad van Toezicht op 19 mei is deze jaarrekening vastgesteld door de directeur/bestuurder van de stichting.

2.2 Voorstel resultaatbestemming

De directie stelt de resultaatbestemming vast overeenkomstig de resultaatverdeling zoals opgenomen in de staat van baten en lasten.

3. Begroting

Baten:	Begroting 2025	Realisatie 2024	Begroting 2024
- Baten van particulieren	662.000	657.738	639.000
- Baten van bedrijven	743.000	810.619	469.000
- Baten van loterijorganisaties	2.665.000 (1)	2.412.667	3.900.000
- Baten (van subsidies) van overheden	1.684.000	1.953.086	386.000
- Baten van andere organisaties zonder winststreven	3.009.000	2.615.789	3.005.000
Som van de geworven baten	8.763.000	8.449.899	8.399.000
- Baten als tegenprestatie producten en/of diensten	160.000	162.410	158.000
Som der baten	8.923.000	8.612.309	8.557.000
Lasten:			
Besteed aan doelstellingen			
- Campagnes	1.617.000	1.639.446	1.811.000
- Programma's (Voedsel, Energie en Mobiliteit)	5.574.000 (1)	5.247.700	5.385.000
- Overige	614.000 (2)	683.909	541.000
	7.805.000	7.571.055	7.737.000
Wervingskosten	672.000	524.917	475.000
Beheer en administratie	446.000	467.969	345.000
Som der lasten	8.923.000	8.563.941	8.557.000
Saldo voor financiële baten en lasten	-	48.368	-
- Saldo financiële baten en lasten	-	74.750	-
Saldo van baten en lasten	-	123.118	-
Overschot/tekort is toegevoegd/onttrokken aan:			
- Continuïteitsreserve		286.462	
- Bestemmingsreserves			
Dotatie Reserve Ziekteverzuim		7.500	
Dotatie Bestemmingsreserve projecten		169.040	
- Herwaarderingsreserve			
Dotatie reserve waardeverschillen beleggingen		23.111	
- Bestemmingsfondsen			
Onttrekking Donateursbaten Zeekracht		21.307	

(1) Programma De Rijke Noordzee is begroot bij de baten uit loterijorganisaties en besteed aan de doelstellingen Programma's voor € 900k.

(2) De activiteiten onder de doelstelling "overige" betreffen onder andere:

- Activiteiten met betrekking tot samenwerkingsverbanden met andere partijen;
- Overige strategische activiteiten.

De jaarrekening 2024 is opgemaakt op
19 mei 2025.

P.C. Molengraaf, voorzitter

D.R. Molenaar, interim-voorzitter auditcommissie

K.V.B. Cramer, lid

I. Machkor, lid

S. Salim, lid

C.M. van Lamoen, lid

M. Demmers, directeur-bestuurder

CONTROLEVERKLARING VAN DE ONAFHANKELIJKE ACCOUNTANT

Aan: de Raad van Toezicht van Stichting Natuur & Milieu

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2024

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening 2024 van Stichting Natuur & Milieu te Utrecht gecontroleerd.

Naar ons oordeel geeft de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Stichting Natuur & Milieu op 31 december 2024 en van het resultaat over 2024 in overeenstemming met Richtlijn voor de jaarverslaggeving 650 'Fondsenwervende organisaties'.

De jaarrekening bestaat uit:

1. de balans per 31 december 2024;
2. de staat van baten en lasten over 2024; en
3. de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van Stichting Natuur & Milieu zoals vereist in de Verordening inzake de Onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheids-regels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening Gedrags- en Beroepsregels Accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Het jaarverslag omvat andere informatie, naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- alle informatie bevat die op grond van Richtlijn voor de jaarverslaggeving 650 'Fondsenwervende organisaties' is vereist voor het bestuursverslag en de overige gegevens.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het bestuursverslag en de overige gegevens in overeenstemming met Richtlijn voor de jaarverslaggeving 650 'Fondsenwervende organisaties'.

Beschrijving van verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het bestuur en de Raad van Toezicht voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Richtlijn voor de jaarverslaggeving 650 'Fondsenwervende organisaties'. In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de stichting in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsel moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de stichting te liquideren of de activiteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is.

Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar activiteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

De Raad van Toezicht is verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het proces van financiële verslaggeving van de stichting.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken. Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fouten of fraude en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen.

Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de organisatie;
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;
- het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of de organisatie haar activiteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een organisatie haar continuïteit niet langer kan handhaven;
- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen;
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met de Raad van Toezicht onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Was getekend te Sliedrecht, 30 mei 2025.

WITh Accountants B.V.
A.M. Tromp MSc RA

NATUUR & MILIEU

Laat zien dat het kán

Colofon

Natuur & Milieu
Utrecht, mei 2025

Redactie

Marjolein Demmers, Mark de Jongh,
Dieuwertje Penders en Rob van Tilburg

Eindredactie

Jeroen Teitler (Teitler Tekst)

Vormgeving

Rik Mobach (Rik Mobach Design)

Met dank aan

Marije Allemekinders, Marielle van
den Bosch, Naomi Jansen, Annemarie
Leguijt-den Hertog, Kim Kahn, Peter
Molengraaf, Godelief Schildmeijer en
Celesta Stockmann

Contact

E-mail: info@natuurenmilieu.nl
Telefoon: 030-233 13 28

 [@natuurenmilieu](https://www.instagram.com/natuurenmilieu)

 [Facebook.com/natuurenmilieu](https://www.facebook.com/natuurenmilieu)

 [Linked.in/natuurenmilieu](https://www.linkedin.com/company/natuurenmilieu)

 <https://natuurenmilieu.nl>

